

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตร เขต 3 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและกำหนดขอบเขตการวิจัยจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. สารบัญญัตินี้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - 1.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550
 - 1.2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 และฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553
 - 1.3 นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - 1.4 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554)
 - 1.5 แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552 - 2559)
2. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. แนวการจัดการศึกษา
4. แนวคิด หลักการ การบริหารการศึกษา
 - 4.1 ความหมายการบริหารการศึกษา
 - 4.2 การกระจายอำนาจ
 - 4.3 การบริหารแบบมีส่วนร่วม
 - 4.4 การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
 - 4.5 การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
5. แนวทางการบริหารและพัฒนาสถานศึกษาสู่โรงเรียนคุณภาพ
6. องค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization)
7. การพัฒนาคุณภาพการศึกษา
8. การบริหารจัดการสถานศึกษาขนาดเล็ก
 - 8.1 การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กของสำนักงานคณะกรรมการ

การศึกษา

ขั้นพื้นฐาน

8.2 การสร้างความเข้มแข็งและยกระดับคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก

เล็ก

9. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ
 - 9.1 ความหมายของรูปแบบ
 - 9.2 ประเภทของรูปแบบ
 - 9.3 องค์ประกอบของรูปแบบ
10. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 11.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 11.2 งานวิจัยต่างประเทศ

สารบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สารบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีสาระสำคัญโดยสรุปดังต่อไปนี้

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

จากการที่แนวคิดในการกระจายอำนาจการศึกษาเกิดขึ้น เนื่องจากเจตนารมณ์ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยเป็นรัฐธรรมนูญที่ร่างโดยความต้องการของประชาชนทั่วทั้งประเทศ เน้นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต สังคม การเมืองการปกครองเป็นอันมาก ทั้งนี้เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ สำหรับในด้านการศึกษานั้น รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้กำหนดถึงการจัดการศึกษา ได้แก่ มาตรา 43 มาตรา 80 และมาตรา 81 โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพและเอกชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

2. พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา

ให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความ เป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนร่วม และยึดมั่นในการปกครองระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

3. ส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจ เพื่อให้องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ชุมชน องค์กรทางศาสนาและเอกชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนา มาตรฐานการศึกษาให้เท่าเทียมและสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

4. รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้ เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้ สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝัง จิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปะวิทยาการต่างๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ

จะเห็นว่า รัฐธรรมนูญแห่งอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติถึงสิทธิ ของบุคคลในการได้รับการศึกษาอย่างเสมอกัน และรัฐมีหน้าที่จะต้องจัดการศึกษาให้อย่าง ทั่วถึง

มีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และยังกำหนดหน้าที่ในการจัดการศึกษา อบรม ฝึกอาชีพตาม ความเหมาะสมและความต้องการของท้องถิ่น

2. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 และฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายแม่บทของการจัด การศึกษาที่ถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญการศึกษาที่ใช้เป็นหลักในการจัดการศึกษาของประเทศ ไทยซึ่งเป็นพระราชบัญญัติฉบับแรกที่กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาของประเทศภายหลัง การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งแต่ก่อนมีแต่แผนการจัดการศึกษาของประเทศเท่านั้นไม่ได้ บัญญัติเป็นกฎหมาย

มาตรา 58 ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงินและ ทรัพย์สินทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่น และต่างประเทศมาใช้จัดการศึกษา ดังนี้

(1) ให้รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาโดยการจัดเก็บภาษีเพื่อการศึกษาได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎหมายกำหนด

(2) ให้นำบุคคล ครอบครั้ว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สินและทรัพยากรอื่นให้แก่ สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

ทั้งนี้ ให้รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมและให้แรงจูงใจในการระดมทรัพยากรดังกล่าวโดยการสนับสนุน การอุดหนุนและใช้มาตรการลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีตามความเหมาะสมและความจำเป็น ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎหมายกำหนด

หากกล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายการศึกษาที่กำหนดหน้าที่และสิทธิของบุคคล ครอบครั้ว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามความพร้อมและความเหมาะสม และความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น

3. นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ศาสนาและวัฒนธรรม ระยะที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ให้ความสำคัญทางการศึกษาของรัฐบาลและได้กำหนดไว้ว่า รัฐบาลจะปฏิรูปการศึกษาตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และการฝึกอบรมได้ตลอดชีวิตและมีปัญญาเป็นทุนไว้สร้างงานและสร้างรายได้ และนำประเทศให้รอดพ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจและสังคม โดยยึดหลัก การศึกษาสร้างชาติ สร้างคน และสร้างงาน ดังนี้

1. เร่งจัดให้มีระบบและโครงสร้างทางการศึกษาที่มีคุณภาพ เป็นประโยชน์ต่อประชาชนทั้งปวงอย่างแท้จริง

2. เน้นคุณภาพ ประสิทธิภาพและความเที่ยงธรรมในการบริหารจัดการศึกษาทุกประเภทและทุกระดับ ตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงอุดมศึกษา

3. พัฒนาระบบเทคโนโลยีทางการศึกษาและเครือข่ายสารสนเทศเพื่อเพิ่มและกระจายโอกาสทางการศึกษา ให้คนไทยทั้งในเมืองและชนบท

4. จัดให้มีวิทยาลัยชุมชน โดยเฉพาะในจังหวัดที่ยังขาดแคลน

สถาบันอุดมศึกษา

5. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกฝ่ายร่วมรับผิดชอบการจัดการศึกษาและฝึกอบรม โดยรัฐเป็นผู้วางระบบ นโยบาย กำกับคุณภาพ มาตรฐาน สนับสนุนและระดมทรัพยากร เตรียมความพร้อมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน เครือข่าย ครอบครัวยุ และอื่น ๆ รวมทั้งการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการหรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาส

6. สนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

7. ส่งเสริมให้เกิดบูรณาการทางการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและกีฬา ในการให้การศึกษาอบรมแก่เด็กและเยาวชน

8. ปฏิรูปการเรียนรู้ โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หลักการเรียนรู้ด้วยตนเองและหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต เน้นพลังความคิดสร้างสรรค์ การสร้างนิสัยรักการอ่าน การจัดทำห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และสื่อการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ อย่างทั่วถึง

9. ส่งเสริมวิชาชีพครูให้มีศักดิ์ศรี เป็นที่ยอมรับนับถือ และไว้วางใจจากสาธารณชนรวมทั้งพัฒนาและผลิตครูที่มีคุณภาพและคุณธรรม

10. ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษา เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีวินัย รักงานและทำงานเป็น

11. ให้โอกาสแก่ผู้สำเร็จการศึกษาภาคบังคับหรือมัธยมตอนปลาย ผู้ว่างงานและผู้สูงอายุได้ฝึกงานอาชีพอย่างน้อย 1 อาชีพ พร้อมทั้งส่งเสริมให้เป็นผู้ประกอบการอิสระได้

12. ปฏิรูปการอาชีวศึกษาให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น และพัฒนาถึงระดับปริญญาตรี เพื่อตอบสนองภาคเกษตร อุตสาหกรรมและภาคบริการ รวมทั้งสนับสนุนให้ผู้เรียนได้เข้าฝึกทักษะในสถานประกอบการ

หากกล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่ารัฐบาลได้กำหนดนโยบายด้านการศึกษาที่สอดคล้องและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กำหนดให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี อย่างทั่วถึงให้กับทุกคนอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

4. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา สามารถพึ่งตนเองอย่างมีภูมิคุ้มกันที่ดี โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด ทักษะคติและกระบวนการทำงาน โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารจัดการประเทศ ที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพ คุณภาพ ก้าวตามโลกอย่างรู้เท่าทัน มีความสามารถเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีได้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม มีระบบภูมิคุ้มกันดีและมีความยืดหยุ่นพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างคนดีที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต และเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างคุณค่าที่ดีในสังคมไทยบนพื้นฐานของทั้งการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของคนไทยจึงกำหนดสภาพของคนไทยที่พึงประสงค์โดยมุ่งพัฒนาสู่ “สังคมแข่งขันและมีคุณภาพ” ใน 3 ด้าน อันได้แก่

4.1 สังคมคุณภาพ

สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพที่ยึดหลักสมดุล พอดี และพึ่งตนเองได้ สามารถสร้างคนทุกคนให้เป็นคนดี คนเก่ง ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย เคารพกฎหมาย มีความรับผิดชอบและจิตสำนึกสาธารณะ เป็นที่มีเสถียรภาพและความยั่งยืนของเศรษฐกิจมีเมือง ชุมชน และชนบทที่น่าอยู่ มีระบบดี มีประสิทธิภาพ ทั้งระบบบริหารจัดการ ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี ระบบการเมืองการปกครองที่โปร่งใส เป็นประชาธิปไตย มีกระบวนการยุติธรรมเป็นที่พึ่งของประชาชนและมีความเป็นธรรมในสังคมไทย

4.2 สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้

สังคมไทยเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สร้างโอกาสให้คนไทยทุกคน คิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง มีการเสริมสร้างฐานทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถสั่งสมทุนทางปัญญาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ อย่างรู้ทันโลก และสามารถรักษาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ควบคู่กับการสืบสานประเพณี วัฒนธรรมและศาสนา

4.3 สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรกัน

สังคมไทยเป็นสังคมที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของเอกลักษณ์สังคมไทย ที่พึงพา เกื้อกูลกัน รู้รักสามัคคี มีจารีตประเพณีที่ดีงาม มีการดูแลผู้ด้อยโอกาสและคนยากจน มีความรัก ภูมิใจในชาติและท้องถิ่น สามารถรักษาสถาบันครอบครัวให้เป็นสถาบันหลักของสังคมที่เป็นรากฐานการพัฒนาชุมชน เครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็ง นำไปสู่ความอยู่ดีกินดีของคนไทยเพื่อให้สามารถดำเนินการตามพันธกิจการพัฒนาที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 จึงกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สนับสนุนและเชื่อมโยงกัน 3 กลุ่มยุทธศาสตร์โดยยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ดังนี้

1) การสร้างระบบบริหารจัดการที่ดีให้เกิดขึ้นในทุกส่วนของภูมิภาคของสังคมเป็นยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญสูงสุดที่จะช่วยผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ได้อย่างบรรลุผล ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส มีความรับผิดชอบ สามารถตรวจสอบได้ ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญและเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้สังคมไทยพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งจะช่วยป้องกันและขจัดปัญหาการทุจริตและประพฤติมิชอบด้วย

2) การเสริมสร้างฐานรากของสังคมให้เข้มแข็งเป็นกลุ่มยุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นพัฒนาคน ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้เป็นแกนหลักของสังคมไทย โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของคนและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การเสริมสร้างคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และรู้รักสามัคคี มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม มีระบบการคุ้มครองทางสังคม ให้คนส่วนใหญ่ของประเทศ มีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายชุมชนให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาชนบทและเมืองให้เกิดความน่าอยู่ สงบ สะอาด ปลอดภัย มีสิ่งแวดล้อม ให้สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและการยกระดับคุณภาพชีวิตให้คนอยู่ดีมีสุขได้อย่างยั่งยืน

3) การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้เข้าสู่สมดุลและยั่งยืน เป็นกลุ่มยุทธศาสตร์ที่เน้นการบริหารนโยบายเศรษฐกิจมหภาคให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศมีความเข้มแข็งมั่นคงเกิดความสมดุลในการพัฒนา สามารถปรับตัวก้าวตามโลกและเศรษฐกิจยุคใหม่ได้อย่างรู้เท่าทัน บนพื้นฐานการพึ่งพาตนเอง และมีระบบภูมิคุ้มกันจากผลกระทบภายนอกโดยให้ความสำคัญสูงสุดต่อการรักษาสมรรถนะทางเศรษฐกิจในการแข่งขันของประเทศด้วยการ

ปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ควบคู่ไปกับการพัฒนาความเข้มแข็งทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เน้นการพัฒนานวัตกรรม และการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

แนวทางของแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งเป็นกรอบแนวทางที่ใช้ในการดำเนินงาน ระยะ 15 ปี โดยกำหนดวัตถุประสงค์ 3 ประการดังนี้

1. การพัฒนาคนอย่างรอบด้าน และสมดุลเพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา ประกอบด้วยแนวทางการพัฒนาโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ของทุกคน ตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิต การปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาคนและสังคมไทย การปลูกฝัง และเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมในระบบวิถีชีวิตที่ดีงาม รวมทั้งคุณลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อให้ไทยสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข
2. การสร้างสรรค์พัฒนาและการเผยแพร่ความรู้ การเรียนรู้ และการใฝ่รู้ของประชาชนไทยเพื่อสร้างสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ประกอบด้วย แนวทางการส่งเสริมการวิจัยและการพัฒนา โดยเฉพาะการวิจัยและพัฒนาขั้นพื้นฐาน เพื่อขยายฐานของความรู้และการเรียนรู้ของประเทศไทย การสร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้ เผยแพร่ความรู้และการเรียนรู้เพื่อสร้างสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้
3. การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นรากฐานในการส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างความรู้เพื่อพัฒนาประเทศ ประกอบด้วย แนวทางการส่งเสริมและการสร้างสรรค์ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น การจำกัด ลดหรือขจัดปัญหาทางโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความยากจน ด้อยโอกาส สกัดศัตรูของคนและสังคมไทย การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาและการพัฒนาประเทศ การจัดระบบทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาคนและสังคมไทย

5. แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559)

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 33 และพระราชบัญญัติคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กำหนดให้มีการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติเพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบัน ประกาศใช้เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2545 ได้ใช้มาเป็นเวลานานกว่า 9 ปี นับถึงปัจจุบัน ในห้วงเวลาดังกล่าว มีการเปลี่ยนแปลงมากมาย เช่น การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งได้กำหนดนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ในมาตรา 80 (3) พัฒนา

คุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนร่วมและยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

แนวนโยบายในด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ในทุกระดับและประเภทการศึกษาได้กำหนดกรอบดำเนินการไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการแก้ปัญหา โรงเรียนขนาดเล็ก ข้อ 1.1.6 แก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาขนาดเล็กและสถานศึกษาที่ด้อยคุณภาพให้สามารถจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพมาตรฐานตามเกณฑ์อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น จัดในรูปแบบยุบรวมในลักษณะ Cluster เป็นต้น

จากแนวนโยบายดังกล่าวสรุปได้ว่า แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบัน ได้ให้ความสำคัญกับการยกคุณภาพสถานศึกษาขนาดเล็กและสถานศึกษาที่ด้อยคุณภาพ ดังนั้นทุกองคาพยพจึงต้องตระหนักร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง เสียสละ อดทน และมีจิตสาธารณะในการบริหารจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุปรัชญา กรอบแนวคิดและเจตนารมณ์แห่งแผนการศึกษาแห่งชาติ

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สำหรับแนวทางหรือนโยบายในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น มีสาระสำคัญโดยสรุปดังต่อไปนี้

1. ความหมายการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คำว่า “ การศึกษา(ขั้น) พื้นฐาน” มาจากปฎิญา โลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน ดังนั้นทุกฝ่ายจึงนำความหมายที่ปรากฏในการปฎิญา โลกเป็นบรรทัดฐาน สาระที่ใช้ในปฎิญา โลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน ความหมายของคำว่า “การศึกษา (ขั้น) พื้นฐาน” น่าจะหมายถึง (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2539 : 21) การศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วยทักษะสำหรับการเรียนรู้ที่จำเป็น และเนื้อหาสาระของการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานอันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน ในการดำรงชีวิตเพื่อการอยู่รอด เพื่อพัฒนาตนเองอย่างเต็มความสามารถ เพื่อดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ

อย่าง มีศักดิ์ศรี มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ได้อย่างเต็มที่ ปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตน และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ตลอดจนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2539 : 5) ได้นำเอาข้อความจากปฏิญญาโลกมาปรับข้อความใหม่เพื่ออธิบายถึงการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานแทนการขยายการศึกษาภาคบังคับ โดยให้ความหมายของคำว่า “การศึกษาขั้นพื้นฐาน” หมายถึง การศึกษาเพื่อชีวิตที่มีคุณภาพของประชาชนชาวไทย ช่วยให้ประชาชนมีคุณธรรมในการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข มีความรู้ความสามารถและทักษะในการแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคต มีความสามารถในการประกอบอาชีพ พึ่งพาตนเองได้และดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบและมีบทบาทร่วมในการพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2541 : 1) ได้ให้ความหมายของการศึกษาขั้นพื้นฐานว่าเป็น การศึกษาที่จำเป็นสำหรับปวงชน เพื่อให้เขามีความรู้ ความสามารถ พอที่จะพัฒนาตนเองได้ต่อไปในวันข้างหน้า สามารถที่จะประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การศึกษาขั้นพื้นฐานจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกคน ส่วนกระทรวงศึกษาธิการ (2541 : 4) ได้ให้ความหมายของการศึกษาขั้นพื้นฐานว่า หมายถึง การศึกษาในระดับต้นนับจากชั้น ประถมศึกษาปีที่หนึ่งเป็นต้นไปที่มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียน ทั้งที่เป็นเด็ก เยาวชนและผู้ใหญ่ ให้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็น ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ มีศักดิ์ศรีและมีความสามารถในการประกอบอาชีพ พึ่งตนเองได้ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมได้ ตลอดจนสามารถที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องได้ เพื่อการศึกษาในระบบ โรงเรียนหรือระบบอื่น ๆ โดยไม่มีการจำกัดด้วยวัย เพศ ฐานะและสภาพของผู้เรียนและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย

หากกล่าวโดยสรุป การศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ การศึกษาที่จำเป็นที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้ผู้เรียนมีพื้นฐานที่แข็งแกร่งมั่นคง เพียงพอกับการดำรงชีวิตที่ดีในวันข้างหน้า อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างดีมีชีวิตรอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข สามารถประกอบการงานอาชีพ เพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ และสามารถพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้า ตลอดจนมีส่วนร่วมกับผู้อื่นในการพัฒนาชุมชนสังคมและประเทศชาติ

2. ความเป็นมาของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยในอดีต คือ การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับนับแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นต้นมาได้มีการเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตเป็นหลัก ระบบการศึกษาได้พยายามสนองตอบโดยการผลิตกำลังคนป้อนให้แก่ภาคเศรษฐกิจ ดังนั้น การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงได้เข้ามามีบทบาทในการเพิ่มปริมาณนักเรียน นักศึกษาในแต่ละระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นกำลังคนระดับกลาง แต่การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในช่วงของแผนฯ ระยะต้น ๆ นั้น ก็ยังมิได้มีการมุ่งเน้นดำเนินการกันอย่างจริงจังเท่าที่ควร ซึ่งในระยะต่อมา โดยเฉพาะในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 5 ได้มีการเน้นถึงการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมากขึ้น ซึ่งอาจถือได้ว่าในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 5 นี้ เป็นจุดเริ่มต้นของการมุ่งเน้นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของไทย

ต่อมาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) ได้มีการใช้คำว่า “การศึกษาขั้นพื้นฐาน” อย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกในวงการศึกษาไทย โดยในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กล่าวถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงระดับมัธยมศึกษา และแผนพัฒนาการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรม ระยะที่ 7 ก็ได้กล่าวถึง การเร่งรัดจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (กระทรวงศึกษาธิการ. 2536 : 3) ซึ่งช่วงปลายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 เป็นช่วงที่รัฐบาล นายบรรหาร ศิลปะอาชา เป็นนายกรัฐมนตรี ต่อเนื่องด้วยรัฐบาล พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรีได้ประกาศนโยบายการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสิบสองปี โดยมีการเตรียมการและหามาตรการในการจัดอย่างเป็นจริงเป็นจังมากขึ้นนับได้ว่า ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 นี้เป็นจุดมุ่งเน้นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสิบสองปี (ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย) ของไทยจวบจนถึงช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้มีการกล่าวถึงการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ชัดเจนขึ้น และโดยเฉพาะในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้ตอกย้ำให้ชัดเจนยิ่งขึ้นถึงการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีของไทย

3. ความสำคัญของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นปัจจัยที่จำเป็นและมีประโยชน์ยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าปัจจัยพื้นฐานอื่น ๆ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค หากประชาชนไทยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือทั้งหมดขาดการศึกษาขั้นพื้นฐานก็เท่ากับว่าชีวิตขาดสิ่งจำเป็นที่ชีวิตขาดไม่ได้ ชีวิตก็จะตกอยู่ในภาวะยากเฉียด อดอยาก ขาดความสมบูรณ์ขาดคุณภาพ และขาดความปกติสุขที่สามัญชนพึงได้รับ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542 : 1) ภาวะของการขาดเช่นนี้ จะมีผลกระทบต่อลูกหลานและชุมชน ที่ยากต่อการหลุดพ้นจากวงจรอันยากไร้ ความจำเป็นและประโยชน์ของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นที่ประจักษ์ในสังคมชาวไทย ฉะนั้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงได้กำหนดไว้ในมาตรา 43 มีสาระสำคัญว่าประชาชนไทยมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึง มีคุณภาพ และไม่เก็บค่าใช้จ่าย ซึ่งระบบการจัดการศึกษาโดยทั่วไปก็จะเริ่มตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ทั้งสายสามัญและสายอาชีพ

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการจัดการประสบการณ์ด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ และคุณค่าที่จำเป็นต่อชีวิต ซึ่งได้แก่ ความรู้ ความสามารถ และทักษะในการสื่อสาร ทั้งด้านการพูดและการเขียน ด้านการคิดคำนวณ ด้านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ด้วยเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ตลอดจนความรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ที่จะใช้ในการดำรงชีวิต ส่วนด้านคุณค่านั้นหมายรวมถึงความมีจิตใจอันงดงาม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนา การอนุรักษ์สืบสานเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ และทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในขณะเดียวกันก็มีวิสัยทัศน์ที่ทันต่อความเป็นไปในสังคมอื่นและก้าวหน้าในสังคมโลก (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542 : 16)

4. หลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการจัดการศึกษาที่มีความสำคัญสูงสุดซึ่งกฎหมายกำหนดให้รัฐจัดสำหรับผู้เรียนทุกคนอย่างเสมอภาค มีคุณภาพ ผู้เรียนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในหลากหลายรูปแบบ โดยกำหนดในมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ให้สถานศึกษายึดหลักในการจัดการศึกษา ดังนี้

1. เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
2. ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

3. การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง
 การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน โดยรัฐต้องจัดให้มีการศึกษาขั้นพื้นฐานพัฒนาเยาวชนไทยทุกคนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทั้งในฐานะที่เป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก เพื่อเป็นรากฐานที่พอเพียงสำหรับการใฝ่รู้ใฝ่เรียนตลอดชีวิต รวมทั้งเพื่อการพัฒนาหน้าที่การทำงานและการพัฒนาคุณภาพชีวิตส่วนตนและครอบครัว และเพื่อสร้างเป็นรากฐานที่แข็งแกร่งสำหรับการสร้างสรรค์สังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนในอนาคต

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549 : 8-9) กล่าวถึง หลักการสำคัญของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานว่าต้องยึดหลักที่สำคัญ ดังนี้

1. หลักการพัฒนาผู้เรียนอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม เป็นผู้มีจริยธรรมในการดำเนินชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ใฝ่รู้ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ที่พอเพียงต่อการพัฒนางานอาชีพและคุณภาพชีวิตส่วนตน สามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทันและชาญฉลาด และมีความเป็นประชาธิปไตย
2. หลักการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นไทย ให้มีความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นและประเทศชาติ มีความรู้และทักษะพื้นฐานสำหรับการประกอบอาชีพสุจริต มีความมุ่งมั่น ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน มีลักษณะนิสัยและทัศนคติที่พึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมไทยและสังคมโลก
3. หลักแหล่งความเสมอภาค คนไทยทั้งปวงต้องมีสิทธิ์เสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี อย่างทั่วถึงเท่าเทียม ควบคู่ไปกับการมีคุณภาพโดยไม่แบ่งชนชั้นหรือความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรม
4. หลักการมีส่วนร่วม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนต้องมีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการศึกษาร่วมกับคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างเอกลักษณ์ ศักดิ์ศรี และตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นตามนโยบายของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เกี่ยวกับการกระจายอำนาจ
5. หลักแห่งความสอดคล้อง อุดมการณ์ หลักการและมาตรฐานในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานต้องสอดคล้องระหว่างสาระบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่

2) พ.ศ. 2545 นโยบายการศึกษาของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา และ สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สรุปได้ว่า หลักการบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เน้นการพัฒนาคนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ สังคมแห่งการเรียนรู้เป็นการศึกษาตลอดชีวิต ทุกคนต้องได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคทั่วถึง มีคุณภาพตามมาตรฐานภายใต้หลักการที่ว่า การศึกษาสร้างชาติ สร้างคน และสร้างงาน

5. คุณภาพผู้เรียนตามหลักสูตร

5.1 หลักการ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

1. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติและคุณธรรม บนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล

2. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และมีคุณภาพ

3. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

4. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลา และการจัดการเรียนรู้

5. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

6. เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

5.2 จุดหมาย

หลักสูตรสถานศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาตามหลักสูตร ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต

3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย

4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

5.3 สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญดังนี้

1. ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

2. ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

3. ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้ มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือก และใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสมและมีคุณธรรม

5.4 คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. มีวินัย
4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง
6. มุ่งมั่นในการทำงาน
7. รักความเป็นไทย
8. มีจิตสาธารณะ

แนวการจัดการศึกษา

นอกจากนี้การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 ให้มีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับ จำเป็นต้องมีการพัฒนาในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการบริหารจัดการ และด้านการประเมินคุณภาพนักเรียน จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปการจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็กได้ดังนี้

รายการ	กิจกรรม	
ด้านการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน	เรียนแบบคละชั้น	
	เรียนรวมบางชั้นเรียน	
	Mobile Teacher (ครูเวียนสอน)	
	เรียนรวมช่วงชั้น	
ด้านการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน	การใช้หน่วยคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ "Computer Mobile Unit"	
	ศูนย์โรงเรียนแบบพักนอน	
	การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ	
	โรงเรียนพี่โรงเรียนน้อง	
	การเรียนการสอนผ่านดาวเทียม	
	ครูอาสา/พี่สอนน้อง	
	ครูกลุ่มโรงเรียนเวียนสอน	
	เรียนรู้จากบทเรียนสำเร็จรูป	
	ด้านการบริหารจัดการ	ส่งเสริมและสนับสนุนโรงเรียนศูนย์การเรียนรู้
		พัฒนาโรงเรียนต้นแบบ
		พัฒนาครูและผู้บริหารสถานศึกษา
พัฒนาระบบนิเทศภายในสถานศึกษา		
การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศ		
ส่งเสริมและสนับสนุนการบริหารแบบมีส่วนร่วม		
การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพ		
การจัดหาหนังสือแบบเรียนและแบบฝึกหัด		
การจัดหาหนังสือและสื่อประกอบการเรียน การสอน		
การแก้ปัญหาการขาดแคลนครู		
การวิจัยในชั้นเรียน		
คัดเลือกรูปแบบนวัตกรรมที่เป็นแบบอย่าง (Best Practice)		
การจัดแบ่งกลุ่ม โรงเรียนขนาดเล็ก		

รายการ	กิจกรรม
	การซ่อมแซมอาคารเรียน
	ผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชนมีความพึงพอใจ
ด้านการประเมิน คุณภาพนักเรียน	ผู้เรียนได้เรียนครบตามหลักสูตรและสาระการเรียนรู้
	ผู้เรียนมีนิสัยใฝ่รู้ เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง
	ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์
ด้านการประเมิน คุณภาพนักเรียน	นักเรียนมีคุณภาพดีขึ้น คือ ครูมีความใกล้ชิดกับนักเรียน
	ผู้เรียนเรียนรู้ได้ตามศักยภาพและตามความสนใจ
	ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยฝึกความเป็นผู้นำ / ผู้ตาม

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้ผลควรมีกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การเรียนรวมบางชั้นเรียน โรงเรียนพี่โรงเรียนน้อง เรียนรวมช่วงชั้น เรียนรวมทุกชั้น ศูนย์โรงเรียนแบบพักนอน ห้องเรียนเคลื่อนที่ การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ การเรียนการสอนผ่านดาวเทียมโดยบริหารจัดการโรงเรียนต้นแบบ ระบบนิเทศภายใน สถานศึกษา การจัดสนับสนุนด้านหนังสือเรียน สื่อประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนให้ร่มรื่น สวยงาม

ดังนั้น ในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก สรุปกิจกรรมได้ 6 กิจกรรม มีรายละเอียด ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การจัดการเรียนรู้แบบรวมชั้นเรียน

กิจกรรมจัดการเรียนรู้แบบรวมชั้นเรียน ประกอบด้วย การจัดการเรียนรู้แบบช่วงชั้นและการเรียนรู้แบบคละชั้น โดยใช้วิธีการยุบชั้นเรียน โรงเรียนจึงสามารถนำไปปรับใช้ในการเรียนรู้ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน

กิจกรรมที่ 2 การบูรณาการหลักสูตร

การบูรณาการหลักสูตร (Integration) คือ การนำความรู้มารวบรวม ประมวลไว้ในหน่วยเดียวกันเพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดมุ่งหมายของหน่วยบูรณาการ ซึ่งหน่วยบูรณาการนี้จะช่วยให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงของการใช้ชีวิตอีกด้วย เพราะการดำรงชีวิตของมนุษย์ไม่ได้แยกเป็นส่วน ๆ ดังนั้นวิชาต่าง ๆ ควรจัดผสมผสานกัน การพัฒนา

หลักสูตรเป็นภารกิจสำคัญของสถานศึกษา เพราะจะทำให้การนำหลักสูตรไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของสถานศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนที่ครูไม่ครบชั้น สามารถดำเนินการได้โดยการวิเคราะห์หลักสูตร แล้วนำวัตถุประสงค์และเนื้อหาการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มวิชาที่สอดคล้องกันมาเชื่อมโยงสู่การจัดหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ แล้วนำมากำหนดเป็นกิจกรรมเพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้ครั้งเดียวพร้อมกันในแต่ละช่วงชั้น

กิจกรรมที่ 3 การร่วมมือจากชุมชน การบริหารและจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กให้มีคุณภาพ นับเป็นปัญหาสำคัญและเร่งด่วน เพราะแนวโน้มของประชากรลดลง โรงเรียนมีจำนวนนักเรียนลดลง ส่งผลให้งบประมาณไม่เพียงพอ ขาดสื่อเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนทำให้โรงเรียนมีประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาดำ นักเรียนขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนค่อนข้างต่ำ จำเป็นที่โรงเรียนขนาดเล็กต้องแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ด้วยการบริหารและจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพด้วยความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย โรงเรียนจึงจะประสบความสำเร็จ

กิจกรรมที่ 4 การใช้ ICT ในการพัฒนาคุณภาพ

เทคโนโลยีทางการศึกษา คือหัวใจของการแก้ปัญหาและพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก จึงนำเทคโนโลยีมาใช้อย่างหลากหลาย เช่น ใช้รถคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ (Mobile Unit) เพื่อให้บริการห้องคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่สำหรับนักเรียนใน โรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ห่างไกล ได้มีโอกาสเข้าถึงสื่อการเรียนรู้จากคอมพิวเตอร์ การส่งเสริมการเรียนการสอนด้วยการรับสัญญาณการสอนทางไกลจากโรงเรียนไกลกังวล

กิจกรรมที่ 5 โรงเรียนเครือข่าย

การเปิดโอกาสให้โรงเรียนขนาดเล็กคิดหาวิธีการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพด้วยรูปแบบให้บรรลุผลสำเร็จตามสภาพปัญหาและบริบทของแต่ละโรงเรียน และจากการวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กที่มีการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การบูรณาการหลักสูตรรวมชั้นเรียน การใช้เทคโนโลยี และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยนำวิธีการดังกล่าวมาผสมผสานในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นรูปแบบที่ทำให้โรงเรียนประสบผลสำเร็จ การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษากับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น

5.1 มหาวิทยาลัยราชภัฏหรือสถาบันการศึกษา ประสานเพื่อขอความร่วมมือในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดนักศึกษาฝึกสอน หรือนักศึกษาฝึกงาน การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ชุดการสอน/สื่อการเรียนการสอน

5.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อขอความร่วมมือในด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสนับสนุนงบประมาณ สนับสนุนด้านครุภัณฑ์ สนับสนุนสื่อวัสดุอุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน สนับสนุนครูอัตราจ้าง กำกับ ติดตามประเมินผลการจัดการเรียนการสอน รับผิดชอบจัดการศึกษาเองเมื่อมีความพร้อม

5.3 เครือข่ายแผนแม่บทชุมชน เพื่อเอาชนะความยากจน เพื่อขอความร่วมมือในด้านจัดทำแผนพัฒนาการศึกษา และพัฒนาอาชีพให้กับชุมชน โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเพื่อให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้ร่วมกับชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาและยกระดับคุณภาพชีวิต

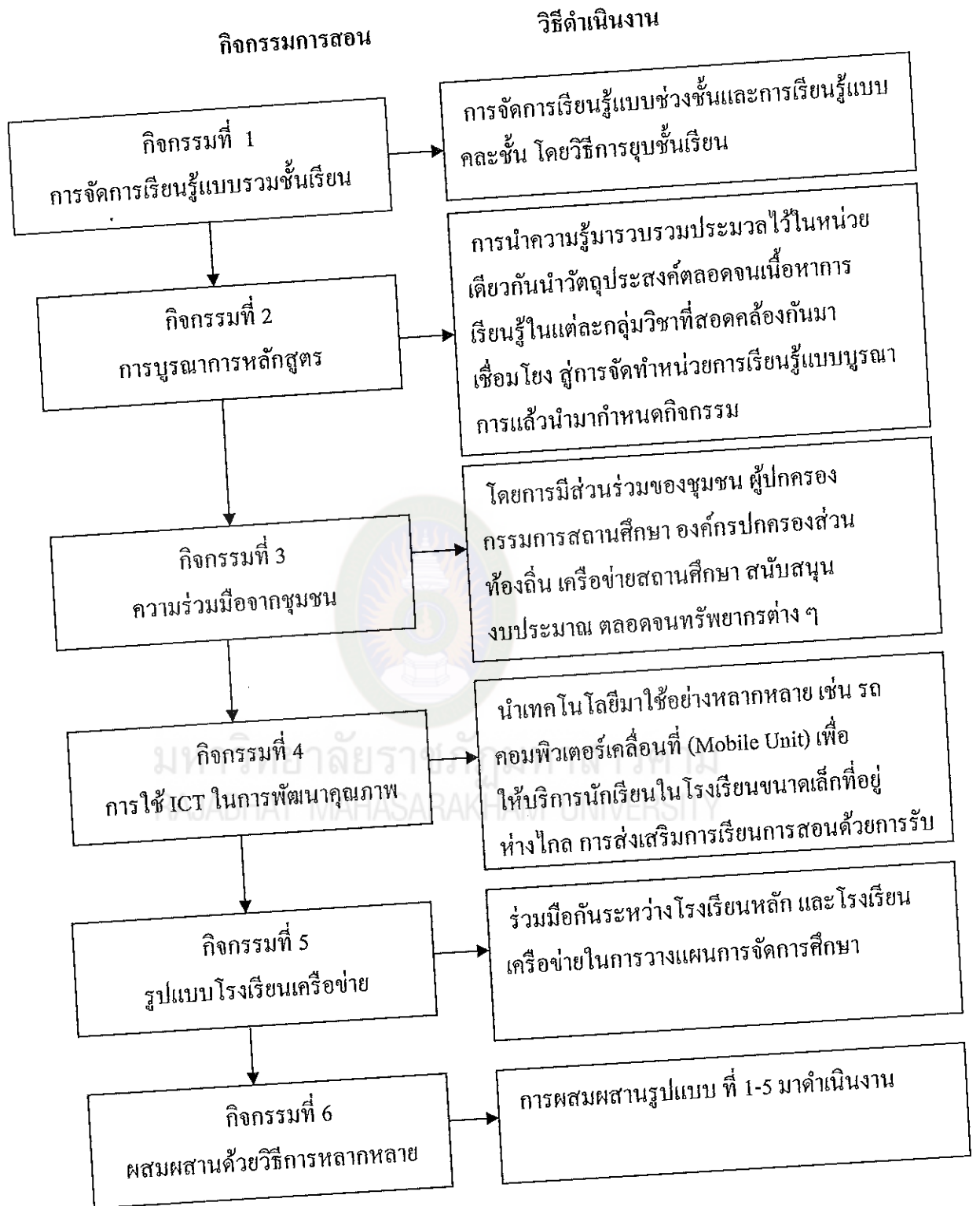
5.4 สถาบันศาสนา สถานประกอบการ หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการบริการจัดการศึกษา สนับสนุนครูภูมิปัญญา/แหล่งเรียนรู้ สนับสนุนการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา สื่อ และวัสดุอุปกรณ์

5.5 เครือข่ายครูในพื้นที่ ได้แก่ ครูแกนนำ ครูต้นแบบ ครูแห่งชาติ ครูที่อยู่ในโรงเรียนที่มีครูเกินชั้นเรียน มีชั่วโมงสอนสัปดาห์ละไม่เกิน 20 ชั่วโมง ผู้บริหารต้นสังกัดอนุญาตให้ไปสอนโรงเรียนขนาดเล็ก 3-5 ชั่วโมง/สัปดาห์ ใช้แผนการสอนเดียวกันที่สอนในโรงเรียนต้นสังกัด ผลการสอนอยู่ในเกณฑ์ดี จ่ายค่าตอบแทนเป็นรายชั่วโมง

กิจกรรมที่ 6 การผสมผสานด้วยวิธีการหลากหลาย

การเปิดโอกาสให้โรงเรียนขนาดเล็กคิดหาวิธีการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพด้วยหลากหลายรูปแบบเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามสภาพปัญหาและบริบทของแต่ละโรงเรียน และจากการวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กที่มีการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การบูรณาการหลักสูตรรวมชั้นเรียน การใช้เทคโนโลยี และการมีส่วนร่วมชุมชน โดยนำวิธีการดังกล่าวมาผสมผสานในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำให้โรงเรียนประสบผลสำเร็จ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 รายละเอียดดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 2 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3

แนวคิด หลักการ การบริหารการศึกษา

แนวคิด หลักการ การบริหารการศึกษา มีหลายแนวคิดและหลักการซึ่งส่วนหนึ่งขึ้นกับสถานการณ์ วัตถุประสงค์ หรือรูปแบบหน่วยงานการศึกษา ในที่นี้จะนำเสนอเฉพาะสาระที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยดังนี้

1. ความหมายการบริหารการศึกษา

ภิญโญ สาร (2526 : 10) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่หลายคนร่วมมือกันดำเนินการเพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชน ประชาชน หรือสมาชิกของสังคมในทุก ๆ ด้าน เช่น ความสามารถ ทัศนคติ พฤติกรรม ค่านิยม หรือคุณธรรม ทั้งในด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ เพื่อให้บุคคลดังกล่าวเป็นสมาชิกที่ดีและมีประสิทธิภาพของสังคมโดยกระบวนการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นแบบแผนและไม่เป็นระเบียบแบบแผน

นพพงษ์ บุญจิตราคูล (2534 : 4) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่หลายคนร่วมมือกันดำเนินการเพื่อการพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุก ๆ ด้าน นับตั้งแต่ บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ พฤติกรรม และคุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกับความต้องการของสังคม

นิพนธ์ กินาวงศ์ (2544 : 36) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การทำงานร่วมกันของกลุ่มคนในการให้บริการทางการศึกษาแก่นักเรียน โดยการทำให้เกิดความร่วมมือกัน ทั้งครูผู้ปกครองนักเรียน ประชาชนทั่วไป

สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การที่คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนทุกด้านให้สมบูรณ์เต็มตามศักยภาพ โดยใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกัน

2. การกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549 : 151-157) กล่าวถึง กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 ที่ได้กำหนดให้มีการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาโดยอาศัยอำนาจตามความใน มาตรา 5 และ มาตรา 39 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ออกกฎกระทรวงไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พิจารณาดำเนินการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาในด้านวิชาการ

ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือสถานศึกษาในอำนาจหน้าที่ของตนแล้วแต่กรณี

ข้อ 2 การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาให้คำนึงถึงหลักการดังต่อไปนี้

1. ความพร้อมและความเหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา ที่จะสามารถรับผิดชอบดำเนินการตามขีดความสามารถได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ความสอดคล้องกับกฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศหรือมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะกระจายอำนาจ

3. ความเป็นเอกภาพด้านมาตรฐานและนโยบายด้านการศึกษา

4. ความเป็นอิสระและความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการศึกษา

5. มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่

6. มุ่งให้เกิดผลสำเร็จแก่สถานศึกษา โดยเน้นการกระจายอำนาจให้แก่สถานศึกษาให้มากที่สุด เพื่อให้สถานศึกษานั้นมีความเข้มแข็งและความคล่องตัว

7. เพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพให้แก่สถานศึกษา

8. เพื่อให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินการเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ

โดยตรง

ข้อ 3 การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาเรื่องใดจะกำหนดให้คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือสถานศึกษา เป็นผู้รับมอบการกระจายอำนาจให้เป็นไปตามที่ปลัดกระทรวงศึกษาธิการหรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้วแต่กรณีประกาศกำหนด ทั้งนี้ ในประกาศดังกล่าวกำหนดการกระจายอำนาจให้เขตพื้นที่การศึกษาหรือสถานศึกษาแตกต่างกันตามลักษณะหรือความพร้อมและความเหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้งกำหนดเงื่อนไขที่ต้องปฏิบัติในการดำเนินการตามที่ได้รับมอบการกระจายอำนาจได้

ข้อ 4 สำนักงานปลัดกระทรวง หรือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริมและกำกับดูแลการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ดังนี้

1. ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับการกระจายอำนาจอย่างมีประสิทธิภาพ

2. จัดให้มีระบบการกำกับ ดูแล ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินและนิเทศการกระจายอำนาจให้เป็นไปตามกฎหมาย

3. ให้ข้อเสนอแนะหรือแนะนำการใช้อำนาจ ตลอดจนมีอำนาจยับยั้งและแก้ไขการใช้อำนาจของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาให้เป็นไปตามกฎหมาย

4. ศึกษา วิเคราะห์ เพื่อการปรับปรุงพัฒนาระบบการกระจายอำนาจการบริหารอย่างต่อเนื่อง

5. รายงานผลการดำเนินการกระจายอำนาจและเสนอแนะปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการทราบอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง ให้ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามีหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริม กำกับดูแลและประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษาที่ได้รับมอบการกระจายอำนาจ ให้เป็นไปตามแนวทางที่ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด

ข้อ 5 ในกรณีที่ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเห็นสมควรหรือได้รับการร้องขอจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือกลุ่มสถานศึกษา ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานอาจประกาศกำหนดให้รวมกลุ่มสถานศึกษาหลายแห่ง ทั้งในเขตพื้นที่การศึกษาเดียวกันหรือต่างเขตพื้นที่การศึกษา เป็นระบบเครือข่าย ส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาเพื่อดำเนินการหรือช่วยเหลือกันในการปฏิบัติหน้าที่ในเรื่องที่ได้รับการกระจายอำนาจ โดยคำนึงถึงความพร้อมของแต่ละสถานศึกษาด้วย

สมาน อัสวภูมิ (2549 : 225-319) ได้สรุปขอบข่ายภารกิจการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนทั้ง 4 ด้าน ที่กำหนดไว้ให้มีการกระจายอำนาจให้คณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาโดยตรงตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ไว้ได้ดังนี้

1. การบริหารวิชาการ เป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้พันธกิจการบริหารด้านวิชาการ โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุความมุ่งหมายการจัดการศึกษาที่กำหนดไว้ ส่วนขอบเขตงานการบริหาร งานวิชาการ พอสรุปได้ดังนี้

- 1.1 การวางแผนงานวิชาการ
- 1.2 การพัฒนาหลักสูตร
- 1.3 การจัดการเรียนการสอน
- 1.4 การนิเทศและพัฒนาการเรียนการสอน
- 1.5 การประเมินผล

2. การบริหารงานบุคคล เป็นเรื่องที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดไว้ชัดเจน “ให้การบริหารงานบุคคล” เป็นงานหนึ่งที่กระทรวงศึกษาธิการต้องกระจายอำนาจให้กับคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ดังนั้น หน่วยงานการศึกษาและสถานศึกษาต้องศึกษากฎหมาย กฎกระทรวงและระเบียบที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานให้เป็นไปตามข้อกำหนดของกฎหมาย แต่ในเชิงศาสตร์และศิลป์การบริหารนั้น ผู้บริหารควรได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การบริหารงานบุคคลหรือการบริหารทรัพยากรบุคคล และประยุกต์ใช้แนวคิดเหล่านั้นในการบริหารบุคคลในองค์กรไปสู่เป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การบริหารบุคคลหรือทรัพยากรบุคคลจึงเป็นกระบวนการดำเนินงาน สรุปได้ดังนี้

- 2.1 การวางแผนกำลังคนขององค์กร
- 2.2 การสรรหา
- 2.3 การคัดเลือก
- 2.4 การแต่งตั้งและทดลองงาน
- 2.5 การฝึกอบรมและพัฒนา
- 2.6 การดูแลและให้สวัสดิการ
- 2.7 การประเมินผลการปฏิบัติงาน
- 2.8 การสร้างความสัมพันธ์กับองค์กรวิชาชีพ

3. การบริหารงบประมาณ เป็นอีกงานหนึ่งที่กำหนดไว้ให้มีการกระจายอำนาจให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาโดยตรง ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เจตนานของบทบัญญัติต้องการให้มีการกระจายอำนาจการจัดทำงบประมาณและการบริหารงบประมาณ ไปยังหน่วยปฏิบัติให้มากที่สุดเพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะ โรงเรียนมีขอบข่ายงานการเงินในโรงเรียน สรุปได้ดังนี้

- 3.1 การวางแผนการเงินของโรงเรียน

3.2 การจัดการทรัพย์สินของโรงเรียน

3.3 การควบคุมการดำเนินงานด้านการเงิน

3.4 การจัดการเกี่ยวกับรายรับและรายจ่ายของโรงเรียน

4. การบริหารทั่วไป เป็นภาระงานอีกงานหนึ่งที่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาได้รับการกระจายอำนาจจากส่วนกลางให้รับผิดชอบ แต่ก็ไม่มีรายละเอียดในการปฏิบัติว่างานใดบ้างที่กำหนดในการบริหารส่วนนี้ แต่โดยความหมายแล้วน่าจะมีความหมายและขอบเขตงานคล้ายงานธุรการตามงานการบริหารแบบเดิม คือเป็นงานที่สถานศึกษาดำเนินการเพื่อสนับสนุนการสอน และการบริหารงานด้านอื่น ๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ซึ่งครอบคลุมในเรื่องต่อไปนี้

4.1 งานสารบรรณ

4.2 งานเอกสารสำนักงาน

4.3 งานการเงินและพัสดุ

4.4 งานกิจการนักเรียน

4.5 งานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม

4.6 งานโครงการและกิจการพิเศษ

4.7 งานความสัมพันธ์กับชุมชน

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการศึกษาให้เป็นไปตามเจตนารมณ์และหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ตามที่กำหนดในมาตรา 39 ต้องมีการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษา 4 ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือสถานศึกษาในอำนาจหน้าที่ของตนซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบบริหารจัดการศึกษาโดยตรงเพื่อให้มีความคล่องตัว สะดวก รวดเร็ว มีอิสระและมีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการศึกษาอันจะส่งผลให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่งและดำรงตนในสังคมได้อย่างมีความสุข

3. การบริหารแบบมีส่วนร่วม

เอกชัย กี่สุขพันธ์ (2538 : 237) ให้ความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง รูปแบบของความเกี่ยวข้องผูกพันร่วมกันของสมาชิก ในการประชุมหรือเพื่อตัดสินใจ และควบคุมการทำงานร่วมกัน

เสรีมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2545 : 182-183) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม (participation) ว่าเป็นการที่บุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องหรือกิจกรรมต่าง ๆ อาจเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจหรือกระบวนการบริหาร

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ (2545 : 320) กล่าวถึง รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีหลายรูปแบบ เช่น การบริหารจัดการคุณภาพโดยรวม (Total Quality Management : TQM) ซึ่งเป็นแนวทางการสร้างคุณภาพเข้าไปในทุก ๆ กระบวนการขององค์กร ซึ่งเกี่ยวข้องกับวงจรคุณภาพและทีมงานปรับปรุงคุณภาพ โดยถือว่าคุณภาพเป็นความรับผิดชอบของสมาชิกทุกคนภายในองค์กร และต้องสร้างคุณภาพเข้าไปในกระบวนการทุกจุด ทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงหรือทางอ้อมกับความพึงพอใจของลูกค้า และ Edward Deming ได้พัฒนาโปรแกรมในการบริหารจัดการคุณภาพ โดยรวมที่มีประสิทธิผลไว้ 6 ประการ ดังนี้

1. การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement)
2. การมอบหมายงาน (Employee Empowerment)
3. การสร้างมาตรฐานเทียบเคียง (Benchmarking)
4. ระบบการจัดส่งสินค้าแบบทันเวลาพอดี (Just-In-Time)
5. เทคนิคทาгуชิ (Taguchi Technique)
6. ความรู้ในการใช้เครื่องมือสำหรับการบริหารจัดการคุณภาพโดยรวม

(Knowledge of TQM tools)

วัตถุประสงค์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ การปรับปรุงการทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การดำเนินงานในทุกด้านมีคุณภาพ เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์หรือบริการที่มีคุณภาพตามความต้องการของผู้รับบริการ โดยมีหลักการ 3 ประการ ดังนี้

1. การมุ่งเน้นความสำคัญของลูกค้า
2. การปรับปรุงกระบวนการทำงาน เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ยิ่งขึ้น

3. การให้ทุกคนมีส่วนร่วม

การบริหารงานโดยยึดวัตถุประสงค์ (Management by Objectives : MBO) เป็นกระบวนการของการกำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกันระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา หรือเป็นกระบวนการที่เกิดจากความร่วมมือกัน โดยกำหนดเป้าหมายที่ยอมรับร่วมกันในระยะเวลาที่กำหนด โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดเป้าหมาย (Setting Goals)
2. การวางแผนปฏิบัติงาน (Planning Action)
3. การนำแผนไปปฏิบัติ
4. การทบทวนผลการปฏิบัติงาน

Putti (1987 : 8) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐานของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะส่งผลให้การบริหารจัดการมีลักษณะที่กว้างขึ้น และจะทำให้การมีส่วนร่วมขยายกว้างไปสู่การปฏิบัติงานของระดับล่างขององค์การหรือหน่วยงาน

Amstein (1969 : 112) ให้ความเห็นว่าการเข้าไปมีส่วนร่วม โดยไม่มีบทบาทอะไรเลยย่อมไม่มีผล ดังนั้นการมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพผู้เข้าร่วมต้องรู้จักใช้อำนาจในการควบคุมกิจกรรมนั้นได้จึงจะทำให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ

Huntington and Nelson (1975 : 24) มีความเห็นว่า การมีส่วนร่วม จะมีลักษณะต่าง ๆ โดยพิจารณาจาก

1. กิจกรรม โดยดูได้จากกิจกรรมที่เข้าร่วม
2. ระดับการบริหาร โดยดูได้จากโครงสร้างขององค์การซึ่งมีสายการบังคับ

บัญชา เช่น ในแนวราบและแนวตั้ง

ในส่วนของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนานั้น United Nation (1981 :4) ได้ให้ความหมายว่า เป็นการเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น และต้องมีพลังของสมาชิกในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายและการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และต้องมีความเต็มใจที่จะปฏิบัติตามแผนการ หรือโครงการต่าง ๆ

Cald Well and Spink (1990 : 85 ; อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตนะ. 2545 : 16) ได้เสนอรูปแบบการบริหารโรงเรียนแบบกระจายอำนาจ โดยใช้ชื่อว่าวงจรการบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม (Collaboration School Management Cycle) ซึ่งมีขั้นตอนการบริหารหรือการจัดการ 6 ขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดจุดหมายและระบุความต้องการ
2. การกำหนดนโยบาย (จุดมุ่งหมายและแนวทางอย่างกว้าง ๆ)
3. การกำหนดแผนงาน
4. การจัดทำแผนและอนุมัติงบประมาณแผนงาน
5. การนำไปปฏิบัติ

6. การประเมินผล

โดยวงจรการบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมของแคล์คเวลล์และสฟิงค์ มีลักษณะสำคัญ ได้แก่

1. เป็นกระบวนการกำหนดจุดหมายของโรงเรียน การกำหนดนโยบาย การวางแผน การงบประมาณ การนำไปปฏิบัติและการประเมินผลในเชิงบูรณาการที่แตกต่างจากระบวนการที่ใช้แต่เดิมซึ่งมักไม่เป็นระบบแยกส่วน ก่อให้เกิดความสับสนและความไร้ประสิทธิผล
 2. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากคณะครู นักเรียน และชุมชนที่เหมาะสมมีการกำหนดบทบาท และความรับผิดชอบที่ชัดเจน
 3. เน้นหน้าที่หลักของโรงเรียนคือ การเรียนการสอนและการบริหารแผนงานที่สอดคล้องกับรูปแบบปกติของงานในโรงเรียน
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กล่าวถึง การบริหารและการจัดการศึกษาสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ มาตรา 39 มาตรา 40 มาตรา 57 และ มาตรา 58(2) มีรายละเอียดดังนี้
- มาตรา 39 ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง
- มาตรา 40 ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ระดับต่ำกว่าปริญญาและสถานศึกษาอาชีวศึกษาของแต่ละสถานศึกษาเพื่อทำหน้าที่กำกับส่งเสริมสนับสนุน กิจกรรมของสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์และหรือผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่ และผู้ทรงคุณวุฒิ ให้ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการสถานศึกษา
- มาตรา 57 ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- มาตรา 58 (2) ให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ระดับมัธยมศึกษาเพื่อการศึกษาโดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

บริจาคตพย์ที่ดินและทรัพย์สินอื่นให้แก่สถานศึกษาและมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและจำเป็น

สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (2544 : 55-58) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ว่ามีหลักการดังนี้

1. การสำรวจความต้องการ คือ สำรวจข้อมูลพื้นฐาน ความต้องการของสถานศึกษา วิเคราะห์ สถานภาพของสถานศึกษา
2. การกำหนดมาตรฐานของสถานศึกษา
3. การวางแผนการพัฒนา คือ การวางแผนพัฒนาสถานศึกษา ตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ ของสถานศึกษา โดยการจัดทำแผนกลยุทธ์
4. กิจกรรมการปฏิบัติ คือ แนวทางการปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ตามวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา
5. การประเมินผลคือการประเมินแนวทางปฏิบัติด้านต่าง ๆ ของการบริหารจัดการสถานศึกษา

6. การสรุปผลการมีส่วนร่วม

สรุปได้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับผูกพันกัน ทำงานด้วยกัน ช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกันในการปฏิบัติงานที่เป็นระบบครบวงจร

4. การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management)

สาระสำคัญของการปฏิรูประบบการบริหารการศึกษาของรัฐ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 39 และมาตรา 40 ที่มุ่งกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาไปยังสถานศึกษาให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่กำกับและประสาน ส่งเสริม สนับสนุนกิจการของสถานศึกษา สาระดังกล่าวตรงกับแนวคิดการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management) ซึ่งมีการนำเสนอหลักการและแนวคิดที่เกี่ยวกับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM) ประเด็นสำคัญที่นำเสนอ ได้แก่

4.1 ความหมายของการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

คำว่า School Based Management : SBM นั้น เป็นรูปแบบการบริหารและจัดการศึกษารูปแบบหนึ่ง มีการเริ่มใช้คำนี้ในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นครั้งแรก ในช่วงทศวรรษที่ 1980 (Cheng 1996 : 120) ในภาษาไทยยังไม่มีการบัญญัติศัพท์เฉพาะที่แน่นอน ส่วนมากจะนิยม เรียกทับศัพท์ว่า School Based Management หรือเรียกย่อ ๆ ว่า SBM แต่ได้พบว่า เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ และคนอื่นๆ (2541 : 182-183) ได้เริ่มใช้คำว่า “การบริหารโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน” ในการวิจัยเรื่องการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา เมื่อปี พ.ศ. 2541 ต่อมา อุทัย บุญประเสริฐ (2543 : 10) ได้ใช้คำว่า “การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน” ในการวิจัย เรื่อง การศึกษาแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management) ในปี พ.ศ. 2543

สรุปได้ว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน หมายถึง การบริหารจัดการศึกษาโดยมีโรงเรียนเป็นองค์กรหลัก ในการบริหารจัดการ มีอำนาจหน้าที่ มีความรับผิดชอบมีอิสระคล่องตัว ภายใต้การกำกับ ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย

4.2 ความเป็นมาของการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

การจัดการศึกษาที่ผ่านมา มีการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง โดยโรงเรียนมีอำนาจหน้าที่รองรับนโยบาย งบประมาณและทรัพยากรต่างๆ เพื่อนำไปปฏิบัติ ขาดความคล่องตัว ขาดความมีอิสระในการบริหารจัดการ และยังไม่เป็นการสนองตอบความต้องการของสังคมท้องถิ่น เมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีผลบังคับใช้ ได้กำหนดให้ส่วนกลางกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาทุกด้านให้เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาโดยตรง

David, J.L. (1996 : 44) กล่าวว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นแนวทางหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษา โดยการกระจายอำนาจจัดการศึกษาไปยังโรงเรียนให้มากขึ้น โดยมีความเชื่อว่าการให้โรงเรียนมีอำนาจหน้าที่มากขึ้นจะทำให้ประสิทธิภาพของโรงเรียนสูงขึ้นมีความยืดหยุ่นมากขึ้นและมีผลผลิตดีขึ้น

Cheng (1996 : 44) กล่าวว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ตัวแทนคณะครู ผู้ปกครอง ชุมชน ฯลฯ ซึ่งมารวมตัวเป็นคณะกรรมการโรงเรียน ได้มีโอกาสจัดการศึกษาให้เป็นไปตามความต้องการของ

นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน ส่งผลให้โรงเรียนมีประสิทธิผลสูงขึ้นและได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับอุทัย บุญประเสริฐ (2543 : 80-83) กล่าวว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นกลยุทธ์ในการปรับปรุงการศึกษา โดยเปลี่ยนอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจจากส่วนกลางไปยังแต่ละโรงเรียน โดยให้คณะกรรมการโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย ผู้ปกครอง ครูสมาชิกในชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ศิษย์เก่า ผู้บริหารโรงเรียน (บางโรงเรียนอาจมีตัวแทนนักเรียนเป็นกรรมการด้วย) ได้มีอำนาจในการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนมีหน้าที่และควมรับผิดชอบในการตัดสินใจ ที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณ บุคลากร และวิชาการโดยให้เป็นไปตามความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน

สรุปได้ว่า ความเป็นมาของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิรูปการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 39 ที่ให้ส่วนกลางกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ การบริหารงานบุคคล งบประมาณและการบริหารทั่วไปไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาโดยตรง

4.3 หลักการพื้นฐานของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

อุทัย บุญประเสริฐ (2543 : 154-156) สรุปหลักการสำคัญของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ไว้ 5 ประการ ได้แก่

1. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาจากกระทรวงและส่วนกลาง ไปยังสถานศึกษาให้มากที่สุด โดยมีความเชื่อว่าโรงเรียนเป็นหน่วยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการศึกษาของเด็ก
2. หลักการมีส่วนร่วม (Participation or Collaboration or Involvement) เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียได้มีส่วนร่วมในการบริหาร ตัดสินใจ และร่วมจัดการศึกษาทั้งครู ผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชน ตัวแทนศิษย์เก่า และตัวแทนนักเรียน การที่บุคคลมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและจะรับผิดชอบในการจัดการศึกษามากขึ้น
3. หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้ประชาชน (Return Power to People) ในอดีตการจัดการศึกษาจะทำกันหลากหลายโดยครอบครัวและชุมชนบางแห่งก็ให้วัดหรือองค์กรในท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการต่อมาได้มีการรวมการจัดการศึกษาไปให้กระทรวงศึกษาธิการเพื่อให้เกิดเอกภาพและมาตรฐานทางการศึกษา เมื่อประชาชนเพิ่มมากขึ้นความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว การจัดการศึกษาโดยส่วนกลางเริ่มมีข้อจำกัด

เกิดความล่าช้าและไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่างแท้จริง จึงต้องมีการคืนอำนาจให้ท้องถิ่นและประชาชนได้จัดการศึกษาเองอีกครั้ง

4. หลักการบริหารตนเอง (Self-management) ในระบบการศึกษาทั่วไปมักจะกำหนดให้โรงเรียนเป็นหน่วยปฏิบัติ ตามนโยบายของส่วนกลางโรงเรียนไม่มีอำนาจอย่างแท้จริง สำหรับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานนั้น ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องการทำงานให้บรรลุเป้าหมายและนโยบายของส่วนรวม แต่มีความเชื่อว่าวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมายนั้นทำได้หลายวิธีการที่ส่วนกลางทำหน้าที่กำหนดนโยบายและเป้าหมายแล้วปล่อยให้โรงเรียนมีระบบการบริหารด้วยตนเอง โดยให้โรงเรียนมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการดำเนินงาน ซึ่งอาจดำเนินการได้หลากหลายแนวทาง ด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน แล้วแต่ความพร้อมและสถานการณ์ของโรงเรียนผลที่ได้น่าจะมีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิมที่ทุกอย่างถูกกำหนดมาจากส่วนกลางไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม

5. หลักการตรวจสอบและถ่วงดุล (Check and Balance) ส่วนกลางมีหน้าที่กำหนดนโยบายและควบคุมมาตรฐาน มีองค์กรอิสระทำหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพการบริหารและการจัดการศึกษาเพื่อให้มีคุณภาพและมาตรฐานเป็นไปตามกำหนดและเป็นไปตามนโยบายของชาติ

ธีระ รุญเจริญ (2546 : 59) กล่าวว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในแต่ละพื้นที่อาจไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะและความจำเป็นแต่ละโรงเรียน อย่างไรก็ตามทุกโรงเรียนจะต้องตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐานเดียวกัน 6 ประการ คือ

1. หลักการกระจายอำนาจ คือ คืนอำนาจการจัดการศึกษาให้กับประชาชน สำหรับประเทศไทยจะมีการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง และเขตพื้นที่การศึกษาไปยังสถานศึกษา

2. หลักการบริหารตนเอง คือ สถานศึกษามีอิสระในการตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้น ภายใต้การบริหารในรูปขององค์กรคณะบุคคล

3. หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ ผู้เกี่ยวข้องสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผน การกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น รวมทั้งร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมทำ

4. หลักการภาวะผู้นำแบบเกื้อหนุน คือ เป็นภาวะผู้นำที่เน้นการสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

5. หลักการพัฒนาทั้งระบบ คือ การปรับทั้งโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กร โดยการเปลี่ยนแปลงที่ระบบทั้งหมดเห็นด้วยและสนับสนุน

6. หลักการความรับผิดชอบต่อที่ตรวจสอบได้ คือ โรงเรียนต้องพร้อมให้มีการตรวจสอบเพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

สรุปได้ว่า แนวคิดของนักวิชาการทางการศึกษาเกี่ยวกับหลักการพื้นฐานของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ซึ่งกล่าวมาทั้งหมดนั้น ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าหลักการสำคัญสำหรับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมกับบริบทไทย ควรประกอบด้วย 4 หลักการ ด้วยกันคือ

1. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization)
2. หลักการบริหารจัดการตนเอง (Self-Management)
3. หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation)
4. หลักการบริหารจัดการที่ดี (Good Governance)

หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน คือ หลักการกระจายอำนาจการศึกษาและหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมซึ่งจากหลักการดังกล่าวทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานจะเป็นการบริหารงานที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากกว่ารูปแบบการจัดการศึกษาอื่นที่ผ่านมา

4.4 รูปแบบของคณะกรรมการสถานศึกษา

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วย บุคคลที่เป็นผู้แทนจากแหล่งต่าง ๆ ของชุมชน ได้แก่ ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์และ/หรือผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่และผู้ทรงคุณวุฒิ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 23)

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดขึ้นตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 โดยมีเจตนาเพื่อต้องการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาไปให้องค์กรประชาชนเข้ามากำกับและส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการของสถานศึกษาให้สามารถพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นไปตามความต้องการของประชาชน ชุมชนท้องถิ่น และสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ ซึ่ง อุทัย บุญประเสริฐ (2543 : 202) ให้ความเห็นเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาในรูปแบบของคณะกรรมการว่า การบริหาร

สถานศึกษาในรูปแบบดังกล่าว มีความมุ่งหวังที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้การจัดการศึกษาของชาติบรรลุผลตามความคาดหวังของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องความสำคัญของการบริหารในรูปแบบคณะกรรมการ ขึ้นอยู่กับการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตาม และร่วมรับผิดชอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม การให้เกียรติ การเคารพและการยอมรับในความคิดเห็น การตัดสินใจ ความรู้ ความสามารถและการส่งเสริมขวัญกำลังใจซึ่งกันและกัน ซึ่งการบริหารโรงเรียนโดยมีคณะกรรมการสถานศึกษาจะเป็นทั้งกรรมการบริหารและกรรมการที่ปรึกษาอันจะส่งผลให้เกิดความรอบคอบในการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการบริหารในรูปองค์คณะบุคคลของสถานศึกษาโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน โดยมีหน้าที่สำคัญคือร่วมคิด ร่วมทำ ส่งเสริม สนับสนุน และกำกับติดตามประเมินผลการบริหารจัดการสถานศึกษา

สรุปได้ว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM) เป็นการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาจากส่วนกลางไปให้โรงเรียน โดยใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโรงเรียน มีอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ มีอิสระและความคล่องตัวในการบริหารจัดการทุกด้าน โดยให้ความสำคัญแก่ผู้มีส่วนได้เสีย มีส่วนร่วมตัดสินใจ รับผิดชอบ วางแผน ดำเนินการ ติดตามประเมินผล เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น

5. การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

1. ความหมาย

“ระบบการประกันคุณภาพภายใน” หมายถึง ระบบการประเมินผลและการติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา จากภายในโดยบุคลากรของสถานศึกษานั้นเองหรือโดยหน่วยงานต้นสังกัดที่มีหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545 : 12-25)

2. หลักการ

โรงเรียนจะต้องพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารจัดการศึกษา โดยอาศัยหลักการดังนี้

2.1 เป้าหมายสำคัญของการประกันคุณภาพคือ การพัฒนาผู้เรียน

2.2 ถือว่าการประกันคุณภาพการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหาร

2.3 ถือว่าบุคลากรทุกคนรวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง (เช่น คณะกรรมการสถานศึกษา) มีหน้าที่รับผิดชอบในการประกันคุณภาพตั้งแต่การวางแผน การติดตาม ประเมินผล การพัฒนาปรับปรุงการช่วยคิด ช่วยทำ ช่วยผลักดัน ฯลฯ

3. กระบวนการประกันคุณภาพ

กระบวนการโดยทั่วไปมี 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย

3.1 การควบคุมคุณภาพ เป็นการกำหนดมาตรฐานคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้เข้าสู่มาตรฐาน

3.2 การตรวจสอบคุณภาพ เป็นการตรวจสอบ และติดตามผลการดำเนินงานของสถานศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด

3.3 การประเมินคุณภาพเป็นการประเมินคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาโดยสถานศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัดในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับกระทรวง

4. กระบวนการตามแนวคิด PDCA

กระบวนการประกันคุณภาพภายในตามแนวคิดของหลักการบริหารที่เป็นกระบวนการครบวงจร (PDCA) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน

ขั้นที่ 1 การร่วมกันวางแผน (Planning)

ขั้นที่ 2 การร่วมกันปฏิบัติตามแผน (Doing)

ขั้นที่ 3 การร่วมกันตรวจสอบ (Checking)

ขั้นที่ 4 การร่วมกันปรับปรุง (Action)

5. ขั้นตอนการดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

จากการดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาข้างต้น มีรายละเอียดการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนดังนี้

1. การเตรียมการ สถานศึกษาควรเตรียมการในเรื่องต่อไปนี้

1.1 การเตรียมความพร้อมของบุคลากร

ผู้บริหารสถานศึกษาต้องจัดให้บุคลากรในสถานศึกษามีความพร้อมใน 3 เรื่อง คือ การสร้างความตระหนัก การสร้างเสริมความรู้ และการกำหนดความรับผิดชอบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1.1 การสร้างความตระหนัก ผู้บริหารถือเป็นบุคคลสำคัญที่จะทำให้บุคลากร ซึ่งได้แก่ ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เกิดความตระหนักเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ผู้บริหารอาจใช้เทคนิควิธีการ เช่น

1) สร้างทีมงานพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการระดมความคิด ร่วมกันวางแผนและร่วมกันทำงาน

- 2) สร้างมนุษยสัมพันธ์ในการดำเนินงาน
- 3) เสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมงาน
- 4) มีภาวะผู้นำทางวิชาการ

1.1.2 การสร้างเสริมความรู้ อาจทำได้โดย

1) ผู้บริหารและบุคลากรของสถานศึกษาที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ซึ่งแจ้งถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจมาเป็นวิทยากร

2) เชิญบุคลากรในสถานศึกษาเยี่ยมชม และศึกษาดูงานในสถานศึกษาที่มีความรู้ความเข้าใจมาเป็นวิทยากร

3) นำบุคลากรในสถานศึกษาเยี่ยมชม และศึกษาดูงานในสถานศึกษาที่มีความพร้อมหรือประสบผลสำเร็จจากการประกันคุณภาพการศึกษา

1.1.3 การกำหนดความรับผิดชอบ ผู้บริหารสถานศึกษา จำเป็นจะต้องจัดโครงสร้างและระบบการทำงานให้ชัดเจนพร้อมทั้งกำหนดและแบ่งความรับผิดชอบของแต่ละคน และแต่ละส่วนงานตามโครงสร้างและระบบงานที่กำหนดขึ้นอย่างชัดเจนเพื่อมิให้การดำเนินงานซ้ำซ้อนและขัดแย้งกันและเพื่อให้การดำเนินงานทุกภาระงานมีผู้รับผิดชอบอย่างแท้จริง

1.2 การศึกษาข้อมูลสารสนเทศ

ข้อมูลสารสนเทศมีความสำคัญในการตัดสินใจดำเนินงานต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางแผนกำหนดคน งบประมาณ ซึ่งต้องมีข้อมูลที่มีคุณภาพถูกต้องครบถ้วนและทันสมัย จึงจะช่วยให้การวางแผนการบริหารจัดการและการตัดสินใจดำเนินการ มีประสิทธิภาพ สำหรับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษานี้จะต้องมีการศึกษาข้อมูลสารสนเทศ เช่น ผลการดำเนินงานและการประเมินตนเองในรอบปีที่ผ่านมา นโยบายของหน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียนและชุมชน

2. การดำเนินการ

เมื่อสถานศึกษาได้เตรียมการเรียบร้อยแล้ว การดำเนินการต่อไปคือ มีการวางแผนการปฏิบัติงานโดยการจัดทำธรรมนูญโรงเรียน / แผนพัฒนาการศึกษา (P) การปฏิบัติตามแผน (D) การประเมินตนเอง (C) และการปรับปรุง (A) มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การจัดทำธรรมนูญโรงเรียน / แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา (Plan) ธรรมนูญโรงเรียนมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ภาพรวมของสถานศึกษา ความคาดหวังของสถานศึกษา พันธกิจ เป้าหมาย จุดเน้นในการดำเนินงาน ยุทธศาสตร์ แผนงบประมาณ บทบาทหน้าที่ของบุคลากรในสถานศึกษาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง องค์ประกอบเหล่านี้จะต้องมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน แสดงให้เห็นการพัฒนาความคิดที่เป็นระบบ มีความชัดเจนและสามารถดำเนินการตามแนวทางจนบรรลุความคาดหวังได้

2.2 การปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ (DO) เมื่อสถานศึกษามีแผนปฏิบัติการประจำปี ซึ่งจัดทำขึ้นจากการมีธรรมนูญโรงเรียน บุคลากรที่เกี่ยวข้องที่ได้ระบุนำที่ความรับผิดชอบไว้แล้วจะเป็นตัวขับเคลื่อนทำให้โครงการในแผนดำเนินไปได้ ระหว่างการดำเนินการอาจมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดขั้นตอนของการดำเนินการได้ เพื่อความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่อาจเปลี่ยนแปลงไปจากที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ในการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการดังกล่าว ผู้บริหารควรจัดให้มีการส่งเสริม สนับสนุน จัดสิ่งอำนวยความสะดวก ติดตาม ดูแล กำกับและกรณีพิเศษการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การปฏิบัติงานของสถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ อีกทั้งเป็นการแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างดำเนินการได้ด้วย

2.3 การประเมินตนเอง (Check) การประเมินตนเอง คือ กระบวนการในการบริหารจัดการศึกษาที่ใช้ควบคุมตรวจสอบคุณภาพภายในสถานศึกษา โดยมุ่งให้ทุกคนได้ประเมินการทำงานของตนเองในลักษณะของการตรวจสอบผู้ที่ปฏิบัติงานเป็นผู้ประเมินภารกิจของตนเอง

ซึ่งขั้นตอนการประเมินตนเองควรมี 6 ขั้นตอน คือ

1. การสร้างความตระหนัก
2. การเตรียมความพร้อม
3. การวางแผนการประเมินตนเอง
4. การประเมินตนเอง
5. การเขียนรายงานและการเผยแพร่
6. การนำผลการประเมินไปใช้

การดำเนินการดังกล่าวข้างต้นนั้น ระบบการนิเทศ กำกับ ติดตามเป็นกระบวนการที่ทำให้การประเมินตนเองของสถานศึกษามีประสิทธิภาพ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับทุกขั้นตอนของการประเมินตนเอง โดยนำข้อมูลสารสนเทศที่เป็นข้อมูลย้อนกลับไปปรับปรุงพัฒนาการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนให้บรรลุเป้าหมาย

ประโยชน์ของการประเมินตนเอง

1. ต่อผู้บริหาร

สามารถนำข้อมูลสารสนเทศจากการประเมินไปกำหนดเป็นนโยบาย มาตรการ ยุทธศาสตร์ แผนงาน / โครงการต่าง ๆ ในธรรมนูญโรงเรียนหรือแผนปฏิบัติการ ประจำปี

2. ต่อครูผู้สอน

สามารถนำข้อมูลสารสนเทศจากการประเมินไปเป็นปัจจัยเงื่อนไขในการ ปรับปรุงและพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ

3. ต่อผู้เรียนและผู้ปกครอง

ได้รับทราบข้อมูลสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับสภาพการดำเนินงานของ สถานศึกษาและคุณภาพของนักเรียน เพื่อให้ผู้ปกครองแสดงความคิดเห็น ช่วยเหลือและ สนับสนุนให้สถานศึกษาสนองความต้องการของผู้เรียนและผู้ปกครอง

4. ต่อกรรมการสถานศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชน

ได้รับทราบสภาพการดำเนินงานของสถานศึกษาและเป็นข้อมูลในการ ช่วยเหลือสนับสนุนให้สถานศึกษาปรับปรุงพัฒนาได้ตามคุณภาพหรือมาตรฐานการศึกษา ปัจจัยที่เอื้อให้การประเมินผลตนเองประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย

1. การสร้างจิตสำนึก ตระหนักในความสำคัญของการประเมินตนเอง
2. การสร้างทีมงานประเมินตนเอง
3. การทำงานประเมินตนเองอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง
4. การส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง
5. การติดตามสื่อสารแลกเปลี่ยนประสบการณ์/ ข้อมูล
6. การจัดสรรทรัพยากร

2.4 การปรับปรุง /การนำไปใช้ (Action)

เมื่อสถานศึกษาจัดให้มีการประเมินตนเองจะทำให้สถานศึกษาได้ข้อมูล สารสนเทศ ซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับการปรับปรุงการดำเนินงานของสถานศึกษา และเป็น ประโยชน์การนำไปใช้เพื่อการวางแผนการปฏิบัติงานบุคลากรในระยะต่อไป รวมทั้งการจัดทำ ระบบสารสนเทศที่สำคัญให้เป็นปัจจุบัน

ประโยชน์ของข้อมูลสารสนเทศจากการประเมินตนเอง ได้แก่

1. ผู้เรียนสามารถนำไปพัฒนาตนเอง
 2. ครูสามารถนำไปพัฒนาการเรียนการสอน
 3. ผู้บริหารสามารถนำไปควบคุมคุณภาพการศึกษา
 4. หน่วยงานต้นสังกัดสามารถนำไปใช้ในการวางแผนการบริหารจัดการศึกษา
 5. ผู้ปกครอง / ชุมชนสามารถให้ความร่วมมือสนับสนุนช่วยเหลือ
3. การรายงานผลการปฏิบัติงาน

การจัดทำรายงานการประเมินตนเองเป็นกระบวนการที่สถานศึกษาต้องดำเนินการให้มีข้อสรุปเพื่อบันทึกการประเมินตนเองเป็นเอกสารหลักฐานสำหรับนำไปใช้ปรับปรุงการพัฒนาของสถานศึกษา ชุมชน หน่วยงานต้นสังกัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ การจัดทำรายงานการประเมินตนเองนั้น สถานศึกษาสามารถดำเนินการได้ดังต่อไปนี้

3.1 การกำหนดกลุ่มเป้าหมายการรายงาน

กลุ่มเป้าหมายการรายงานการประเมินตนเองมีหลากหลายกลุ่ม ดังนั้น การกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนจะช่วยในการสื่อสารระหว่างสถานศึกษากับกลุ่มเป้าหมาย โดยกลุ่มเป้าหมายการรายงานที่สถานศึกษามุ่งหวังเผยแพร่ในด้านต่าง ๆ มีดังนี้

3.1.1 ผู้เรียนและผู้ปกครอง เป็นกลุ่มเป้าหมายที่สถานศึกษามุ่งหวังเผยแพร่การประเมินด้านคุณลักษณะและผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน เป็นรายบุคคลและรายวิชา กลุ่มประสบการณ์

3.1.2 กรรมการสถานศึกษาและผู้ปกครอง เป็นกลุ่มเป้าหมายที่สถานศึกษามุ่งหวังเผยแพร่ผลการดำเนินงาน ความก้าวหน้า ผลงานกิจกรรมสำคัญครอบคลุมภารกิจที่กำหนดในธรรมนูญโรงเรียนเพื่อสร้างความพึงพอใจและความเชื่อมั่นในสถานศึกษา

3.1.3 ครูและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นกลุ่มเป้าหมายที่สถานศึกษามุ่งหวังเผยแพร่ผลการดำเนินงานการจัดการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาและธรรมนูญ

3.2 การกำหนดรูปแบบของรายงาน

การรายงานการประเมินตนเอง เป็นการรายงานให้กลุ่มเป้าหมายรับทราบถึงภาพและผลการดำเนินงานตามภารกิจของสถานศึกษา ซึ่งมีความหลากหลายจำเป็นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมด้านการสื่อสาร รูปแบบการรายงานเป็นส่วนสำคัญที่สถานศึกษาต้องพิจารณาในการจัดทำเป็นอย่างยิ่ง โดยรูปแบบการรายงานควรมีลักษณะการรายงานที่ให้ข้อมูล

สารสนเทศด้านแผนงาน / โครงการที่สรุปถึงภูมิหลังของโครงการ ลักษณะการประเมิน ผลการประเมิน การสรุปและข้อเสนอแนะ

3.3 การกำหนดเค้าโครงของรายงาน

กำหนดเค้าโครงของรายงานที่สถานศึกษาต้องการนำเสนอสภาพและผลการดำเนินงานตามภารกิจที่กำหนดในธรรมนูญ เรื่องนโยบาย เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ แผนงานงาน/ โครงการ

3.4 การรวบรวมข้อมูลผลการดำเนินงาน

สถานศึกษาควรดำเนินการรวบรวมข้อมูลตามเค้าโครงของรายงานซึ่งประกอบด้วยข้อมูล 2 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 ข้อมูลทั่วไป คือ ข้อมูลที่บรรยายสภาพของสถานศึกษาด้านภูมิศาสตร์ สภาพชุมชน ด้านเศรษฐกิจ ศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเภทที่ 2 ข้อมูลที่แสดงถึงสภาพ และการดำเนินงานของสถานศึกษา บริบทของสถานศึกษาตามแนวทางที่กำหนดในธรรมนูญ แผน / ยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการประจำปี

3.5 การวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล

เป็นขั้นตอนที่สถานศึกษานำข้อมูลจากการจัดเก็บรวบรวมมาวิเคราะห์และแปลผลข้อมูลแล้วนำเสนอเป็นสารสนเทศ โดยใช้การวิเคราะห์ทางสถิติที่สอดคล้องกับลักษณะข้อมูล สภาพและผลการดำเนินงาน เช่น ข้อมูลเชิงปริมาณ อาจใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นต้น ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ ก็ต้องใช้การวิเคราะห์จำแนกจัดกลุ่ม บรรยาย เป็นต้น

3.6 การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูล เป็นขั้นตอนที่สถานศึกษาจัดทำรายงานให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย รูปแบบการรายงาน เค้าโครงของกรารายงาน ลักษณะของข้อมูล การวิเคราะห์และแปลผล เพื่อเสนอคณะผู้บริหารพิจารณาก่อนเผยแพร่สู่กลุ่มเป้าหมาย

3.7 การเผยแพร่สู่กลุ่มเป้าหมาย

สถานศึกษาจัดทำรายงานการประเมินตนเองแล้วจึงเผยแพร่สู่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ เช่น ครู ผู้เรียน ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสรุปสาระสำคัญของรายงานการประเมินตนเอง

1. ข้อมูลทั่วไป

- 1.1 ประวัติและความเป็นมาของสถานศึกษา
- 1.2 สถานที่ตั้งหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน
- 1.3 โครงสร้างการบริหารงาน
- 1.4 ข้อมูลผู้บริหารและบุคลากร
- 1.5 ข้อมูลนักเรียน
- 1.6 งบประมาณ
- 1.7 ข้อมูลสภาพชุมชน
2. วิสัยทัศน์
 - 2.1 วิสัยทัศน์
 - 2.2 เป้าหมาย
 - 2.3 มาตรฐาน
 - 2.4 แผนการดำเนินงาน

3. ผลการประเมิน

- 3.1 ผลการประเมินตามตัวบ่งชี้ของมาตรฐาน
- 3.2 จุดเด่น จุดด้อย และแนวทางการแก้ไข

4. หน่วยงานต้นสังกัดกับการประกันคุณภาพภายใน

การประกันคุณภาพภายในเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษาที่จะต้องดำเนินการเพื่อสนับสนุนให้สถานศึกษามีคุณภาพรอบด้านและเป็นพื้นฐานในการสร้างคุณภาพ หน่วยงานต้นสังกัดจึงมีภาระในการสนับสนุนให้เกิดการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา การดำเนินงานของหน่วยงานต้นสังกัดอาจทำได้ในแนวทางต่อไปนี้

1. จัดทำคู่มือ / แนวทางการดำเนินงาน
2. นิเทศ ติดตาม ช่วยเหลือ
3. ระดมกำลังช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมาย
4. กระตุ้นสถานศึกษาให้ดำเนินการประกันคุณภาพภายใน
5. ประสานการประเมินกับสถานศึกษา
6. นำผลการประเมินตนเองไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
5. การประกันคุณภาพภายนอกสถานศึกษา

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ซึ่งจัดตั้งโดย

พระราชกฤษฎีกา จัดตั้ง พ.ศ. 2543 ตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยเป็นองค์การมหาชน เพราะเป็นกิจการบริหารสาธารณะ และมีหน้าที่ 6 ประการ คือ

1. พัฒนาระบบประกันคุณภาพภายนอก
2. พัฒนามาตรฐานและเกณฑ์สำหรับประเมิน
3. ให้การรับรองผู้ประเมินภายนอก
4. กำกับดูแล กำหนดมาตรฐาน และให้การรับรองมาตรฐานการประเมิน

คุณภาพภายนอก

5. พัฒนาและฝึกอบรมผู้ประเมินภายนอก จัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมและสนับสนุนให้องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ หรือวิชาการเข้ามามีส่วนร่วม

6. จัดการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาประจำปีเสนอต่อ กรม.

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน

แนวทางการบริหารและพัฒนาสถานศึกษาสู่โรงเรียนคุณภาพ

จากการเสนอแนวคิดของอรุณ จันทวานิช (2547 : 1-14) เกี่ยวกับ โรงเรียนคุณภาพ พอสรุปได้ดังนี้

1. ความเป็นมาและความสำคัญของโรงเรียนคุณภาพ

โรงเรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาผู้เรียนและผลิตกำลังคนให้มีศักยภาพที่จะช่วยพัฒนาประเทศให้สามารถแข่งขันด้านเศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยีกับนานาประเทศได้ ดังนั้นการมี “โรงเรียนคุณภาพ” ถือเป็นนโยบายเร่งด่วนที่สำคัญในการเป็นกลไกให้เกิดการพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ ความเป็นเลิศ และมีความเสมอภาคในการให้บริการทางการศึกษาที่เท่าเทียมกันในมาตรฐาน ยึดหยุ่นและหลากหลายในทางปฏิบัติ “โรงเรียนคุณภาพ” เป็นเป้าหมายการพัฒนาโรงเรียนให้มีศักยภาพและความพร้อม ในการพัฒนาผู้เรียนที่มีคุณภาพเป็นต้นแบบและเป็นแบบอย่างของโรงเรียนอื่นที่เป็นรูปธรรม และทำ ทายความสามารถของผู้บริหาร ความสำเร็จของการมี “โรงเรียนคุณภาพ” จะส่งผลให้บรรลุ ตามมาตรา 43 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่บัญญัติไว้ว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัด ให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ..” นอกจากนี้ยังจะช่วยขจัดปัญหาวิกฤตทางการศึกษาต่าง ๆ ได้ อาทิเช่น คุณภาพสถานศึกษาที่แตกต่างกัน คุณภาพผู้เรียนที่มีมาตรฐานไม่เท่าเทียมกัน ผู้เรียน ขาดกระบวนการเรียนรู้ที่จะพัฒนางานได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และความเหลื่อมล้ำในการ

เข้ารับบริการทางการศึกษา ดังนั้นจึงเป็นความมุ่งมั่นของกระทรวงศึกษาธิการ ในอันที่จะให้ “โรงเรียนคุณภาพ” ดำเนินการได้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ นับเป็นนิมิตใหม่แห่งการพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพและความเสมอภาคทางการศึกษาที่เกิดขึ้นตั้งแต่รากหญ้าของการจัดการศึกษา โดยลดความแตกต่างของการจัดการศึกษาในโรงเรียนให้ได้

2. กรอบแนวคิดของโรงเรียนคุณภาพ

2.1 แนวคิดวิเคราะห์ความเป็นโรงเรียนคุณภาพ

แนวความคิดของโรงเรียนคุณภาพเกิดจากความต้องการในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งหวังให้บังเกิดความเสมอภาคของการให้บริการการศึกษาแก่เด็กไทยทุกคน มีความเท่าเทียมกันในคุณภาพของการจัดการศึกษาในโรงเรียนและลดความเหลื่อมล้ำในคุณภาพของผลผลิตซึ่งหมายถึงคุณภาพของผู้เรียน

แนวความคิดของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นระบบ ซึ่งใช้เป็นตัวกำหนดความเป็นโรงเรียนคุณภาพมีการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางเป็นสากล กล่าวคือสถาบันนานาชาติเพื่อการวางแผนการศึกษาขององค์การยูเนสโก ได้กำหนดแนวการพัฒนาคุณภาพการศึกษาประกอบด้วยมิติที่สัมพันธ์กัน 3 มิติ คือ คุณภาพของทรัพยากรที่ใช้ในการเรียนการสอนและคุณภาพของครูและบุคลากรทางการศึกษา (Input) คุณภาพของกระบวนการเรียนการสอน (Teaching Process) และคุณภาพของผลผลิต (Output) ในทำนองเดียวกัน คูมส์ (Coombs, Ronald L. 1969 : 3) ได้อธิบายความหมายของคุณภาพการศึกษาว่า อาจหมายรวมถึง เนื้อหาวิธีการสอนการจัดกระบวนการทางการศึกษา ความพยายามต่าง ๆ ที่จะปรับการศึกษาให้เหมาะสมกับความต้องการที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่นวัตกรรม ในขณะที่ ไมลาเรท (Mialaret. 1985 3) ได้กล่าวถึงคุณภาพการศึกษาว่าขึ้นอยู่กับความคาดหวังของชุมชน (Context) ที่แสดงให้เห็นได้จากวัตถุประสงค์ของการศึกษากับคุณลักษณะที่แท้จริงของกระบวนการทางการศึกษา และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่สังเกตได้จากผู้เรียน สตีเฟนส์ ได้ระบุถึงเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคลและชุมชน ทั้งที่เป็นความต้องการในปัจจุบันและอนาคต วางรากฐานการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้ประสบการณ์เชิงลึกสำหรับพัฒนาปัญญา สำหรับหลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุ เป้าหมายของคุณภาพการศึกษาได้แก่

การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางทั้งในแง่กายภาพและการพัฒนาเชิงศีลธรรม การเรียนการสอนที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ส่วนบุคคล และการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2.2 ผลการศึกษาวิจัยที่นำไปสู่การกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดความเป็นโรงเรียนคุณภาพ ในการประยุกต์รูปแบบเชิงระบบ (CIPP Model) เป็นกรอบการพิจารณา กำหนดความเป็น “โรงเรียนคุณภาพ” มีผลการศึกษา วิจัย ทั้งในและต่างประเทศ ที่ชี้ถึง องค์ประกอบหลักและตัวชี้วัดในองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งในส่วนของบริบท (Context) ปัจจัย (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Output หรือ Product) ดังนี้

2.2.1 บริบทการจัดการศึกษาของโรงเรียน (School Context)

ชุมชนเป็นสถาบันทางสังคมที่มีอิทธิพลและมีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน เป็นผู้ให้บริการทางการศึกษาที่โรงเรียนต้องจัดให้สนองความต้องการ และให้เกิดความพึงพอใจชื่นชม สรรพคุณต่อคณะผู้บริหาร-ผู้สอน ความสัมพันธ์ของชุมชนกับโรงเรียนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อคุณภาพการเรียนการสอน ความสัมพันธ์นี้ได้แก่ การแก้ปัญหาาร่วมกัน การให้ความรู้และบริการแก่ชุมชน (ความช่วยเหลือ) การได้รับความรู้จากชุมชน และชุมชนมีเจตคติที่ดีต่อโรงเรียน (ชื่นชม) ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน จึงเป็นบริบทสำคัญที่จะทำให้โรงเรียนบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาได้

นอกจากบริบทนอกโรงเรียนคือชุมชนแล้ว ในโรงเรียนควรจัดบรรยากาศที่ดีด้วย เช่น รมรื่น สะอาด สวยงาม มีเรือนเพาะชำ มีสวนป่า ฯลฯ ตัวแปรของบริบท (Context Variables) ที่สถาบันนานาชาติ เพื่อการวางแผนการศึกษาขององค์การยูเนสโก ได้กล่าวไว้ ซึ่งส่งผลต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน คือ ตัวนักเรียน เช่นคุณสมบัติความสามารถ ประสบการณ์ เจตคติ ฯลฯ และตัวแปรที่ส่งผลต่อสภาพห้องเรียน (Classroom context) ได้แก่ ขนาดห้องเรียน หนังสือเรียน โทรทัศน์ศึกษา ซึ่งได้รับผลกระทบจากสภาพของโรงเรียนและชุมชน (School and Community Contexts) ได้แก่ บรรยากาศจริยธรรมของชุมชน และขนาดโรงเรียน U.S. Department of Education (Office of Educational research and Improvement Monitoring School Quality : An Indicators Report, Dec) รายงานไว้ว่าคุณภาพโรงเรียนส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนที่เกิดจากกระบวนการเรียนการสอนที่ดี และกำหนดตัวบ่งชี้ที่เกี่ยวข้องกับบริบทของโรงเรียน ไว้ 4 ตัวบ่งชี้ คือ School Leadership , Goals , Professional Community Discipline และ Academic Environment

2.2.2 ปัจจัยโรงเรียน (School Input)

จากกรอบแนวคิดการปรับปรุงคุณภาพการศึกษาของสถาบันนานาชาติ เพื่อการวางแผน การศึกษาขององค์การยูเนสโก ได้กำหนดปัจจัยหลักเป็นทรัพยากรบุคคล

ได้แก่ครูบุคลากรทางการศึกษา บุคลากร / ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน และทรัพยากรวัสดุ ได้แก่
หลักสูตร / สื่อการเรียนการสอน แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน สถานภาพและความพร้อมของ
สถานศึกษา งบประมาณเพื่อการจัดการศึกษา

ในการประชุมสัมมนาโรงเรียนแกนนำปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของ
สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้สอบถามความคิดเห็นจากผู้ประชุม
ประมาณ 2,000 คน เกี่ยวกับโรงเรียนคุณภาพ ได้ข้อสรุป (จากแผนผัง , เอกสารอัดสำเนา,
2545) ที่เป็นปัจจัยของการจัดการด้านกายภาพ ได้แก่ อาคารสถานที่ (ตามเกณฑ์) ภูมิทัศน์
(สะอาด ปลอดภัย แหล่งการเรียนรู้) สื่อ (ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการ ห้องคอมพิวเตอร์ ห้อง
วิทยาศาสตร์) สิ่งสนับสนุน (น้ำดื่ม กิจกรรมสนับสนุน) และที่เป็นปัจจัยของการจัดการเรียนรู้
ได้แก่ จำนวนครู (เพียงพอ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ คือประพฤติดี เมตตา รับผิดชอบ)
คุณภาพครู (ความรู้ คือ วิชาที่สอน ทักษะ คือ ภาษา คอมพิวเตอร์ ความสามารถ คือ จัดหลักสูตร
จัดการเรียนรู้ สื่อ คือ เพียงพอ)

ปัจจัยเกี่ยวกับตัวครู (Presage Variables) ที่ยูเนสโก เสนอได้แก่

1. ประสบการณ์การฝึกอบรม เช่น การรับการฝึกอบรมจากมหาวิทยาลัย
การฝึกอบรมตาม โครงการ/ เรื่อง ฯลฯ
2. การฝึกปฏิบัติ เช่น การสอน
3. คุณสมบัติความเป็นครู เช่น ทักษะการสอน สติปัญญา แรงจูงใจ บุคลิกภาพ
 ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับตัวบ่งชี้ของการกำกับติดตามด้านครู U.S. Department of Education
(Monitoring School Quality : An Indicators Report, Dec) กำหนดไว้ 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

Teacher Academic Skill ซึ่งงานวิจัยจำนวนมากพบว่า นักเรียนเรียนรู้ได้มากจาก
ครูที่มีทักษะด้านความรู้ทางวิชาการที่ดี (Strong academic skill) และเช่นเดียวกันมีงานวิจัย
หลายเรื่องที่มีข้อค้นพบตรงกันว่า ทักษะด้านความรู้ทางวิชาการเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ของ
นักเรียน อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าทักษะด้านความรู้จะเป็นตัวทำนายว่าคน ๆ นั้นสอนดี

Teacher Assignment ในความเป็นจริงครูจำนวนมาก ไม่ได้รับการฝึกอบรมให้
สอนในวิชาที่รับผิดชอบ นักวิจัยหลายคนพบว่า การเตรียมเนื้อหาที่จะสอนมีความสัมพันธ์กับ
ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน โดยเฉพาะมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญในวิชาคณิตศาสตร์และ
วิทยาศาสตร์ แต่ไม่มีผล ในวิชาภาษาอังกฤษและประวัติศาสตร์ กล่าวคือครูที่มีวุฒิปริญญาตรี
และปริญญาโททางคณิตศาสตร์มีผลทำให้คะแนนวิชานี้ของนักเรียนสูงข้อค้นพบนี้ พบ
เช่นเดียวกันในวิชาวิทยาศาสตร์

Teacher Experience มีการศึกษาหลายเรื่อง ได้แนะนำนักเรียนเรียนรู้ได้มากจากครูที่มีประสบการณ์ แต่ก็เป็นไปได้ที่จะให้เฉพาะครูที่มีประสบการณ์มาทำหน้าที่สอน ครูที่เพิ่งเข้าใหม่ควรจะกระจายไปตามโรงเรียนต่าง ๆ และจำเป็นต้องมีการช่วยเหลือครูใหม่ ๆ เหล่านี้

Professional Development คุณภาพของการสอนอาจขึ้นกับโอกาสที่ครูได้รับการพัฒนา และแม้ว่าผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นพ้องกันว่า การพัฒนาวิชาชีพของครู จะทำให้การเรียนรู้ของนักเรียนดีขึ้นได้ แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่สนับสนุนความเห็นดังกล่าว

ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ในเอกสาร “โรงเรียนในพื้นที่” ได้เสนอปัจจัยของโรงเรียนในพื้นที่ว่า โรงเรียนควรมีความพร้อมที่สมบูรณ์แบบ และได้กำหนดตัวแปรที่เป็นปัจจัยของโรงเรียนในพื้นที่ไว้ ได้แก่ ขนาดโรงเรียนตามขนาดของพื้นที่ (มี 3 ขนาด) สภาพแวดล้อม (ที่ตั้ง ความสะอาดสวยงาม และสิ่งจำเป็นในโรงเรียน อาคารและอุปกรณ์) ห้องสมุด (บรรยากาศดี บริการดี และหลากหลาย มีหนังสือเพียงพอ) จำนวนนักเรียน (ตามขนาดโรงเรียน เช่น 500 2,000 คน ต่อห้อง เช่น 20-30 คน ต่อห้องเรียน ต่อครู เช่น 15-30 คน ต่อครู 1 คน) ครู จำนวนครูต่อนักเรียนต่อวิชาที่สอน เช่น ควรมีครบตามรายวิชาที่สอน ครูสนับสนุนการสอน เช่น ควรมีปริมาณที่เหมาะสม บุคลิกภาพของครู ผู้บริหาร (นักพัฒนามีความคิดริเริ่ม เอาใจใส่ การบริหาร ฯลฯ) หลักสูตรเฉพาะของโรงเรียน เน้นความเป็นชาติ ยึดหยุ่นตามสภาพสังคม และความสนใจของนักเรียน

จากโรงเรียนในพื้นที่ของสวนดุสิตโพล (สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, “โรงเรียน” และ “ครู” ในพื้นที่ของนักเรียน. 2543) ได้ข้อค้นพบที่ตรงกัน (อยู่ในอันดับที่ 1-3) จากนักเรียน อนุบาล ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาว่า “โรงเรียน” ที่อยากได้ ความสวย สะอาด ร่มรื่น และ “ครู” ที่อยากเรียนด้วยอยู่ในอันดับที่ 1 ตรงกันคือ ครูใจดี ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

2.2.3 กระบวนการศึกษา (School Process)

สถาบันนานาชาติ เพื่อการวางแผนการศึกษาขององค์การยูเนสโก ได้เสนอตัวแปรด้านกระบวนการเน้นที่พฤติกรรมในห้องเรียนของครูและนักเรียน การสอบถามความคิดเห็นเรื่องโรงเรียนคุณภาพของผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนา โรงเรียนแกนนำ ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ประมาณ 2,000 คน ได้ให้ความเห็นที่สอดคล้องกันในเรื่องการบริหารจัดการว่า คุณภาพของการบริหารจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดการด้านกายภาพ การพัฒนาครูในเรื่องเน้นผู้เรียน

เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งขึ้นกับการจัดการเรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบของ โรงเรียนในพื้นที่เสนอไว้ อาทิเช่น นักเรียนเป็นศูนย์กลางของการจัดกิจกรรมทั้งปวง การจัดเวลาเรียนทฤษฎีและปฏิบัติ 50% ทำประโยชน์ต่อสังคมและออกกำลังกายหรือใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ 50% ฯลฯ

นอกจากนี้มีการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับผู้บริหาร ในประเด็นที่ผู้บริหาร ต้องจัดสภาพความพร้อมของ โรงเรียนเพื่อลงมือพัฒนา ต้องมียุทธศาสตร์การบริหาร โรงเรียน ต้องสร้างสิ่งจูงใจให้เกิดความพอใจในการทำงาน ผู้บริหารจะต้องเป็นนักบริหารและ นักวิชาการที่มีประสิทธิภาพ (คำมูล แพงสวัสดิ์, 2539 : 109)

2.2.4 ผลผลิต / ผลลัพธ์ (School Output / Outcome หรือ school Product)

ผลผลิตในประเด็นคุณภาพของการพัฒนาการศึกษาที่เสนอ โดยสถานบัน นานาชาติ เพื่อการวางแผนการศึกษาขององค์การยูเนสโก (IEP 1992/93) เป็นผลผลิตในระยะ สั้น ได้แก่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งวิชาการและไม่วิชาการ (Cognitive & Non - Cognitive) ทักษะ เจตคติ และเป็นผลผลิตในระยะยาว ได้แก่บุคลิกภาพ การเรียนต่อ การมีงานทำ / การ ประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นตัวแปรเดียวกับที่ยูเนสโกกำหนดไว้

จากการสำรวจความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาโรงเรียนแกนนำ ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (เอกสารอัด สำเนา, 2543 : 56) ประมาณ 2,000 คน ในเรื่องโรงเรียนคุณภาพได้ผลว่า คุณภาพนักเรียน ได้แก่

- 1) มีสุขภาพดี (สุขภาพกาย คือ แข็งแรง ปลอดภัยเสพติด สุขภาพจิตดี คือ ภูมิใจ เชื่อมมั่น ยอมรับตนเองและผู้อื่น)
- 2) แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง (มีทักษะ เช่น ในการดำรงชีวิต ภาษา (อังกฤษ ไทย คอมพิวเตอร์) มีความสามารถ เช่น คิดและใช้เหตุผลแก้ปัญหา)
- 3) มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน (ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์)
- 4) มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (มีวินัยในตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อผู้อื่น)

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2539 : 12-18) ได้ศึกษาแนวการจัด กิจกรรมเพื่อสร้างเสริมคุณลักษณะดี เก่ง มีความสุข โดยมีนิยามว่าเป็นคนเก่ง หมายถึง เก่งในเรื่องการเรียนรู้ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง (8 พฤติกรรมบ่งชี้) เรียนรู้ที่จะทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งประกอบด้วยทักษะการจัดการ (4 พฤติกรรมบ่งชี้) และการเข้าใจผู้อื่น (3 พฤติกรรมบ่งชี้)

สุขภาพ หมายถึง สภาพที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ทั้งร่างกายและจิตใจ และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (10 พฤติกรรมบ่งชี้) สุขใจ หมายถึง สุขภาพจิตดี (10 พฤติกรรมบ่งชี้) คุณลักษณะดี เก่ง มีสุขที่กรมวิชาการวิเคราะห์ และผลจากการสำรวจความคิดเห็น โดยสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในเรื่องคุณภาพนักเรียนมีความสอดคล้องกันในประเด็นสุขภาพดี (กาย) สุขภาพจิตดี แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ความมีวินัย (ควบคุมตนเอง รับผิดชอบ)

จากการศึกษาลักษณะของโรงเรียนที่ดี 44 แห่ง จากโรงเรียนของประเทศ นิวซีแลนด์ จำนวน 2,800 โรงเรียน เพื่อพิจารณาลักษณะรวมอธิบายความเป็นโรงเรียนที่ดี พบว่ามิติการมองโรงเรียนที่ดีจะครอบคลุมประเด็นวิธีการจัดการศึกษาของโรงเรียนและผลการจัดการศึกษาของโรงเรียน และเนื่องจากโรงเรียนแต่ละโรงเรียนมีหน้าที่จัดการศึกษาสนองความต้องการของชุมชนที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียน ดังนั้นความแตกต่างของความเป็นโรงเรียนที่ดี จะขึ้นกับความสามารถจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ดีแตกต่างกันเพียงใด และด้านใด

3. องค์กำหนดความเป็นโรงเรียนคุณภาพ

3.1 องค์ประกอบหลัก

จากผลการศึกษาวิจัยที่กล่าวมา สามารถกำหนดองค์ประกอบความเป็นโรงเรียนคุณภาพตามกรอบแนวคิดในมิติองค์ประกอบเชิงระบบ 14 องค์ประกอบดังแผนภาพที่ 3

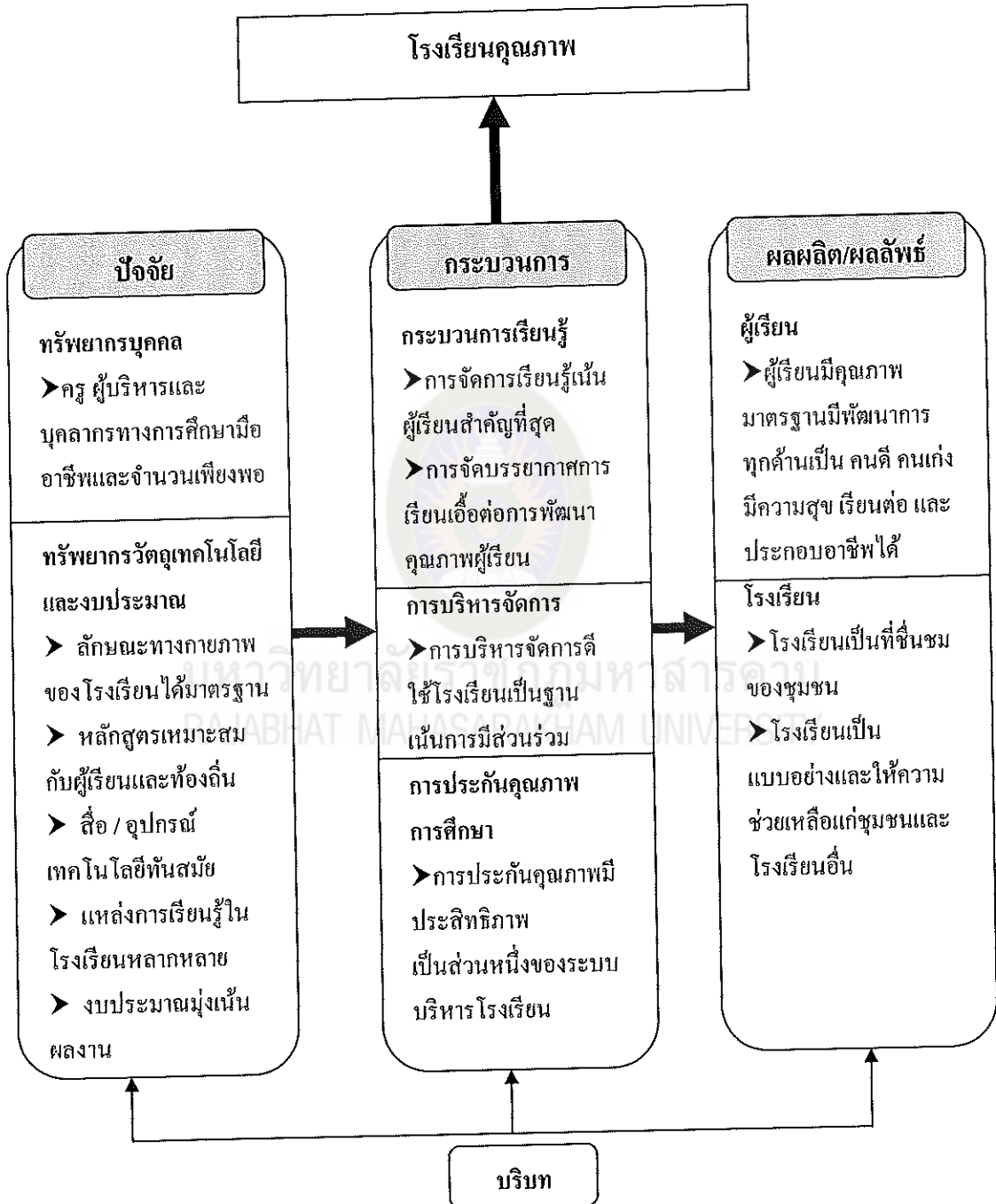
มิติแนวคิด “โรงเรียนคุณภาพ”

- 1) สภาพแวดล้อมภายนอกของโรงเรียนดี มีสังคมบรรยากาศ
สิ่งแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ
- 2) ครู ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษามีอาชีพ และ
จำนวนเพียงพอ
- 3) ลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนได้มาตรฐาน
- 4) หลักสูตรเหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น
- 5) สื่อ / อุปกรณ์ เทคโนโลยีทันสมัย
- 6) แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนหลากหลาย
- 7) งบประมาณมุ่งเน้นผลงาน
- 8) การจัดการกระบวนการเรียนรู้เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด
- 9) การจัดบรรยากาศการเรียนรู้เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
- 10) การบริหารจัดการดี ใช้โรงเรียนเป็นฐาน เน้นการมีส่วนร่วม
- 11) การประกันคุณภาพการศึกษามีประสิทธิภาพ เป็นส่วนหนึ่ง
ของระบบบริหาร โรงเรียน
- 12) ผู้เรียนมีคุณภาพมาตรฐานมีพัฒนาการทุกด้าน เป็นคนดี คน
เก่ง มีความสุข เรียนต่อและประกอบอาชีพได้
- 13) โรงเรียนเป็นที่ชื่นชมของชุมชน
- 14) โรงเรียนเป็นแบบอย่าง ช่วยเหลือแก่ชุมชนและ โรงเรียนอื่น

แผนภาพที่ 3 มิติแนวคิด “โรงเรียนคุณภาพ” (อรุณ จันทวานิช. 2547 : 13-14)

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สามารถเขียนเป็นเชิงระบบของโรงเรียนคุณภาพได้
 ดังแผนภาพที่ 4

แผนภาพแสดงองค์กำหนดความเป็น “โรงเรียนคุณภาพ”

แผนภาพที่ 4 สภาพแวดล้อมภายนอกของโรงเรียนดี มีสังคม บรรยากาศสิ่งแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ (อรุณ จันทวานิช. 2547 : 17)

องค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization)

องค์กรแห่งการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ผู้บริหารยุคใหม่จะต้องสร้างขึ้น เป็นสิ่งที่จะต้องแสดงภาวะความเป็นผู้นำในการจัดหา หรือแสวงหา โอกาสเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ (Generative Organization) ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ด้วยความเชื่อที่ว่า “คนยิ่งเรียนรู้ก็จะยิ่งขยายขีดความสามารถของตนออกไป” (As People Learn, Their Abilities Expand) และ “องค์กรที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ก็จะเติบโต (Grow) และพัฒนา (Develop) ต่อไปได้โดยไม่มีที่สิ้นสุด” (Senge. 1990 : 45 ; อ้างใน Hughes, 1999 : 89)

Hoy และ Miskel (2001 : 28) กล่าวถึงองค์กรแห่งการเรียนรู้ว่าเป็นองค์กรที่ซึ่งสมาชิกได้พัฒนาขยายขีดความสามารถของตนเพื่อการสร้างสรรคงานและการบรรลุเป้าหมาย หน่วยงานอยู่อย่างต่อเนื่อง เป็นที่ซึ่งแนวคิดแปลก ๆ ใหม่ ๆ ได้รับการกระตุ้นให้มีการแสดงออก เป็นที่ซึ่งความทะเยอทะยานและแรงบันดาลใจของกลุ่มสมาชิกได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมเป็นที่ซึ่งสมาชิกขององค์กรได้เรียนรู้ถึงวิธีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเป็นที่ซึ่งองค์กรเองได้มีการขยายศักยภาพเพื่อการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่อย่างต่อเนื่อง

Ubben and Other (2001 : 22) ได้กล่าวถึงองค์กรแห่งการเรียนรู้ในชื่อ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Communities) โดยเขาถือว่าเป็นคำที่มีความหมายอันเดียวกันและใช้แทนกันได้ และกล่าวว่าชุมชนแห่งการเรียนรู้นั้นจะเกี่ยวข้องกับเรื่องความเจริญเติบโตก้าวหน้า (Growth) เรื่องของการเปลี่ยนแปลงในตนเองอย่างต่อเนื่อง (Continuous Self - Renewal) เรื่องขององค์กรหรือชุมชนที่มีความตระหนักในตนเองอยู่เสมอในอันที่จะแสวงหาความเป็นไปได้และโอกาสใหม่ ๆ เพื่อความเติบโตก้าวหน้า เรื่องขององค์กรหรือชุมชนที่เน้นการมีข้อมูลย้อนกลับ เน้นการสืบเสาะหาปัญหา เพื่อปรับปรุงสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ด้วยการคิดอย่างเป็นภาพรวม (Holistic) ทั้งในมิติความเป็นเหตุผลและการใช้ดุลพินิจ ทั้งในเรื่องของความรู้ และเรื่องของอำนาจที่จะช่วยให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ตลอดจนรูปแบบและหลักการใหม่ ๆ ได้ถูกริเริ่มพัฒนาขึ้น ความรู้จะมีใช้เป็นเพียงสิ่งที่มีไว้เพื่อการซึมซับหรือการสะสมเท่านั้น แต่จะเป็นสิ่งที่ถูกทำให้เกิดขึ้นใหม่ได้ จากกระบวนการมีประสบการณ์ การคิด และการรับรู้ร่วมกันของสมาชิกในองค์กร สมาชิกแต่ละรายจะกลายเป็น ทรัพยากรความรู้ (Resource of Knowledge) สำหรับบุคคลอื่นในองค์กร องค์กรเองก็จะเป็นตัวประสานกระบวนการคิดและการเรียนรู้เหล่านั้นให้แพร่กระจายในวงกว้างออกไป

ในกรณีของโรงเรียน Hoy และ Miskel (2001) ได้กล่าวว่า โรงเรียน เป็นองค์กรให้บริการที่ผูกพันกับเรื่องของการสอนและการเรียนรู้เป็นหลักเป้าหมายสุดท้าย (Ultimate

Goal) ของโรงเรียนก็คือการเรียนรู้ของนักเรียน (Student Learning) ดังนั้นในบรรดาองค์การต่าง ๆ โรงเรียนจึงควรเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้มากกว่าองค์การประเภทใด ๆ แต่อย่างไรก็ตามก็มีผู้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ว่า องค์การส่วนใหญ่ยังมักเป็นไปเพียงแค่การดัดแปลง(Adaptive) แต่ยังไม่ก่อให้เกิด สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาด้วย (Senge. 1990 ; อ้างใน Hughes. 1999 : 12) และโรงเรียนส่วนใหญ่ในทุกวันนี้ยังมีลักษณะเป็นการรับนำเอามา (Adopt) แล้วดัดแปลง (Adapt) เพื่อการใช้ ซึ่งเป็นจุดที่เรียกว่าเป็นการเรียนรู้เพื่อการดัดแปลง (Adaptive Learning) แล้วก็หยุดอยู่เพียงแค่นั้น ยังไม่ได้ใช้ความพยายามที่จะฟันฝ่าไปให้ถึงจุดที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ขึ้นได้ (Hughes. 1999 : 78)

Ubben และคณะ (2001)ให้ข้อคิดเห็นต่อเรื่องนี้ว่า เป็นสิ่งท้าทายต่อความรับผิดชอบของผู้บริหารในการที่จะทำให้โรงเรียนเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ขึ้นมา โดยสิ่งท้าทายที่สำคัญก็คือ การพัฒนา (Development) เป็นการพัฒนาทั้งในระดับตัวบุคคลและในระดับองค์การไม่ควรแยกออกจากกัน เพราะทั้งสองส่วนต่างช่วยสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาซึ่งกันและกัน ดังนั้น ผู้บริหารจึงจะต้องเป็นทั้งนักส่งเสริม นักท้าทาย นักสร้างสรรค์และนักประสานเพื่อความเจริญก้าวหน้าของทั้งบุคคลและองค์การ และ Hughes (1999 : 13) ก็เห็นว่าผู้บริหารจะไม่ใช่เพียงผู้นำที่เป็นแบบอย่างหรือผู้นำที่มีความสามารถพิเศษเท่านั้น แต่จะต้องเป็นนักออกแบบ เป็นสถาปนิก และเป็นศิลปินที่มีจินตนาการสร้างสรรค์ และรับผิดชอบต่อ การเสริมสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้อีกด้วย

Senge (1999 ; อ้างใน Hughes. 1999 : 78 ; Ubben and other. 2001 : 78) กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญที่จะส่งผลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ 5 ประการ คือ

1. การคิดอย่างเป็นระบบ (System Thinking) เป็นไปตามทฤษฎีเชิงระบบ (System Approach) หรือตามทัศนะของ Getzets และ Guba (1975 : 78) Parsons (1960 : 96) Etzioni และ Carlson (1964 : 45) (อ้างใน Hughes. 1999 : 78) ที่มองโรงเรียนอย่างเป็นระบบของสังคม (School as Social System) เป็นการมองอย่างเป็นภาพรวมไม่มองแบบแยกส่วน เพราะการมองหรือคิดแบบแยกส่วนจะเป็นเสมือนการเล่นภาพจิ๊กซอว์ (Jigsaw Puzzle) ซึ่งหากมองภาพทีละชิ้นจะไม่สามารถบอกได้ว่าจะทำให้เกิดภาพรวมในรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร จะต้องจัดให้เข้าที่ตามลักษณะความสัมพันธ์ของมันแล้วจึงจะทำให้มองเห็นภาพรวมได้อย่างชัดเจน เช่นเดียวกับองค์การ หากคิดอย่างแยกส่วนมุ่งพัฒนาด้านใดด้านหนึ่ง ไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและการร่วมกันส่งผลต่อภาพโดยรวมขององค์การแล้ว พลังของการพัฒนาในองค์การนั้นก็ลดลง

2. การเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ (Personal Mastery) เป็นไปตามทฤษฎีการจูงใจ และทฤษฎีภาวะผู้นำ ที่กล่าวว่าคนจะมีพันธะผูกพันกับจุดหมายและภารกิจขององค์การและจะ ใช้ความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของหรือเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ

3. ความคาดหวังที่ท้าทาย (Mental Models) เป็นไปตามทฤษฎีการจูงใจและภาวะ ผู้นำเช่นกัน โดยเชื่อว่าการสร้างสิ่งนี้ให้เกิดขึ้นในองค์การจะทำให้สมาชิกมีความตื่นตัว มี แรงจูงใจภายใน ในการที่จะสำรวจสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่คาดหวังเพื่อการพัฒนาอยู่เสมอ

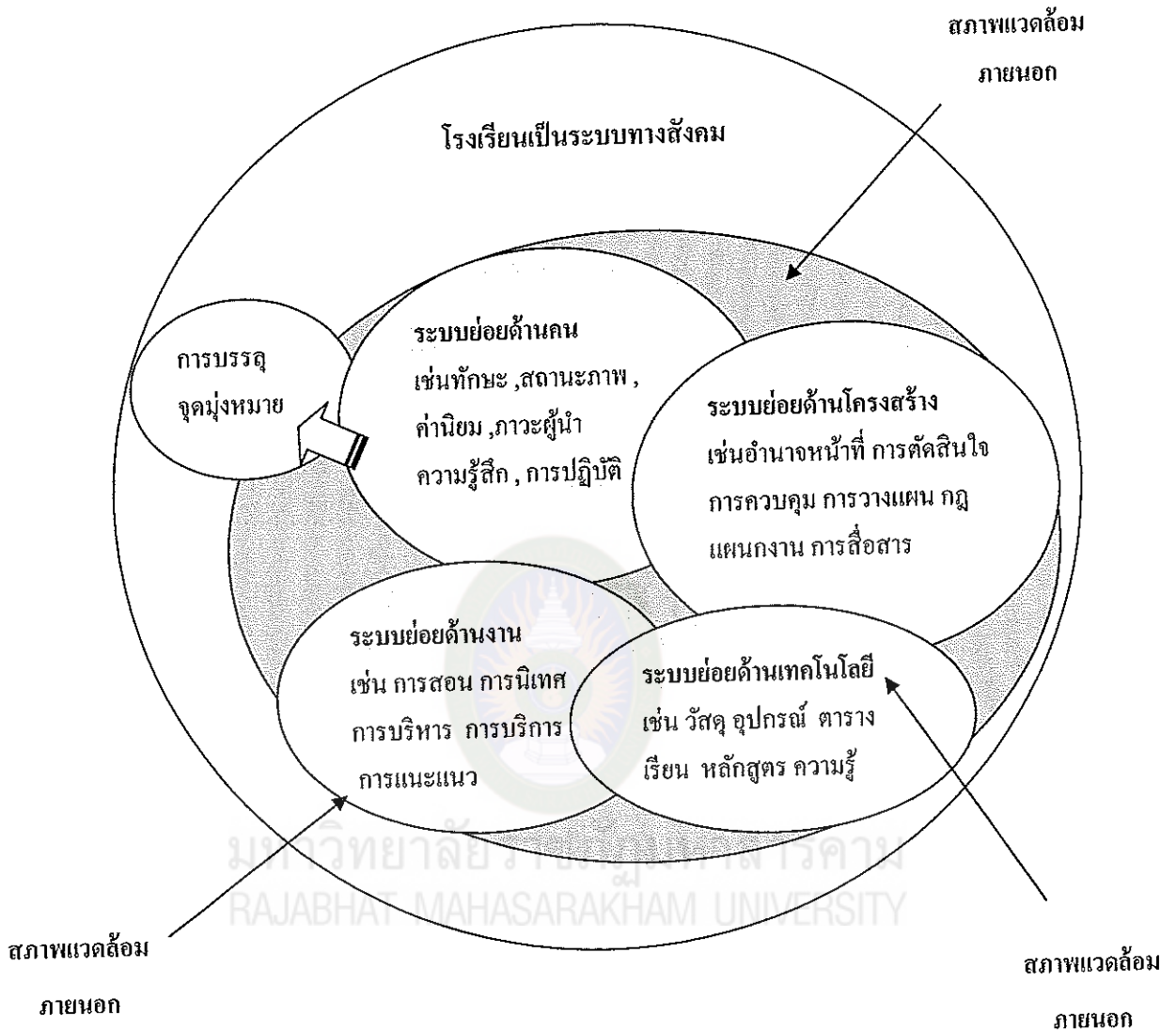
4. การมีค่านิยมร่วม (Shared Values) เป็นไปตามหลักการของวัฒนธรรม องค์การและการมีส่วนร่วม ซึ่งเชื่อว่าหากองค์การให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนด วิสัยทัศน์โดยอาศัยค่านิยมร่วม (Shared Values) ของสมาชิกแล้ว ก็จะทำให้เกิดวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) ซึ่งจะช่วยให้พวกเขามีความผูกพันกับวิสัยทัศน์ร่วมนั้นและก่อให้เกิดการปฏิบัติ ตามมา

5. การเรียนรู้เป็นทีม (Team learning) เป็นไปตามหลักการความร่วมมือ หลักการ กระบวนการกลุ่ม ซึ่งเชื่อว่าสมาชิกในองค์การจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้นหากพวกเขาได้มีการ แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งไม่เพียงในระดับห้องเรียนเท่านั้นแต่ จะต้องเป็นทั้งระดับ โรงเรียนด้วย

Hoy and Miskel (2001 : 58) ได้ให้ข้อเสนอแนะในด้านอื่น ๆ อีกเช่น การจัด โครงสร้างองค์การให้ส่งเสริมต่อการสอนและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การพัฒนาวัฒนธรรม และบรรยากาศองค์การให้เป็นแบบเปิดแบบมีส่วนร่วมและมีการควบคุมตนเอง การจูงใจ บุคคลให้มีความมั่นคงในอาชีพ มีความสำเร็จ และเปิดกว้างต่อการเปลี่ยนแปลง การป้องกัน รูปแบบการเรียนที่ไม่ถูกต้องในกระบวนการเรียนรู้และการสอน การมีภาวะความเป็นผู้นำแห่ง การเปลี่ยนแปลง การมีระบบการติดต่อสื่อสารแบบเปิดและต่อเนื่อง และการมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกลไก (Mechanisms) ที่จะช่วยกันทำให้โรงเรียนเป็นองค์การแห่ง การเรียนรู้ เป็นองค์การที่มีประสิทธิภาพต่อปัญหาที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่ยังคงตอบสนองต่อการ สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ประเด็นใหม่ ๆ ขึ้นมาอีกด้วย

Razik and Swanson (2001 : 78) ได้กล่าวถึงโรงเรียนในฐานะเป็นองค์การแห่งการ เรียนรู้ว่า องค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้โรงเรียนมีลักษณะเช่นนั้น ได้ผู้บริหารต้องมองโรงเรียน เป็นระบบขององค์การ (Organization System) ซึ่งส่วนต่าง ๆ ต้องมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ และส่งผลซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของขนาด หรือความซับซ้อนขององค์การ เรื่องการ ตัดสินใจ เรื่องอำนาจในองค์การ เรื่องวัฒนธรรมในองค์การ เรื่องภาวะผู้นำในองค์การ เรื่อง

การเปลี่ยนแปลงในองค์กร เรื่องความมีประสิทธิภาพในองค์กร เรื่องการติดต่อสื่อสาร และ เรื่องการมีปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในองค์กร เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Cunningham และ Cordeiro (2000 : 23) ซึ่งกล่าวว่า ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเปลี่ยนแปลงกระบวนการขั้นตอนทางการบริหารและการจัดการเรียนการสอน และสิ่งสำคัญที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น ได้ขึ้นอยู่กับภาวะความเป็นผู้นำของผู้บริหาร กล่าวโดยสรุป องค์กรแห่งการเรียนรู้เป็นองค์กรที่สมาชิกในองค์กรมีความตื่นตัวและมีแรงบันดาลใจที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นกับองค์กร มีความสัมพันธ์เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกตัวองค์กรเอง โดยภาพรวมก็จะเป็นองค์กรที่มุ่งแสวงหาความเป็นไปได้และโอกาสเพื่อการพัฒนาเพื่อความเติบโต และเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งการที่จะทำให้บรรลุผลตามสภาพดังกล่าวนี้ นักวิชาการทางการบริหารการศึกษาหลายท่านก็ให้ข้อเสนอแนะที่ค่อนข้างสอดคล้องกันว่าจะต้องคำนึงถึงการคิดอย่างเป็นระบบ (System) โดยเฉพาะ โรงเรียนนั้นจะมีระบบของตนเอง ดังกรอบแนวคิดของ Owens(2001) ในภาพประกอบข้างล่างนี้

แผนภาพที่ 5 แสดงสภาพโรงเรียนในฐานะเป็นระบบของสังคม (วิโรจน์ สารรัตนะ. 2544 : 12)

กรอบความคิดดังกล่าว หากนำมาเสนอในแบบแผนของ “Input-Process- Output System” แล้วจะมีลักษณะดังนี้

Input จากสังคม → กระบวนการทางการศึกษา → Output ผู้สังคม

ความรู้ ค่านิยม จุดมุ่งหมาย เงิน	ด้านโครงสร้าง (เช่น ระดับชั้น ห้องเรียน ระดับโรงเรียน แผนก งาน สาขาการบังคับบัญชาใน โรงเรียน เป็นต้น) ด้านคน (ครู อาจารย์แนะแนว อาจารย์ปกครอง ครูนิเทศ ผู้บริหาร ครูพยาบาล เป็นต้น) ด้านเทคโนโลยี (เช่น สิ่งก่อสร้าง หลักสูตร ห้องสมุด วัสดุอุปกรณ์ เครื่อง โสตทัศนูปกรณ์ เป็นต้น) ด้านงาน (เช่น การสอน การ นิเทศ การบริการ การบริหาร การทดสอบ บัญชีการเงิน การ เป็นที่ปรึกษาและ โครงการพิเศษ เป็นต้น)	บุคคลสามารถที่จะพัฒนา ตนเองและสังคมได้เนื่องจาก ได้รับการพัฒนา : สถิติปัญญาและทักษะความ เป็นเหตุผลและ ความสามารถในการ วิเคราะห์ ค่านิยม ทักษะคติ และแรงจูงใจ ความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์และนวัตกรรม ทักษะการสื่อสาร วัฒนธรรม ความเข้าใจใน โลก และความรู้สึก รับผิดชอบต่อสังคม
---	---	---

แผนภาพที่ 6 แสดงความเป็นระบบของสังคม (วิโรจน์ สารรัตน์. 2544 : 12)

จากกรอบแนวคิดเชิงระบบดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่า สภาพองค์การในโรงเรียนได้
 จำแนกระบบย่อยออกเป็น 4 ระบบ คือ ระบบย่อยด้าน โครงสร้าง ด้านคน ด้านงาน และด้าน
 เทคโนโลยี โดยแต่ละด้านจะประกอบด้วยระบบย่อยลงไปอีก ซึ่งในทัศนะของการพัฒนา
 องค์การแห่งการเรียนรู้ นั้น นักวิชาการทั้งหลายคงที่นำมากล่าวในตอนต้น โดยเฉพาะ Senge

ผู้ศึกษาเรื่องนี้ในระยะแรก ได้เน้นย้ำถึงการพัฒนาทั้งระบบ ในทุกด้าน ไม่แยกพัฒนาอย่างแยกส่วนอย่างที่เคยเป็นมา

จากกรอบแนวความคิดเดียวกัน เมื่อพิจารณาเฉพาะระบบย่อย ด้านการบริหาร ก็จะต้องมุ่งให้มีการพัฒนาทุกระบบย่อยของการบริหารนั้นให้เข้าไปในทิศทางเดียวกันเช่นกัน จะเน้นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือพัฒนาไปคนละทิศทางขัดแย้งกันเองก็จะยากที่จะทำให้บรรลุผลได้และเมื่อพิจารณาถึงระบบย่อยในระบบการบริหารจากทัศนะของนักวิชาการทางการบริหารการศึกษาดังที่นำมากล่าวที่เห็นว่าจะช่วยในการพัฒนา โรงเรียนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมี 10 ระบบย่อย ดังนี้

ระบบย่อยที่ 1 ความมีประสิทธิภาพของโรงเรียน

ระบบย่อยที่ 2 ความเป็นองค์กรวิชาชีพ

ระบบย่อยที่ 3 การตัดสินใจร่วมและวิสัยทัศน์ร่วม

ระบบย่อยที่ 4 กลุ่มบริหารตนเองและการติดต่อสื่อสาร

ระบบย่อยที่ 5 การจูงใจเพื่อสร้างสรรค์

ระบบย่อยที่ 6 ผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง

ระบบย่อยที่ 7 วัฒนธรรมและบรรยากาศองค์กรเชิงสร้างสรรค์

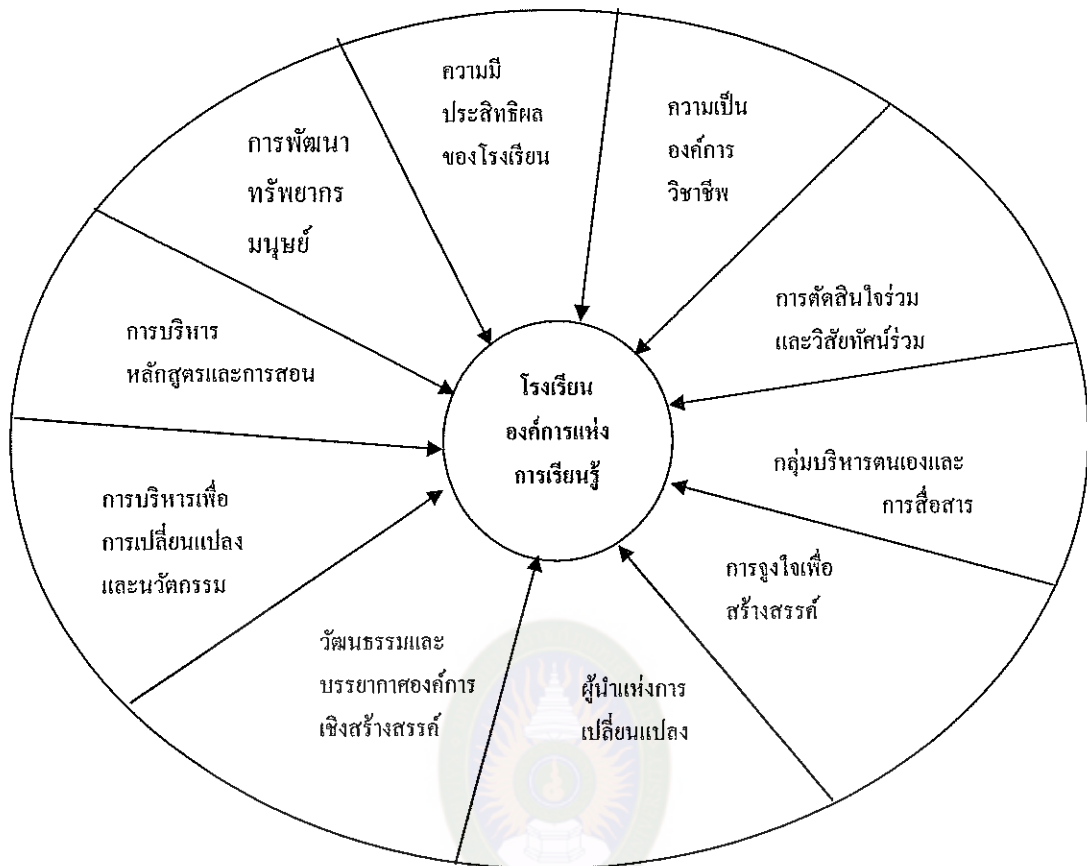
ระบบย่อยที่ 8 การบริหารเพื่อการเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรม

ระบบย่อยที่ 9 การบริหารหลักสูตรและการสอน

ระบบย่อยที่ 10 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ผังแผนภาพที่ 7 แสดงความเป็นระบบย่อยด้านการบริหารที่จะส่งผลต่อการพัฒนา

โรงเรียนให้ เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

แผนภาพที่ 7 แสดงความเป็นระบบย่อยด้านการบริหารที่จะส่งผลต่อการพัฒนาโรงเรียน ให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (วิโรจน์ สารรัตน์. 2544 : 15)

การพัฒนาคุณภาพการศึกษา

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นการดำเนินการเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดคุณลักษณะ เป็นคนดี คนเก่ง และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยมีมาตรฐานการศึกษา เป็นข้อกำหนดเพื่อใช้เป็นหลักเทียบเคียง ซึ่งการบริหารจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพ การศึกษามีหลากหลายรูปแบบ แนวทาง และมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ความหมายของคุณภาพการศึกษา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายไว้ว่า คุณภาพ การศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝนและอบรมที่มีลักษณะที่ดี ที่เด่น คือ เป็นการเล่าเรียน ที่มีคุณภาพ มีกระบวนการผลิตบุคลากรซึ่งก็คือนักเรียนที่มีประสิทธิภาพ

กรมวิชาการ (2538 ก : 27) ให้ความหมายคุณภาพการศึกษา หมายถึง การที่ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะต่าง ๆ ครบถ้วนตามความคาดหวังของหลักสูตรอันเป็นผลมาจากการที่หน่วยงานและบุคลากรทุกระดับ ทุกฝ่าย ทั้งจากส่วนกลาง ท้องถิ่น และชุมชน ร่วมจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ (2541: 27) ให้ความหมายคุณภาพการศึกษา หมายถึง การที่ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะต่าง ๆ ครบถ้วนตามความคาดหวังของหลักสูตรและเป็นผลการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพสามารถบรรลุเป้าหมายตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้และสนองความต้องการของผู้เรียน

สรุปได้ว่า คุณภาพการศึกษา หมายถึง การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานคุณภาพการศึกษาที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ โดยความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

2. มาตรฐานการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549 : 1) กล่าวว่า มาตรฐานการศึกษา หมายถึง ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะคุณภาพที่พึงประสงค์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่งและเพื่อใช้เป็นหลักเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผล และการประกันคุณภาพการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 4 บัญญัติว่า มาตรฐานการศึกษาหมายความว่า ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ คุณภาพที่พึงประสงค์ และมาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่งและเพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแล การตรวจสอบการประเมินผลและการประกันคุณภาพทางการศึกษา

มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554 : 11-12) กล่าวว่า กระทรวงศึกษาธิการ โดยคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการจัดทำมาตรฐานดังกล่าวได้นำมาตรฐานการศึกษาของชาติ จุดหมายหลักสูตรและมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรเป็นตัวตั้งในการกำหนดมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการศึกษานำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพื่อให้การจัดการศึกษามีความเป็นเอกภาพและมีทิศทางในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไปสู่เป้าหมายเดียวกัน อันจะส่งผลให้

สถานศึกษามีคุณภาพมาตรฐานใกล้เคียงกัน อีกทั้งหน่วยงานหรือผู้เกี่ยวข้องได้นำมาตรฐานไปใช้ในการตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษาด้วย ซึ่งมี 18 มาตรฐาน โดยแบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านคุณภาพผู้เรียน จำนวน 8 มาตรฐาน 2) ด้านการเรียนการสอน จำนวน 2 มาตรฐาน 3) ด้านการบริหารและการจัดการศึกษา จำนวน 6 มาตรฐาน 4) ด้านพัฒนาชุมชน แห่งการเรียนรู้ จำนวน 2 มาตรฐาน ซึ่งรายละเอียดมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

ด้านคุณภาพผู้เรียน

มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

มาตรฐานที่ 2 ผู้เรียนมีจิตสำนึก ในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

มาตรฐานที่ 3 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์

มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร

มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรฐานที่ 7 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี

มาตรฐานที่ 8 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา

ด้านการเรียนการสอน

มาตรฐานที่ 9 ครูมีคุณธรรม จริยธรรม มีวุฒิ/ความรู้ความสามารถตรงกับงานที่รับผิดชอบ หมั่นพัฒนาตนเอง เข้ากับชุมชนได้ดี และมีครูพอเพียง

มาตรฐานที่ 10 ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ด้านการบริหารและการจัดการศึกษา

มาตรฐานที่ 11 ผู้บริหารมีคุณธรรม จริยธรรม มีภาวะผู้นำและมีความสามารถในการบริหารจัดการศึกษา

มาตรฐานที่ 12 สถานศึกษามีการจัดองค์กร โครงสร้าง ระบบการบริหารงานและพัฒนาองค์กรอย่างเป็นระบบครบวงจร

มาตรฐานที่ 13 สถานศึกษามีการบริหารและจัดการศึกษาโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน

มาตรฐานที่ 14 สถานศึกษามีการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

มาตรฐานที่ 15 สถานศึกษามีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน อย่างหลากหลาย

มาตรฐานที่ 16 สถานศึกษามีการจัดสภาพแวดล้อมและบริการ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามธรรมชาติเต็มศักยภาพ

ด้านการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้

มาตรฐานที่ 17 สถานศึกษามีการสนับสนุนและใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่น

มาตรฐานที่ 18 สถานศึกษามีการร่วมมือกันระหว่างบ้าน องค์กรทางศาสนา สถาบันทางวิชาการ และองค์กรภาครัฐและเอกชน เพื่อพัฒนาวิธีการเรียนรู้ในชุมชน

สรุปได้ว่า มาตรฐานการศึกษาเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานที่นำเอาทรัพยากรต่าง ๆ มาดำเนินการ เพื่อนำไปสู่ผลผลิตที่มีคุณภาพ มาตรฐานการศึกษา ประกอบด้วย องค์ประกอบหรือตัวบ่งชี้ที่ระบุถึงความสำเร็จของการปฏิบัติงานซึ่งมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบทของโรงเรียน ตัวบ่งชี้ผลการปฏิบัติงาน (Performance Indicator) เป็นการวัดเชิงปริมาณหรือคุณภาพ สำหรับใช้ตัดสินการปฏิบัติงานของคน กลุ่ม หน่วยงานหรือระบบการพัฒนาตัวบ่งชี้ การปฏิบัติงานต้องคำนึงถึงความถูกต้อง ความเที่ยง ความเชื่อถือได้ ความยุติธรรม คุณค่าและความสมเหตุสมผล

นอกจากนี้ บุญยกุล หัตถกิจ (2556 : 35) ได้กล่าวถึงการบริหารคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศของ โรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย คือ 1) ด้านภาวะผู้นำ ประกอบด้วย ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำทางวิชาการและการใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม 2) ด้านการจัดกระบวนการ ประกอบด้วย การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนมีมาตรฐานของสถานศึกษาชัดเจนและใช้กระบวนการปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพตามวงจรเดมมิง PDCA 3) ด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ประกอบด้วย การใช้หลักธรรมาภิบาล หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนและกำหนดวิสัยทัศน์ 4) ด้านการสร้างทีมงาน ประกอบด้วย การสร้างวัฒนธรรมองค์กร การสร้างองค์กร การสร้างบรรยากาศในการทำงาน และการส่งเสริมการพัฒนาครู 5) ด้านการประเมินตนเอง ประกอบด้วย การประเมินผลสัมฤทธิ์กระบวนการจัดการเรียนการสอน การประกันคุณภาพการศึกษา และ 6) ด้านการมุ่งเน้นนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน ประกอบด้วย การจัดการความรู้คู่คุณธรรม และทักษะ

ชีวิตการสร้างบรรยากาศ การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของนักเรียนและการสร้างความผูกพัน 7) ด้านสารสนเทศและเทคโนโลยี ประกอบด้วย ผู้บริหาร โรงเรียนใช้เทคโนโลยีบริหารจัดการและจัดการเรียนการสอนการใช้เทคโนโลยีจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียน และการนำเทคโนโลยีมาให้ความรู้แก่ชุมชน

การบริหารจัดการสถานศึกษาขนาดเล็ก

สถานศึกษาขนาดเล็กที่มีนักเรียนตั้งแต่ 120 คนลงมา ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีจำนวนมากและมีปัญหาในทุกด้านทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ หน่วยงานที่รับผิดชอบและผู้เกี่ยวข้องทุกระดับได้แสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างต่อเนื่องและหลากหลายวิธีการเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กให้สูงขึ้นโดยจะกล่าวถึงกิจกรรมการดำเนินงานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและหน่วยงานในสังกัดได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549 : 1-3) ได้จัดทำโครงการยกระดับคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนตั้งแต่ 120 คนลงมา ได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพสูงในเรื่องคุณภาพของนักเรียน กระบวนการเรียนการสอน และการบริหารจัดการ ทั้งนี้ ได้กำหนดกิจกรรมเพื่อให้การจัดการศึกษาของสถานศึกษาขนาดเล็กเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จึงได้กำหนดกิจกรรมในการดำเนินงาน ดังนี้

1. ประชาสัมพันธ์เชิงรุกหน่วยงานทุกระดับในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องช่วยกันประชาสัมพันธ์ทั้งทางตรงถึงกลุ่มเป้าหมายและทางอ้อมโดยผ่านสื่อในหลายลักษณะ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุท้องถิ่น เว็บไซต์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้สังคม โดยเฉพาะชุมชนที่มีโรงเรียนขนาดเล็กตั้งอยู่ในพื้นที่เกิดความตระหนักในการช่วยกันสนับสนุน เพื่อยกระดับคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กในท้องถิ่นของตนเอง

2. สำรวจข้อมูลพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวนนักเรียน บุคลากร ซึ่งรวมไปถึงครุภัณฑ์ที่จำเป็นซึ่งข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ต้องถูกนำมาวิเคราะห์ให้เป็นสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กต่อไป

3. จัดทำแผนที่ทางการศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต้องนำข้อมูลและสารสนเทศที่ได้มาจัดทำแผนที่ทางการศึกษา ซึ่งจะแสดงที่ตั้งของโรงเรียน เส้นทางคมนาคม แหล่งทรัพยากรสนับสนุน ตัวป้อนที่เป็นทั้งนักเรียนและทรัพยากรบุคคลอื่น ซึ่งจะนำไปสู่การวางแผนจัดสรร โอกาสทางการศึกษาและปรับปรุงคุณภาพ

4. จัดทำแผนพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะนำข้อมูลและสารสนเทศที่สำรวจไว้ข้างต้นมาจัดทำเป็นเป้าหมายพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก โดยจำแนกโรงเรียนขนาดเล็กออกเป็น 3 กลุ่ม คือ โรงเรียนที่มีคุณภาพและชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โรงเรียนที่มีความพร้อมรับการพัฒนาให้มีคุณภาพและประเภทสุดท้าย คือ โรงเรียนที่ไม่มีคุณภาพและชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาซึ่งต้องยุบรวมเลิกสิ้นเพราะประชาชนขาดศรัทธาไม่คุ้มค่าต่อการลงทุนและมีทางเลือกในการบริหารจัดการแบบอื่นที่ดีกว่า แผนดังกล่าวมีทั้งแผนระยะยาวและระยะสั้น มีตัวชี้วัดความสำเร็จที่ชัดเจน รวมทั้งมีงบประมาณ บุคลากร และทรัพยากรอื่นให้แก่สถานศึกษาขนาดเล็กอย่างเพียงพอต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา การจัดสรรงบประมาณ บุคลากรและทรัพยากรอื่นให้แก่สถานศึกษาขนาดเล็ก อาจจัดโดยใช้หลักเกณฑ์ที่แตกต่างไปจากสถานศึกษาอื่น โดยทั่วไปก็ได้ ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงความจำเป็นและความขาดแคลนของสถานศึกษาขนาดเล็ก

5. จัดซื้อหนังสือเรียน แบบฝึกหัด ปัจจัยหลักที่สำคัญยิ่ง คือ หนังสือเรียน ซึ่งเดิมจะได้รับแจกให้ยืมเรียนซึ่งไม่เพียงพอ ต่อมาสำนักงบประมาณได้จัดสรรงบประมาณสำหรับหนังสือเรียนและแบบฝึกหัด รวมไว้ในค่าใช้จ่ายรายหัวนักเรียนซึ่งตามปกติโรงเรียนขนาดเล็กจะได้รับเงินอุดหนุนที่เป็นค่าใช้จ่ายรายหัวน้อย ทั้งนี้เนื่องจากมีจำนวนนักเรียนน้อย หากงบประมาณรายหัวนักเรียนของโรงเรียนขนาดเล็กถูกนำไปเป็นค่าหนังสือและแบบฝึกหัดแล้วก็จะยิ่งทำให้มีงบประมาณสำหรับนำไปพัฒนาโรงเรียนน้อยลงไปอีก ดังนั้น จึงได้จัดสรรงบประมาณสำหรับค่าหนังสือเรียนและแบบฝึกหัดเพิ่มเติมให้แก่นักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะจัดซื้อให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1,2,4,5 ทุกคนใน 5 กลุ่มสาระหลัก คือ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ สังคม และภาษาอังกฤษ ส่วนอีก 3 กลุ่มสาระ จะซื้อร้อยละ 30 ของนักเรียน สำหรับหนังสือเรียนในชั้น ป.3 และ ป.6 กำลังอยู่ในช่วงของการปรับปรุงจึงยังไม่แจก

6. หน่วยคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ ในการจัดสรรงบประมาณให้โรงเรียนนั้น จำนวนนักเรียนจะเป็นเกณฑ์หนึ่งในการจัดสรร ดังนั้น โรงเรียนขนาดเล็กมักจะไม่ได้รับ

จัดสรรครุภัณฑ์ที่มีราคาสูง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ ดังนั้น จึงทำให้นักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก จะไม่มีโอกาสได้เรียนคอมพิวเตอร์ นอกจากจะได้รับการสนับสนุนจากท้องถิ่นเป็นกรณีพิเศษ ด้วยเหตุนี้จึงมีแนวคิดที่จะนำคอมพิวเตอร์เข้าไปหานักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ โดยจัดเป็น หน่วยคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ ซึ่งเรียกว่า Computer Mobile Unit ลักษณะของหน่วย คอมพิวเตอร์เคลื่อนที่นั้นจะมีหลายลักษณะขึ้นอยู่กับว่าจะนำหน่วยคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ ดังกล่าวไปใช้ในสภาพภูมิศาสตร์ เช่นไร เช่น ถ้าโรงเรียนอยู่ที่พื้นราบก็จะใช้รถบัสหรือรถตู้ แต่ถ้าอยู่ในถิ่นทุรกันดารก็จะใช้รถ 6 ล้อ ที่มีสภาพดี รูปแบบของหน่วยคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เลือกใช้มี 3 รูปแบบ คือ Bus Mobile Unit (มี คอมพิวเตอร์คันละ 21 เครื่อง) Minibus Mobile Unit (มีคอมพิวเตอร์คันละ 11 เครื่อง) และ Container Mobile Unit (มีคอมพิวเตอร์คันละ 15 เครื่อง) เหมาะสมกับพื้นราบห่างไกล จึง ให้บริการสัปดาห์ละ 6 วัน รวม 120 วัน (พฤษภาคม-กันยายน) ในบางพื้นที่อาจมีสภาพไม่ เหมาะที่จะใช้หน่วยคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ อย่างไรก็ตามก็จะต้องมีวิธีการที่จะให้นักเรียนได้ มีโอกาสเรียนคอมพิวเตอร์โดยใช้วิธีเลือกโรงเรียนใด โรงเรียนหนึ่งที่โรงเรียนอื่น ๆ สามารถ เดินทางมาได้สะดวก โรงเรียนที่ได้รับเลือกเป็นศูนย์กลางดังกล่าว จะเป็นที่ตั้งห้อง คอมพิวเตอร์ ซึ่งได้ค่าใช้จ่ายใกล้เคียงกับรถ Mobile Unit เพียงแต่เปลี่ยนค่าน้ำมันรถเป็นค่า พาหนะให้ครู และนักเรียนเดินทางมาเรียนคอมพิวเตอร์ที่โรงเรียนศูนย์กลางคอมพิวเตอร์

7. จัดหาสื่อการเรียนการสอน หนังสือห้องสมุด สื่อการเรียนการสอน นับเป็นสิ่งที่จะช่วยให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นห้องสมุดยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับการเรียนการสอนตามหลักสูตรใหม่ ซึ่งต้องการให้นักเรียนมีนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ปัจจุบัน งบประมาณเรื่องสื่อการเรียนการสอนและหนังสือห้องสมุดอยู่ในขอบเขตของนักเรียน ดังนั้น จึงทำให้โรงเรียนขนาดเล็กมีสื่อการเรียนการสอนและหนังสือห้องสมุดน้อย ทั้ง ๆ ที่นักเรียน ในโรงเรียนขนาดเล็กก็จำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ เหมือนโรงเรียนขนาดอื่น ๆ งบประมาณ สำหรับสื่อการเรียนการสอนและหนังสือห้องสมุด จัดให้พื้นฐานเท่ากัน โรงเรียนละ 10,000 บาท และเพิ่มเติมให้ตามจำนวนนักเรียนอีกคนละ 65 บาท เช่น โรงเรียนแห่งหนึ่งมีนักเรียน 100 คน โรงเรียนนี้ก็จะได้งบประมาณส่วนนี้เท่ากับ 16,500 บาท

8. การหมุนเวียนครู โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนที่มีครูไม่ครบ ชั้นเรียน ขาดแคลนครูที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทาง ดังนั้นจึงทำให้นักเรียนขาดโอกาสที่จะได้เรียนรู้จากกิจกรรมที่ครูที่มีประสบการณ์จัดขึ้นอย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องหา

บุคลากรเพิ่มเติมให้กับโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งบุคลากรอาจมาจากโรงเรียนที่มีครูเกินเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรืออาจเป็นนักศึกษาฝึกสอนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งโรงเรียนขนาดเล็กต้องบริหารจัดการเรื่องเวลาสำหรับบุคลากรภายนอกอย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด รูปแบบการหมุนเวียนครู ได้แก่ ครูจากโรงเรียนที่ครูเกินหมุนเวียนมาสอนที่โรงเรียนขนาดเล็กสัปดาห์ละ 1-2 วัน หรือมีครูเพียงพอแต่ผู้ไม่ตรงให้สลับโรงเรียนกันสอน ส่วนกรณีครูขาดแคลนสามารถดำเนินการได้ ดังนี้ 1) ข้างครู 1 คน หมุนเวียนสอน 2-3 โรงเรียน 2) ข้างครู 1 คน ปฏิบัติงานแทนครูแกนนำหรือครูต้นแบบแล้วให้ครูแกนนำหรือครูต้นแบบไปช่วยเหลือด้านวิชาการแก่โรงเรียนขนาดเล็ก 3) ขอนักศึกษาฝึกสอน 4) ใช้วิทยากรท้องถิ่นมาช่วยสอน 5) ให้นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ช่วยจัดกิจกรรม ในการหมุนเวียนครู จะใช้งบประมาณเป็นค่าจ้าง ค่าตอบแทนและค่าพาหนะในการเดินทาง สำหรับการนี้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต้องดำเนินการเฉลี่ยครูก่อนเป็นอันดับแรกจากโรงเรียนที่ครูเกินเกณฑ์ไปยังโรงเรียนที่ครูขาดตามเกณฑ์ จากนั้นหากยังขาดแคลนอยู่อีกจึงจะจ้างบุคคลภายนอกเข้ามาสอน ทั้งนี้ ยึดหลักเกณฑ์อัตราครูตามเกณฑ์อัตรากำลังข้าราชการครูในโรงเรียนประถมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูที่กำหนดเกณฑ์อัตรากำลังครูต่อสัดส่วนนักเรียนในแต่ละโรงเรียน คือ จำนวนนักเรียน 20 คนลงมา มีอัตราครูตามเกณฑ์ได้ 2 คน จำนวนนักเรียน 21-40 คน มีอัตรากำลังครูตามเกณฑ์ 3 คน จำนวนนักเรียน 41-60 คน มีอัตรา กำลังครูตามเกณฑ์ 4 คน จำนวนนักเรียน 61-80 คน มีอัตรากำลังครูตามเกณฑ์ 5 คน และบุคลากร สนับสนุนการศึกษา 1 คน จำนวนนักเรียน 81-100 คนมีอัตรากำลังครูตามเกณฑ์ 6 คน และบุคลากร สนับสนุนการศึกษา 1 คน และจำนวนนักเรียน 101-120 คน มีอัตรากำลังครูตามเกณฑ์ 7 คน และบุคลากรสนับสนุนการศึกษา 1 คน

9. การพัฒนาครูรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็กต้องมียุทธศาสตร์ต่างจากโรงเรียนทั่วไปไปในเรื่อง ทั้งนี้ เนื่องจากโรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่จะขาดแคลนปัจจัยด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาครูไม่ครบชั้นเพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพตรงตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งพัฒนาครูในโรงเรียนขนาดเล็กเกี่ยวกับรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม รูปแบบในการพัฒนาครูนั้นคงต้องพยายามไม่ให้ครูทิ้งห้องเรียนไปเข้ารับการอบรม สัมมนา ทั้งนี้ เนื่องจากโรงเรียนขนาดเล็กจะมีปัญหาครูไม่ครบชั้นเรียนอยู่แล้วงบประมาณที่จัดให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะจัดให้ 500 บาท ต่อครู 1 คน

10. การนิเทศ ติดตามผล การนิเทศเป็นกระบวนการแนะนำช่วยเหลือผู้บริหาร และครูในโรงเรียนขนาดเล็กให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นการติดตามผลการดำเนินงานจะช่วยให้สามารถ เสริมจุดเด่นและแก้ไขจุดอ่อนได้อย่างทันท่วงที ผู้ที่จะไปนิเทศติดตามผล ก็คือศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งในแต่ละปีงบประมาณ ควรไปนิเทศอย่างน้อย 2 ครั้ง งบประมาณที่จัดให้ นั่น คือ 500 บาท ต่อโรงเรียน

11. การซ่อมแซมอาคารสถานที่ สืบเนื่องจากการที่โรงเรียนขนาดเล็กได้รับงบประมาณค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะงบประมาณที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง ซ่อมแซม เพราะเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณได้คำนึงความคุ้มค่าเอาไว้เป็นเกณฑ์หนึ่ง ดังนั้นโรงเรียนขนาดเล็กจึงได้รับงบประมาณด้านนี้น้อยหรือไม่ได้รับเลยในบางปี ซึ่งทำให้โรงเรียนขนาดเล็กบางแห่งชำรุดทรุดโทรม จำเป็นต้องซ่อมแซมเร่งด่วน งบประมาณที่จัดให้สำหรับซ่อมแซมอาคารสถานที่จัดให้โดยใช้เกณฑ์การจัดสรรโรงเรียนละ 5,000 บาท อย่างไรก็ตาม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต้องวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นบางแห่งอาจต้องใช้งบประมาณมากกว่า 5,000 บาท บางแห่งอาจน้อยกว่า 5,000 บาท หรือไม่ต้องใช้เลย สำหรับโรงเรียนที่มีแผนว่าจะยุบรวม เลิกแล้ว ก็ไม่ต้องไปซ่อมแซม

การสร้างเสริมเข้มแข็งและยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่ประเทศไทยกำลังเผชิญในปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อทุกองค์กรต้องเผชิญกับปัญหาด้านการขาดแคลนงบประมาณ องค์กรกำลัง และทรัพยากรในการดำเนินงานจึงจำเป็นต้องต่าง ๆ โดยเฉพาะหน่วยงาน ภาครัฐต้องแสวงหาทางเลือกในการปรับปรุงพัฒนางานทั้งด้านคุณภาพและประสิทธิภาพการบริหารจัดการ เพื่อรองรับปัญหาต่าง ๆ อย่างจริงจังให้สอดคล้องกับนโยบายปฏิรูประบบราชการ

ปัญหาการดำเนินการของโรงเรียนขนาดเล็กนั้นมีความสำคัญ 2 ประการ คือ

1. โรงเรียนขนาดเล็กมีคุณภาพต่ำ เนื่องจากขาดความพร้อมด้านปัจจัย เช่น ครูไม่ครบชั้น ขาดแคลนสื่อและวัสดุอุปกรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อ และเทคโนโลยีที่มีราคาแพง

2. การลงทุนทางการศึกษาค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดใหญ่

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549 : 3-10) โดยสำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงกำหนดแนวทางการสร้างความเข้มแข็งและยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ดังนี้

1. โรงเรียนต้นแบบ (โรงเรียนศูนย์วิชาการ) จากการรายงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศ จะมีโรงเรียนขนาดเล็กที่มีความพร้อมสามารถเป็นโรงเรียนแกนนำ หรือโรงเรียนศูนย์วิชาการได้ จำนวน 701 โรงเรียน จึงได้มีแนวคิดในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก ผู้โรงเรียนต้นแบบควรดำเนินการให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ และโรงเรียนดังกล่าวได้เปิดโอกาสให้โรงเรียนขนาดเล็กใกล้เคียงเดินทางเข้ามาเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนได้โดยกำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกและกรอบความคิดในการบริหารจัดการในโรงเรียนต้นแบบเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยกระดับคุณภาพการศึกษา คือ

1.1 หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกโรงเรียนขนาดเล็กต้นแบบ คัดเลือกจากโรงเรียนในสังกัดอำเภอละ 1 โรงเรียน ที่มีจำนวนนักเรียนระหว่าง 81-120 คน เป็นโรงเรียนที่ผู้บริหารสถานศึกษามีสมรรถนะสูง ประธานกรรมการสถานศึกษามีความเข้มแข็ง อาคารเรียน/อาคารประกอบ/บริเวณมีความพร้อมเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่ต้องคงอยู่ แน่นไว้นักเรียนเพิ่มขึ้น

1.2 ปัจจัยเอื้อต่อการสร้างความเข้มแข็งและยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนต้นแบบ ได้แก่ จัดการเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม หลักสูตร/แผนการเรียนรู้อยู่แบบบูรณาการ Office Station ; Computer ระบบ LAN ห้องสมุดมาตรฐาน/E-learning สืบค้นทาง Internet การพัฒนาครูด้านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนด้านอื่น ๆ การปรับภูมิทัศน์ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ และงบประมาณ โดยมีแนวทางการดำเนินการพัฒนาประสิทธิภาพของโรงเรียนต้นแบบ ดังนี้

1.2.1 การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมประสานมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม เพื่อขอรับชุดสัญญาณทางไกลผ่านดาวเทียมทุกระดับชั้นที่เปิดสอน (โรงเรียนที่มีความจำเป็น)

1.2.2 หลักสูตร/แผนการเรียนรู้อำนาจสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยหน่วยศึกษานิเทศก์ ตั้งทีมจัดทำหลักสูตรและแผนการเรียนรู้ออกเป็นกรอบความคิด/แนวทางการจัดการเรียนการสอน โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญให้กับโรงเรียนต้นแบบไปใช้/ปรับใช้หรือเพิ่มเติมในการจัดการเรียนการสอน

1.2.3 Office Station จัดตั้งในโรงเรียนขนาดเล็กต้นแบบเป็นระบบ LAN จำนวน 15 เครื่อง พร้อมโปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอน CAI ทั้ง 8 กลุ่มสาระ

1.2.4 ห้องสมุดมาตรฐาน สนับสนุนงบประมาณ จัดซื้อหนังสือห้องสมุด (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน 3-5 ชุด, 29 เล่ม, ดัชนี, คำถาม) ติดตั้งคอมพิวเตอร์ 2 เครื่องสำหรับสืบค้นทาง Internet และ E-Learning

1.2.5 การปรับภูมิทัศน์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ภูมิทัศน์ภายในและภายนอกห้องเรียน จำเป็นต้องได้รับการดูแลจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้เวลาว่างศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง และสร้างบรรยากาศให้ร่มรื่น สะอาด งามตา น่าอยู่

1.2.6 การพัฒนาครูและบุคลากร (ครูผู้สอนสาขาคอมพิวเตอร์และค่าจ้างเหมาบริการ) จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนในโรงเรียนขนาดเล็กที่ขาดครูและไม่มีนักรภารโรง

1.2.7 งบประมาณ ค่าพาหนะโรงเรียนลูกข่ายมาเรียนที่ Office Station ในโรงเรียนต้นแบบ ค่าจ้างครูสอนคอมพิวเตอร์ 1 คน ค่าคอมพิวเตอร์ใน Office Station พร้อมอุปกรณ์ 15 เครื่อง ค่าคอมพิวเตอร์ในห้องสมุด 2 เครื่อง สืบค้นทาง Internet ค่า CAI 8 กลุ่มสาระ ค่าหนังสือห้องสมุด ค่าชุดอุปกรณ์การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ค่าจ้างเหมาบริการ (กรณีไม่มีภารโรง) ค่าสาธารณูปโภค ค่าหนังสือเรียน ค่าใช้จ่ายในการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา และค่าใช้จ่ายในการปรับภูมิทัศน์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้

2. เคลื่อนย้ายนักเรียนไปเรียนรวมบางช่วงชั้น/เรียนรวมทุกชั้น โรงเรียนขนาดเล็กที่เคลื่อนย้าย นักเรียนไปเรียนรวมกับโรงเรียนหลักทั่วประเทศมีอยู่จำนวน 243 โรงเรียน เดิมส่วนราชการต้นสังกัดจัดสรรงบประมาณค่าพาหนะนักเรียนเดินทางไปเรียนรวม ปัจจุบันโรงเรียนขนาดเล็กต้องให้เงินค่าใช้จ่ายอุดหนุนรายหัวนักเรียนซึ่งมีไม่เพียงพออยู่แล้วไปเป็นค่าพาหนะภาครัฐจึงจำเป็นต้องให้การสนับสนุนงบประมาณดังกล่าว พร้อมทั้งจัดสรรงบประมาณในการประกันอุบัติเหตุให้แก่เด็กนักเรียนที่ต้องเดินทางไปเรียนกับโรงเรียนหลัก

อนึ่งโรงเรียนขนาดเล็กที่ต้องเคลื่อนย้ายนักเรียน ไปเรียนรวมที่โรงเรียนหลัก ทุกระดับชั้น ให้สำรวจสำมะโนประชากรภายในเขตบริการในปีปัจจุบัน จะมีนักเรียนเข้าเรียนในแต่ละปีกี่คน เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผน ขอรับการจัดสรรงบประมาณค่าพาหนะให้แก่เด็กในเขตบริการไปเรียนที่โรงเรียนหลัก และเด็กในเขตบริการควรจะได้รับ การสนับสนุนค่าพาหนะนักเรียนจนจบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทั้งนี้เส้นทางคมนาคมต้องสะดวกและปลอดภัยสำหรับนักเรียนหรือประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การ

สนับสนุนค่าพาหนะหรือจัดรถรับ-ส่งนักเรียน ข้อควรคำนึงในขณะทีภาครัฐต้องการเพิ่มประสิทธิภาพ และลดค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาโรงเรียนหลักที่จะรับนักเรียนจากโรงเรียนขนาดเล็กเข้ามาเรียนเพิ่มมากขึ้นจะเป็นการเพิ่มภาระงานให้ผู้บริหารและครูในโรงเรียนหลักเช่นกันจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารและครูในโรงเรียนหลักต้องได้รับการดูแลในด้านสวัสดิการขวัญกำลังใจหรือการเลื่อนวิทยฐานะ

3. การเคลื่อนย้ายนักเรียนไปเรียนรวมระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กกับโรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ใกล้เคียงกันบางช่วงชั้น ในบางห้องที่จะมีโรงเรียนขนาดเล็กอยู่ใกล้เคียงกันสามารถเดินทางได้สะดวกและปลอดภัยและโรงเรียนขนาดเล็กจะมีครูไม่ครบชั้นเรียน โรงเรียนสองโรงเรียนที่อยู่ใกล้อาจตกลงกันสลับเรียนรวมกันเป็นช่วงชั้นเพื่อที่จะได้มีครูสอนได้ครบชั้นเรียน จะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพหรือยกระดับคุณภาพการศึกษาได้อีกแนวทางหนึ่งและไม่เป็นการเพิ่มภาระงานแก่กัน ในแนวทางนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานต้องจัดสรรค่าพาหนะเดินทาง และค่าประกันอุบัติเหตุให้แก่นักเรียนและครูที่ต้องเดินทางไปเรียนร่วม

4. โรงเรียนสอนตามปกติ (ยุบ/รวมไม่ได้,อยู่ในพื้นที่พิเศษ) โรงเรียนขนาดเล็กที่ยุบเลิกไม่ได้และต้องคงอยู่กับโรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่พิเศษ จำนวน 7,428 โรงเรียนมีหลายแห่งต้องได้รับการช่วยเหลือในด้านหลักสูตร แผนการเรียนรู้นวัตกรรมและปัจจัยที่จำเป็นอื่น ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้นอย่างหลากหลายตามความจำเป็น

5. Mobile Teacher ได้แก่

5.1 ครูอัตราจ้างในศูนย์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หมายถึง ครูที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจัดจ้างเพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนครูในโรงเรียนขนาดเล็กโดยจัดตามกลุ่มสาระที่ขาดแคลนส่งไปจัดการเรียนการสอนหมุนเวียนตามโรงเรียนขนาดเล็กในกลุ่มเป้าหมาย

5.2 ครูในโรงเรียน หมายถึง ครูประจำการในโรงเรียนขนาดใหญ่ กลาง ที่มีความรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสาขาที่ขาดแคลน และครูเหล่านี้มีชั่วโมงสอนในโรงเรียนเดิมไม่เกิน 20 ชั่วโมง/สัปดาห์ สามารถไปช่วยจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับโรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ใกล้เคียงและขาดแคลนครู

6. การประสานเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษากับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น

6.1 มหาวิทยาลัยราชภัฏหรือสถาบันการศึกษา ประสานเพื่อขอความร่วมมือในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดนักศึกษาฝึกสอน หรือนักศึกษาฝึกงาน การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ชุมการสอน/สื่อการเรียนการสอน

6.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อขอความร่วมมือในด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสนับสนุนงบประมาณ สนับสนุนด้านครุภัณฑ์ สนับสนุนสื่อวัสดุอุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน สนับสนุนครูอัตราจ้าง กำกับ ติดตามประเมินผลการจัดการเรียนการสอน รับผิดชอบการศึกษาเองเมื่อมีความพร้อม

6.3 เครือข่ายแผนแม่บทชุมชน เพื่อเอาชนะความยากจน เพื่อขอความร่วมมือในด้านจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาและพัฒนาอาชีพให้กับชุมชน โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเพื่อให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้ร่วมกับชุมชน เพื่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาและยกระดับคุณภาพชีวิต

6.4 สถาบันศาสนา สถานประกอบการ หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการบริการจัดการศึกษา สนับสนุนครุภูมิปัญญา/แหล่งเรียนรู้ สนับสนุนการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา สื่อ และวัสดุอุปกรณ์

6.5 เครือข่ายครูในพื้นที่ ได้แก่ ครูแกนนำ ครูต้นแบบ ครูแห่งชาติ อาจารย์ 3 เป็นครูที่อยู่ในโรงเรียนที่มีครูเกินชั้นเรียน มีชั่วโมงสอนสัปดาห์ละไม่เกิน 20 ชั่วโมง ผู้บริหารต้นสังกัดอนุญาตให้ไปสอนโรงเรียนขนาดเล็ก 3-5 ชั่วโมง/สัปดาห์ ใช้แผนการสอนเดียวกันที่สอนในโรงเรียนต้นสังกัด ผลการสอนอยู่ในเกณฑ์ดี จ่ายค่าตอบแทนเป็นรายชั่วโมง

7. การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมประสานมูลนิธิทางไกลผ่านดาวเทียมเพื่อขอดำเนินการติดตั้งชุดสัญญาณทางไกลผ่านดาวเทียมทุกระดับชั้นที่เปิดสอน (ป.1-ป.6) สำหรับโรงเรียนขนาดเล็กที่ครูไม่ครบชั้นหรือโรงเรียนต้นแบบตามความจำเป็น

8. Office Station จัดตั้งในโรงเรียนขนาดเล็กต้นแบบ โรงเรียนที่ครูไม่ครบชั้น เป็นระบบ LAN จำนวน 15 เครื่อง พร้อมโปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอน CAI ทั้ง 8 กลุ่มสาระ หรือชุดพัฒนาภาษาไทย อ่าน เขียน เรียนดี

9. ค่าตอบแทนครู ครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีชั่วโมงสอนเกิน 20 ชั่วโมง/สัปดาห์ มีแผนการสอนที่มีคุณภาพในกลุ่มสาระ/วิชาที่สอนครบ จัดการเรียนการสอนตามแผน โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ผลการสอนอยู่ในเกณฑ์ดีและมีค่าตอบแทนเป็นรายชั่วโมง

10. เกณฑ์อัตรากำลังครู โรงเรียนขนาดเล็ก เกณฑ์อัตรากำลังในสถานศึกษาสมควรปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความเป็นจริง โดยใช้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ มาเป็นหลักเกณฑ์ในการคิดคำนวณ คือ 1) จำนวนห้องเรียนที่มีในแต่ละระดับชั้น 2) เวลาเรียนที่กำหนดในหลักสูตร 3) จำนวนชั่วโมงสอนของครู

$$\begin{aligned} \text{สูตรในการคำนวณจำนวนครู} &= \frac{\text{จำนวนห้องเรียน} \times \text{เวลาเรียน} : \text{สัปดาห์} : \text{ห้อง}}{\text{ชั่วโมงการสอนของครู} : \text{สัปดาห์}} \\ \text{เวลาเรียน} : \text{สัปดาห์} : \text{ห้อง} &= 25 \text{ ชั่วโมง} \\ \text{ชั่วโมงสอนของครู} : \text{สัปดาห์} &= 25 \text{ ชั่วโมง} \end{aligned}$$

ข้อดีของการใช้เกณฑ์อัตรากำลังครู โรงเรียนขนาดเล็ก คือ

- 10.1 โรงเรียนขนาดเล็กจะมีครูครบชั้นทำให้การพัฒนาประสิทธิภาพการศึกษาเป็นไปอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม
- 10.2 ใน 1 วัน ครูต้องใช้เวลาอยู่โรงเรียน 8 ชั่วโมง การจัดให้สอนวันละ 4 ชั่วโมง ในระดับประถมศึกษา ถึง มัธยมศึกษาตอนปลาย ครูก็ยังมีเวลาได้พัก ได้เตรียมการสอน ปฏิบัติหน้าที่อื่น หรือการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ
- 10.3 ระดับก่อนประถมใช้เวลาสอน 5 ชั่วโมง ใน 1 วัน แต่ความจริงแล้วภาคบ่ายนักเรียนจะพักนอน 2 ชั่วโมง ซึ่งเวลานี้ครูก็มีเวลาเตรียมการสอนหรือทำกิจกรรมอื่น ๆ ได้
- 10.4 โรงเรียนขนาดเล็ก ครูใช้เวลาสอน 5 ชั่วโมง ใน 1 วัน เนื่องจากนักเรียนมีน้อยและยังมีเวลาเหลือใน 1 วัน อีก 3 ชั่วโมง สามารถใช้เวลานี้พัก เตรียมการสอน ปฏิบัติงานอื่นหรือการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้ และจัดเวลาให้ผู้อำนวยการโรงเรียนช่วยสอน 5-10 ชั่วโมง : สัปดาห์ ก็จะมีเวลาว่างเพิ่มขึ้น
- 10.5 ใช้เกณฑ์นี้แล้วทำให้อัตรากำลังตามเกณฑ์ ก.ค.ศ., เกณฑ์ สพฐ. ลดลงสามารถนำงบประมาณไปใช้จ่าย/แต่งตั้ง อัตรากำลังสายสนับสนุนการสอนได้

11. การยุบโรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่มีนักเรียน ให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดำเนินการยุบเลิกในปี 2549-2551 ได้แก่ โรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนตั้งแต่ 50 คนลงมา และเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ปกติ อยู่ห่างไกลจากโรงเรียนหลัก การคมนาคมสะดวก ปลอดภัย ให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาไปวางแผนการพัฒนาประสิทธิภาพ

ไปเรียนร่วมกับโรงเรียนหลัก วางแผนการลี้ภัย และจากสถานการณ์ในปัจจุบัน กระทรวงศึกษาธิการ โดยรัฐมนตรีว่าการ นายพงษ์เทพ เทพกาญจนา ได้มีนโยบายหรือแนวคิดในการยุบรวมหรือยุบเลิกโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 60 คน ซึ่งมีอยู่ทั่วประเทศประมาณ 7,000 กว่าโรงเรียน ด้วยเหตุผลว่า การยุบรวมหรือยุบเลิกโรงเรียน จะทำให้การจัดการศึกษามีคุณภาพมากขึ้น มีครูครบชั้นเรียน และมีจำนวนนักเรียนต่อชั้นเพิ่มมากขึ้น และสามารถใช้จ่ายงบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นอีกด้วย ทั้งนี้ต้องทำความเข้าใจกับผู้ปกครอง ท้องถิ่น ชุมชน ให้ความเห็นชอบ และจากกรณีดังกล่าวยังมีสมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย ได้เสนอ 6 แนวทาง ยุบควรวรรวม โรงเรียนขนาดเล็ก ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการดังนี้ 1) การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กเป็น โรงเรียนชุมชน โดยจัดการศึกษา 3 รูปแบบ คือ ในระบบ นอกโรงเรียน และตามอัชฌาศัย 2) จัดตั้งกองทุนพัฒนาคุณภาพโรงเรียนชุมชน (โรงเรียนขนาดเล็ก) แห่งละ 200,000 บาทต่อปี 3) ปรับแก้กฎหมาย และระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา 4) จัดสรรครูให้เพียงพอทุกห้องเรียน 5) เสนอร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการบริหารจัดการ โรงเรียนชุมชนและการศึกษาทางเลือกไทย เพื่อเป็นผู้ดูแล โรงเรียนขนาดเล็กแทนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 6) ให้กระทรวงศึกษาธิการมีความจริงจังในการแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก อนึ่งเพื่อให้การลี้ภัยสถานศึกษา การเคลื่อนย้ายนักเรียนไปเรียนรวม ดังกล่าวดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยราบรื่นสมควรดำเนินการ ดังนี้

11.1 ออกกฎกระทรวง ตามมาตรา 36 พ.ร.บ.กระทรวงศึกษาธิการ 2546

11.2 ภาครัฐกำหนดนโยบายหรือกำหนดเป็นวาระแห่งชาติ เพื่อพัฒนา

ประสิทธิภาพโรงเรียนขนาดเล็ก (การเลิก : การรวม : หรือการจัดการรูปแบบอื่น)

นอกจากนี้การบริหารสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จจำเป็นต้องมีการระดมทรัพยากร ดังที่ จักกฤกษ์ พุทธะ (2556 : 41) ได้อธิบายถึงแนวทางระดมทรัพยากรทางการศึกษาเพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กด้านทรัพยากร งบประมาณ ด้านทรัพยากรบุคคล ด้านวัสดุอุปกรณ์และด้านการจัดการ ดังนี้คือ 1) โรงเรียนควรมีการประชุมวางแผนร่วมกับชุมชนและคณะกรรมการสถานศึกษาในการระดมทรัพยากรทางการศึกษา 2) โรงเรียนควรมีการจัดทำโครงการร่วมกับชุมชนและคณะกรรมการสถานศึกษาในการระดมทรัพยากรทางการศึกษา 3) โรงเรียนควรสร้างภาคีเครือข่ายเพื่อเป็นแหล่งช่วยสนับสนุนในการระดมทรัพยากร 4) โรงเรียนควรมีการขอความร่วมมือ และประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนได้รับทราบอย่างทั่วถึงในการระดมทรัพยากรทาง

การศึกษา 5) โรงเรียนควรมีกิจกรรมหรือวิธีการที่หลากหลายในการขอความร่วมมือจาก หน่วยรัฐบาล บุคคล ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา และสถานประกอบการในการระดมทรัพยากรทางการศึกษา 6) โรงเรียนควรมีการประชาสัมพันธ์ผลงานของครูและนักเรียนและควรมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชนเพื่อสร้างความศรัทธาและความสัมพันธ์ที่ดีให้กับชุมชน

ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549 : 18) ได้กำหนด ยุทธศาสตร์และเงื่อนไขสู่ความสำเร็จในการดำเนินการบริหารจัดการเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ไว้ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่
 - 1.1 Educational Mapping
 - 1.2 GIS
 - 1.3 จัดทำภาระงาน และมาตรฐานการทำงาน
 - 1.4 เร็ย่นรวม
 - 1.5 School Bus ประสานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการ
 - 1.6 ค่าตอบแทนครูสอนเกิน 20 ชั่วโมง/สัปดาห์
 - 1.7 ถ่ายโอนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 - 1.8 เลิกโรงเรียน(ชุมชนเห็นชอบ)
2. ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้แก่
 - 2.1 Learning School
 - 2.2 Knowledge Management
 - 2.3 Leadership
 - 2.4 สร้างความเข้าใจด้านหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน
 - 2.5 การวัดและประเมินผล
 - 2.6 การประกันคุณภาพ
 - 2.7 การวิจัยในชั้นเรียน
3. ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม ได้แก่
 - 3.1 ประชาสัมพันธ์เชิงลึก
 - 3.2 สร้างเครือข่าย
 - 3.3 ตัดสินใจในรูปคณะกรรมการ

3.4 ระดมทรัพยากร

3.5 ตั้งกองทุน

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยกระดับคุณภาพ การศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กมีหลายแนวทาง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรทางการบริหาร บริบทโรงเรียน และชุมชน โดยยึดประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

2. การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กที่ประสบผลสำเร็จ

กระทรวงศึกษาธิการ (สืบค้นเมื่อวันที่ 19 มกราคม 2556, จาก <http://www.moe.go.th>) ได้กล่าวถึงการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กที่ประสบผลสำเร็จ โดย สพฐ. ได้มีแนวทาง พัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก 5 รูปแบบ คือ 1) สอนแบบคละชั้น 2) สอนแบบบูรณาการ 3) ยุบรวมทั้งโรงเรียน 4) จัดครูเวียนสอนระหว่างโรงเรียนในกลุ่มสาระที่ขาดแคลน 5) รวมกันเป็น ศูนย์เครือข่ายประมาณ 3-5 โรงเรียน การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก ภายใต้รูปแบบ “เครือข่ายแก่งจันทร์โมเดล” (Kangjan Model) ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (สพป.) เลย เขต 1 เป็นการร่วมกันจัดการศึกษาของ โรงเรียนขนาดเล็กใกล้เคียงกัน 4 โรงเรียน มีนักเรียนรวมกันทั้งสิ้น 250 คน ครู 16 คน แต่ละโรงเรียนห่างกันประมาณ 3-5 กม. ทั้งนี้เพื่อ แก้ปัญหาครูไม่ครบชั้น ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน ขนาดเล็ก โดยโรงเรียนบ้านหาดคัมภีร์ มีนักเรียน 68 คน ครู/ผู้บริหาร 4 คน โรงเรียนบ้านปาก มั่งห้วยทับช้าง มีนักเรียน 65 คน ครู/ผู้บริหาร 4 คน โรงเรียนบ้านนาไม้ มีนักเรียน 83 คน ครู/ผู้บริหาร 4 คน โรงเรียนบ้านคกแก้ว มีนักเรียน 34 คน ครู/ผู้บริหาร 4 คน

การวางแผนการดำเนินการ ได้เริ่มมาตั้งแต่ปี 2553 โดยผู้บริหารและรอง ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้หารือร่วมกันก่อน จากนั้น ได้มีการประชุมครู และ ประชุมสร้างความเข้าใจและการสนับสนุนทรัพยากร แก่กรรมการสถานศึกษา ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ทั้ง 4 หมู่บ้าน รวมทั้งเขตพื้นที่การศึกษา รูปแบบการจัดการเรียนการสอน แก่งจันทร์โมเดล ได้ร่วมจัดการเรียนการสอน โดยให้โรงเรียนบ้านคกแก้ว สอนชั้น ป.3-4 โรงเรียนบ้านหาดคัมภีร์ สอนชั้น ป.5-6 โรงเรียนบ้านปากมั่งฯ สอนชั้น อ.2,ป.2 และโรงเรียน บ้านนาไม้ สอนชั้น อ.1,ป.1 ทำให้อัตราส่วนครูผู้สอนต่อนักเรียนเพิ่มขึ้น ไม่ขาดแคลนครู และสามารถจัดการสอน ดูแลนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การรับส่งนักเรียน ได้ดำเนินการจัดรถรับส่งนักเรียนเดินทางเข้าไปเย็นกลับทุกวัน พร้อมทั้งจัดให้ครู 4 โรงเรียนเดินทางไปสอน ตามความถนัด/ความสามารถ โดยขอให้ อบต.หาดคัมภีร์ อุดหนุนค่าน้ำมันรถทั้งระบบไปก่อน

ส่วนรถยนต์รับส่งนั้น ได้วางแผนเป็นระยะ ๆ คือระยะที่ 1 ได้รับการสนับสนุนจาก โรงเรียน บ้านห้วยขอบห้วยเหียม ระยะที่ 2 ยืมรถปิ๊กอัพส่วนตัวของภารโรง โรงเรียนบ้านนาไม้ และยืมรถโรงเรียนบ้านโพหนอง ระยะที่ 3 ยืมรถตู้ สฟป.เลย ระยะที่ 4 ขอซื้อรถตู้เพิ่ม 1 คัน และค่าน้ำมันรถรับส่ง 2 ภาคเรียน ๆ ละ 64,000 บาท หลังจากร่วมกันจัดการศึกษา พบว่าคุณภาพการศึกษาสูงขึ้น โดยได้เปรียบเทียบผลสอบ O-NET ป.6 ในรายวิชาต่าง ๆ พบว่าในปี 2554 สูงขึ้นกว่าปีที่ผ่านมาทุกรายวิชา การเรียนการสอนรูปแบบเครือข่ายแก่งจันทร์ช่วยให้คุณภาพการศึกษาของเด็กดีขึ้น จากผลการทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติชั้นพื้นฐาน (O-NET) ป.6 ในปีการศึกษา 2554 สูงกว่าปีการศึกษา 2553 ทุกรายวิชา เช่น ภาษาไทย ปี 2554 อยู่ที่ 49.15 ปี 2553 อยู่ที่ 29.76 , คณิตศาสตร์ ปี 2554 อยู่ที่ 53.29 ปี 2553 อยู่ที่ 26.51 เป็นต้น เพราะฉะนั้น เป้าหมายต่อไปจากนี้ คือ จะมุ่งพัฒนาระดับคุณภาพของผู้เรียนในด้านวิชาการ ให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

รูปแบบจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ตำบลเป็นฐาน เสอเพอ โมเดล หลักการ และแนวคิด ของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ตำบลเป็นฐาน คือ ใช้ยุทธศาสตร์ 3 ประสาน 5 ร่วม 3 ประสาน คือ 3 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุดรธานี เขต 2 องค์การบริหารส่วนตำบลเสอเพอ และโรงเรียนในตำบลเสอเพอ 6 โรงเรียน ร่วมกันรับผิดชอบ แบ่งหน้าที่กันทำ ตามภารกิจของหน่วยงานนั้นๆ ส่วน 5 ร่วม นั้น คือ การมีส่วนร่วม ใช้ 5 เทคนิคร่วม ได้แก่

1. การร่วมคิด Thinking Participation
2. การ ร่วมวางแผน Planning Participation
3. การร่วมดำเนินการ Implementing Participation
4. การร่วมประเมินผล Evaluation Participation
5. การร่วมชื่นชม Congratulation Participation

อภิชัย กรมเมือง (2552 : 78) สรุปผลจากการวิจัย พบว่า เครือข่ายโรงเรียนขนาดเล็กที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษามีโครงสร้าง และองค์ประกอบที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ดังนี้

1. จัดระบบงานและกระบวนการจัดการเครือข่ายร่วมกันของโรงเรียนขนาดเล็กในเครือข่ายให้ครอบคลุมทั้งด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร และด้านบริหารทั่วไป

2. แนวทางการบริหารจัดการอาศัยบุคลากรมีส่วนร่วม หลักความมีเอกภาพ
ในนโยบาย และหลักการกระจายอำนาจ

3. ใช้ระบบและกลไกในการดำเนินงาน โดยมีคณะกรรมการบริหารจัดการ
เครือข่ายให้มีบทบาทหน้าที่ร่วมกันดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องจนเกิดการเรียนรู้
ร่วมกัน คือ 1) อาศัยการรวมกลุ่มเครือข่าย 2) การวิเคราะห์ปัญหา 3) การกำหนดจุดหมาย
และเป้าหมายร่วมกัน 4) การทำแผนการดำเนินงาน 5) การจัดทำงบประมาณ 6) การ
ดำเนินงานตามแผน 7) การประเมินผลงาน และ 8) การรายงานผล นอกจากนี้ความสำเร็จใน
การบริหารเครือข่ายจำเป็นต้องอาศัยภาวะผู้นำของแกนนำเครือข่ายและคณะกรรมการบริหาร
จัดการศึกษาเครือข่าย และอาศัยการมีส่วนร่วม โดยความสมัครใจของผู้อำนวยการ โรงเรียน ครู
ผู้ปกครองและคณะกรรมการ สถานศึกษาที่อยู่ในตำบลเดียวกัน หรือเขตติดต่อกันภายใน 5
กิโลเมตร กอปรกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร่วมกันกำหนดนโยบายและให้แนวปฏิบัติ
เครือข่ายที่ชัดเจน

4. ผลการประเมินรูปแบบ ปรากฏว่า รูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายมี
ประโยชน์ต่อคุณภาพการศึกษามากที่สุด โรงเรียนขนาดเล็กมั่นใจในคุณภาพการจัดการศึกษา
มากขึ้น นำไปสู่คุณภาพนักเรียน และเป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้เป็นอย่างดี

คุณ วงศ์อนันต์ (2553 : 78) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาสมรรถนะคณะกรรมการ
สถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก พบว่า มีความต้องการให้จัดกิจกรรมพัฒนาสมรรถนะอยู่ใน
ระดับมาก รูปแบบการพัฒนามีประสิทธิผลต้องอาศัย 1) หลักการพัฒนาตนเอง ณ ฐาน
โรงเรียน หลักบูรณาการ หลักความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการเฉพาะที่ หลัก
ความรับผิดชอบ มีส่วนร่วม 2) มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา คณะกรรมการ
สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) มีกลไกด้านระบบบริหารงาน 3 ระดับ คือ ระดับเขตพื้นที่การศึกษา
ระดับศูนย์เครือข่ายและระดับสถานศึกษา 4) การพัฒนา ดำเนินการ 3 ระดับ คือ ระดับเขต
พื้นที่การศึกษา ระดับศูนย์เครือข่ายและระดับสถานศึกษา ซึ่งการพัฒนาในระดับสถานศึกษา
นั้นดำเนินการพัฒนาเบื้องต้น และพัฒนาเสริมประสบการณ์ 5) มีการประเมินผล โดยใช้
วิธีการที่หลากหลาย 6) อาศัยเงื่อนไขที่ผู้บริหารระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับศูนย์เครือข่าย
ระดับสถานศึกษา และคณะกรรมการ มีความตระหนัก มีวิสัยทัศน์ร่วม มีจิตสำนึกเป็นเจ้าของมี
ยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน ให้การสนับสนุนงบประมาณ พัฒนาต่อเนื่องเป็นระบบ มีส่วนร่วม
เป้าหมายเพื่อเด็ก มีผู้ประสานงานจากเขตพื้นที่การศึกษา ผ่านศูนย์เครือข่ายไปที่สถานศึกษา

และระหว่างสถานศึกษากับคณะกรรมการสถานศึกษา สอดคล้องกับผลจากการพัฒนา การศึกษาแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ตำบลเป็นฐาน เสอเฟลอ โมเดล (Sor Phole Model) นี้ ปรากฏว่า ด้านคุณภาพนักเรียนดีขึ้น สามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วย ตนเอง ใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารได้ดี มีผลงานที่แสดงถึงความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และสร้างสรรค์ นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ตามแนวทางที่ผู้ปกครองต้องการ ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ โรงเรียน มีการพัฒนาห้องสมุดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ สนองต่อ ชุมชนและท้องถิ่น มีการพัฒนาห้องคอมพิวเตอร์ที่ทันสมัย มีห้อง Sound Lab โรงเรียนบ้านสง เปลือยคงสามสิบ ได้รับรางวัลชนะเลิศในระดับจังหวัด หลายรางวัล ได้รับการรับรองมาตรฐาน การศึกษา จากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ผล การขับเคลื่อน เสอเฟลอ โมเดล เกิดกระแสการมีส่วนร่วม การร่วมมือร่วมแรงกันให้ชาวบ้าน ได้ เห็นเป็นตัวอย่าง ทำให้เกิดเป็นค่านิยมการมีส่วนร่วมขึ้นในหมู่ชาวบ้านเสอเฟลอ ชาวบ้านเริ่ม สนใจและชวนขายเข้ามาดูแลชุมชนของตนเอง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การที่ชาวเสอเฟลอ จัดตั้งอาสาสมัครการศึกษา ทำหน้าที่กำกับดูแลพฤติกรรมเด็กในชุมชน โดยกำหนดให้มี อาสาสมัคร 1 คน ต่อ 20 ครัวเรือน ปัจจุบันอาสาสมัครการศึกษาของเสอเฟลอมีทั้งหมด 190 คน และเติบโตอย่างเป็นระบบ มีการประชุมสรุปการทำงานทุก 2 เดือน สามารถลดปัญหา พฤติกรรมเยาวชนได้มาก

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

1. ความหมายของรูปแบบ

คำว่ารูปแบบ (Model) มีความหมายหลายประการในที่นี้หมายถึง โครงสร้างที่ แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ หรือตัวแปรต่าง ๆ ผู้วิจัยสามารถใช้รูปแบบ อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ หรือตัวแปรต่าง ๆ ที่มีในปรากฏการณ์ ธรรมชาติหรือในระบบต่างๆ อธิบายลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบหรือกิจกรรมในระบบ

รูปแบบเป็นชุดความคิดหรือวิธีการที่มีองค์ประกอบสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่าง เป็นระบบขึ้นอยู่กับลักษณะของงานหรือแนวความคิดในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันให้บรรลุ เป้าหมาย โดยมีสาระที่สำคัญเกี่ยวกับรูปแบบ ดังนี้

รูปแบบหรือ Model เป็นคำที่ใช้สื่อความหมาย Dictionary of Contemporary English (1987 : 668) ได้ให้ความหมายของรูปแบบไว้ 3 ประการ คือ

1. รูปแบบ หมายถึง สิ่งซึ่งเป็นแบบย่อส่วนของของจริง ตรงกับภาษาไทยว่า แบบจำลอง

2. รูปแบบ หมายถึง สิ่งของหรือคนนำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินการบางอย่าง เช่น ครูต้นแบบ นักเดินแบบหรือแม่แบบในการวาดภาพศิลป์ เป็นต้น

3. รูปแบบ หมายถึง แบบหรือรุ่นของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์รุ่น 864X เป็นต้น

Good (1973 : 370) ได้ให้ความหมายของรูปแบบไว้ในพจนานุกรมการศึกษา

4 ความหมาย คือ

1. เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ
2. เป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ
3. เป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
4. เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันซึ่งรวมกัน

เป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม อาจจะเขียนออกมาเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้

Stoner and Wankel (1986 : 12) ให้ความหมายว่า รูปแบบเป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์ เพื่อให้เราได้เข้าใจความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนของปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้ง่ายขึ้น

Bardo and Hartman (1982 : 70) ได้กล่าวถึง รูปแบบในทางสังคมศาสตร์ไว้ว่าเป็นชุดของข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เราสนใจ เพื่อใช้ในการนิยามคุณลักษณะและ/หรือบรรยายคุณสมบัติกัน ๆ

สรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง ชุดของแนวคิดซึ่งได้เรียบเรียงไว้ในลักษณะโครงสร้างอย่างเป็นระบบและมีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานประกอบด้วย หลักการพื้นฐาน โครงสร้างระบบการบริหาร ขอบข่ายการดำเนินงาน กลยุทธ์พื้นฐาน เงื่อนไขและข้อจำกัดในการนำรูปแบบไปใช้

2. ประเภทของรูปแบบ

นักวิชาการได้แบ่งประเภทของรูปแบบไว้หลายลักษณะ ดังนี้

Keeve (1988 : 561-565) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ไว้ 4 ประการ คือ

1. Analogue Model เป็นรูปแบบที่ใช้ในการอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เช่น รูปแบบในการทำนายจำนวนนักเรียนที่เข้าสู่ระบบโรงเรียน ซึ่งอนุมานแนวคิดมาจากการเปิดน้ำเข้าและปล่อยน้ำออกจากถัง นักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบเปรียบได้กับน้ำที่ไหลเข้าถัง นักเรียนที่ออกจากระบบเปรียบได้กับน้ำที่เปิดออกจากถัง ดังนั้น นักเรียนที่คงอยู่ในระบบจึงเท่ากับนักเรียนที่เข้าสู่ระบบลบด้วยนักเรียนที่ออกจากระบบ เป็นต้น

2. Semantic Model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้นๆ เช่น รูปแบบการเรียนรู้ในโรงเรียน รูปแบบการสอน รูปแบบการควบคุมวิทยานิพนธ์และรูปแบบการบริหารการศึกษาประชาบาล เป็นต้น

3. Mathematical Model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ รูปแบบประเภทนี้นิยมใช้กันมากในสาขาจิตวิทยาและการศึกษา รวมทั้งการบริหารการศึกษา

4. Causal Model เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคที่เรียกว่า Path Analysis และหลักการสร้าง Semantic Model โดยการนำเอาตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผล เช่น The Standard Deprivation Model ซึ่งเป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของบิดามารดา สภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่บ้าน และระดับสติปัญญาของเด็ก เป็นต้น

ศิริชัย กาญจนวาสี (2546 : 82) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบจากวิธีการนำเสนอแนวคิดของรูปแบบได้ 3 ลักษณะ ได้แก่

1. รูปแบบเชิงบรรยาย เป็นการนำเสนอโดยใช้คำบรรยายระบุถึงหลักการหรือตัวแปรและมีคำอธิบายถึงปรากฏการณ์ด้วยคำบรรยายความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด หลักการหรือตัวแปรเหล่านั้น

2. รูปแบบเชิงรูปภาพ เป็นการนำเสนอโดยใช้รูปภาพ หรือสัญลักษณ์จำลองแสดงถึง แนวคิด หลักการ หรือตัวแปร และลากเส้นโยงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด หลักการหรือตัวแปรเหล่านั้น

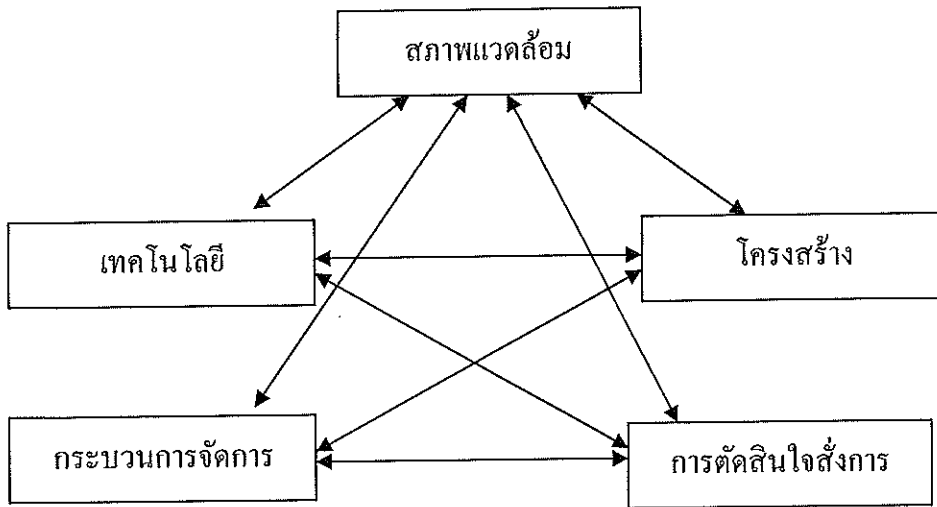
3. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ เป็นการนำเสนอโดยใช้สัญลักษณ์แทนความคิด หลักการ หรือตัวแปร และใช้ฟังก์ชันคณิตศาสตร์เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด หลักการหรือตัวแปรเหล่านั้น

3. องค์ประกอบของรูปแบบ

จากการศึกษาตัวอย่างของรูปแบบจากเอกสารที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ พบว่าไม่มี หลักเกณฑ์ว่ารูปแบบต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของ ปรากฏการณ์ที่ผู้สนใจดำเนินการศึกษา ส่วนการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบเกี่ยวกับการ จัดองค์การและการบริหารจัดการ (The Model of Organization and Management) ตาม แนวคิดของ Brown and Moberg (1980 : 16-17) ซึ่งได้สังเคราะห์รูปแบบขึ้นมาจากแนวคิด เชิงระบบ (System Approach) กับหลักการบริหารตามสถานการณ์ (Contingency Approach) ประกอบด้วยดังนี้

1. สภาพแวดล้อม (Environment)
2. เทคโนโลยี (Technology)
3. โครงสร้าง (Structure)
4. กระบวนการจัดการ (Management Process) และการตัดสินใจสั่งการ (Decision Making)

รูปแบบเกี่ยวกับการจัดองค์การและการบริหารจัดการตามแนวคิดดังกล่าว มี ลักษณะดังแผนภาพที่ 8

แผนภาพที่ 8 รูปแบบเชิงระบบและสถานการณ์ตามแนวคิดของ Brown and Moberg
(Brown and Moberg's System and Contingency Model)
(Brown and Moberg. 1980 : 17)

นอกจากนั้น จากการศึกษาผลงานวิจัย พบว่า องค์ประกอบของรูปแบบการบริหาร ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) จุดหมาย 3) การจัดองค์กรและบทบาทหน้าที่ 4) กระบวนการดำเนินการ 5) การประเมินรูปแบบ และ 6) เงื่อนไขความสำเร็จ

การพัฒนาแบบนั้นอาจจะมีขั้นตอนในการดำเนินงานแตกต่างกันออกไปแต่โดยทั่วไปแล้วการพัฒนาแบบประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ การสร้างรูปแบบ (Construct) และการหาความเที่ยงตรง (Validity) ของรูปแบบ ส่วนรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนว่ามีการดำเนินการอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะและกรอบแนวคิดซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาแบบนั้น ๆ

ทิสนา เขมมณี (2546 : 2) ได้ศึกษา รูปแบบโดยทั่วไปที่ใช้กันจะประกอบด้วย 3 ส่วนดังนี้ ส่วนแรก คือ ทฤษฎี หลักการ แนวคิดของรูปแบบ ส่วนที่สองคือ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ส่วนที่สามคือ กระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ แต่ด้านลักษณะของรูปแบบจะมีลักษณะดังนี้ 1) เป็นรูปแบบเชิงเปรียบเทียบ (Analogue Model) ได้แก่ รูปแบบความคิดที่แสดงออกในลักษณะของการเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ อย่างน้อย 2 สิ่งขึ้นไป 2) รูปแบบเชิงภาษา (Semantic Model) ได้แก่ความคิดที่แสดงออกผ่านทางภาษา (พูดและเขียน) ใช้กันมากทางภาษาศาสตร์ 3) รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) ได้แก่ ความคิด

ที่แสดงออกผ่านทางคณิตศาสตร์ ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังรูปแบบเชิงภาษา 4) รูปแบบเชิงแผนผัง (Schematic Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกผ่านทางแผนผัง แผนภาพ กราฟ ใคอะแกรม 5) รูปแบบเชิงสาเหตุ (Causal Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ของสภาพปัญหา รูปแบบด้านศึกษาศาสตร์มักจะเป็นแบบนี้ และธีระ รุญเจริญ (2550 : 4) กล่าวว่า องค์ประกอบของรูปแบบมี 6 องค์ประกอบ คือ

1. หลักการของรูปแบบ
2. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ
3. ระบบกลไกของรูปแบบ
4. วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ
5. แนวทางการประเมินรูปแบบ
6. เส้นใยของรูปแบบ

Keeve (1988 : 50) ได้กล่าวถึงหลักการอย่างกว้าง ๆ เพื่อกำกับการสร้างรูปแบบไว้ 4 ประการ คือ

1. รูปแบบควรประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้างมากกว่า ความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงแบบธรรมดา อย่างไรก็ตามความเชื่อมโยงแบบเส้นตรงธรรมดาไปนั้นก็มิประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในช่วงต้นของการพัฒนารูปแบบ
2. รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบให้สามารถตรวจสอบได้โดยการสังเกตและหาข้อมูลสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้
3. รูปแบบควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษาดังนั้น นอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย
4. รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ ซึ่งเป็นการขยายองค์ความรู้ในเรื่องที่เราากำลังศึกษาดูด้วย

ตารางที่ 1 แสดงองค์ประกอบรูปแบบ

องค์ประกอบรูปแบบ	สยาม อัสสัมชัญ (2537 : 13)	ธีระ รัชฎเจริญ (2550 : 4)	พระปลัดโงะยิต คงแทน (2555 : 7)	ภิกษา แจม มณี (2540 : 2)	Brown Moberg (1980 : 16)	Keeves (1988 : 560)
ทฤษฎี หลักการ แนวคิด	✓	✓	✓	✓		
วัตถุประสงค์	✓	✓	✓	✓		
กระบวนการ					✓	✓
ระบบงานและกลไก	✓	✓	✓			
วิธีการดำเนินงาน	✓	✓	✓			
การประเมินผล	✓	✓	✓			
สภาพแวดล้อม					✓	
เทคโนโลยี					✓	
โครงสร้าง					✓	
ความสัมพันธ์ของโครงสร้าง						✓
คำอธิบายประกอบ	✓					
เงื่อนไขความสำเร็จ	✓	✓	✓			

สรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ต้องมีขั้นตอนในการดำเนินงานที่สอดคล้องกับกระบวนการวิจัยและพัฒนา ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) จุดมุ่งหมาย 3) การจัดกลไกในการดำเนินการ 4) วิธีดำเนินการ 5) การประเมินผล และ 6) เงื่อนไขความสำเร็จรวมทั้งการได้รับการยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญตามกรอบแนวคิดซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนั้น ๆ และการทดลองใช้รูปแบบเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการนำรูปแบบไปใช้

4. การสร้างหรือพัฒนารูปแบบ

สุทธิศักดิ์ ขอบคำ (2540 : 14-15) ได้ศึกษารูปแบบการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการศึกษาหลักการ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษา โดยศึกษาถึงทฤษฎีการกระจายอำนาจ สภาพ แนวคิด รูปแบบการกระจายอำนาจ

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นการพัฒนา เป็นการสังเคราะห์จากขั้นแรกนำมาสร้างเป็นรูปแบบ ทำการตรวจสอบ ปรับปรุง โดยสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญ

การสร้างหรือพัฒนารูปแบบเป็นรูปแบบตามสมมติฐาน โดยการศึกษาค้นคว้า ทฤษฎี แนวความคิด รูปแบบ (ที่มีผู้พัฒนาไว้แล้วในเรื่องเดียวกันหรือเรื่องอื่น ๆ) และผลการศึกษาหรือวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งจะช่วยให้สามารถกำหนดองค์ประกอบหรือตัวแปรต่าง ๆ ภายในรูปแบบ รวมทั้งลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ หรือตัวแปรเหล่านั้น หรือลำดับก่อนหลังของแต่ละองค์ประกอบในรูปแบบในการพัฒนารูปแบบนั้นจะต้องใช้หลักของเหตุผลเป็นรากฐานสำคัญและการศึกษาค้นคว้าที่ละเอียดรอบคอบจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบอย่างยิ่ง อาจคิดโครงสร้างของรูปแบบขึ้นมาก่อน แล้วปรับปรุง โดยอาศัยข้อมูลสารสนเทศจากการศึกษาค้นคว้าทฤษฎี แนวความคิด รูปแบบ หรือผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง หรือทำการศึกษารายละเอียดองค์ประกอบย่อยหรือตัวแปรแต่ละตัว แล้วคัดเลือกองค์ประกอบย่อยหรือตัวแปรแต่ละตัว ประกอบกันขึ้นเป็น โครงสร้างของรูปแบบได้

หลังจากที่ได้พัฒนารูปแบบในขั้นแรกแล้วจำเป็นที่จะต้องทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบดังกล่าว เพราะรูปแบบที่พัฒนาขึ้นนั้นถึงแม้จะพัฒนาโดยมีรากฐานจากทฤษฎี แนวความคิดรูปแบบของผู้อื่น และผลการวิจัยที่ผ่านมา แต่ก็ยังเป็นเพียงรูปแบบตามสมมติฐานซึ่งจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานการณ์จริง หรือทำการทดลองนำไปใช้ในสถานการณ์จริงเพื่อทดสอบดูว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ เป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพตามที่มุ่งหวังหรือไม่

การเก็บรวบรวมจากสถานการณ์จริง หรือทดลองใช้รูปแบบที่พัฒนาใน สถานการณ์จริงจะช่วยให้ทราบอิทธิพลหรือความสำคัญขององค์ประกอบย่อยหรือตัวแปรต่าง ๆ ในรูปแบบและอิทธิพลหรือความสำคัญของกลุ่มองค์ประกอบหรือกลุ่มตัวแปรในรูปแบบ ผู้วิจัยอาจปรับปรุงรูปแบบใหม่โดยตัดองค์ประกอบหรือตัวแปรที่พบว่าไม่มีอิทธิพลหรือมี ความสำคัญน้อยออกจากรูปแบบซึ่งจะทำให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 มีข้อมูล วัสดุทัศน ทัศน กิจและอื่น ๆ พอสรุปได้ดังนี้ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3. 2555 : 1-12)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 เป็นหน่วยงานภาครัฐ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่กำกับ ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษาถึง มัธยมศึกษาตอนต้นมีโรงเรียนในสังกัดรวมจำนวน 215 โรงเรียน 2 สาขา จำนวนนักเรียน ทั้งสิ้น 32,165 คน ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษารวมทั้งสิ้น 2,376 คน

1. ข้อมูลสถานศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 มีโรงเรียนในสังกัด จำนวน 215 โรงเรียน 2 สาขา ตามรายละเอียด ดังนี้ โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 135 โรงเรียน โรงเรียนประถมศึกษาสาขา จำนวน 2 โรงเรียน โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 61 โรงเรียน โรงเรียนเอกชน จำนวน 17 โรงเรียน

1. จำนวนโรงเรียน จำแนกตามขนาด

1.1 โรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 107 โรงเรียน (จำนวนนักเรียน 1 – 120 คน)

1.2 โรงเรียนขนาดกลาง จำนวน 101 โรงเรียน (จำนวนนักเรียน 121 – 500 คน)

1.3 โรงเรียนขนาดใหญ่ จำนวน 7 โรงเรียน (จำนวนนักเรียน 501 คน ขึ้นไป)

2. จำนวนนักเรียนรวมทั้งสิ้น 32,165 คน

2.1 นักเรียนระดับก่อนประถมศึกษา จำนวน 5,593 คน

2.2 นักเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 22,418 คน

2.3 นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน 4,154 คน

2. วิสัยทัศน์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 เป็นองค์กรชั้นนำ ก้าวกับ ประสาน ส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพและทั่วถึง ได้มาตรฐาน การศึกษาและมุ่งสู่ความเป็นเลิศภายในปี 2558

3. พันธกิจ

1. ส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาคุณภาพการศึกษา ให้ได้ตามมาตรฐาน การศึกษา
2. ส่งเสริม สนับสนุนและดำเนินการให้ประชากรวัยเรียนทุกคน ได้เข้าเรียน และเรียนจนจบหลักสูตร
3. ส่งเสริม สนับสนุนและดำเนินการให้สถานศึกษา มุ่งสู่ความเป็นเลิศ และ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 เป็นองค์กรชั้นนำ

4. เป้าประสงค์

- 4.1 ผู้เรียนทุกคน มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา
- 4.2 ประชากรวัยเรียนทุกคน ได้เข้าเรียนและเรียนจนจบหลักสูตร
- 4.3 ครูและบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนาสามารถปฏิบัติงาน ได้อย่าง มีประสิทธิภาพเต็มตามศักยภาพ
4. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 และสถานศึกษา บริหารจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเข้มแข็ง เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และมุ่งสู่ความเป็นเลิศ

5. กลยุทธ์

- 5.1 พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับตามหลักสูตรและ ส่งเสริมความสามารถทางเทคโนโลยีเพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้
- 5.2 ปลุกฝังคุณธรรม ความสำนึกในความเป็นชาติไทยและวิถีชีวิตตามหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 5.3 ขยายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึง ครอบคลุม ผู้เรียนได้รับการพัฒนา เต็มศักยภาพตามหลักสูตร

5.4 พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งระบบ ให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.5 พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษา เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

6. เป้าหมายความสำเร็จ ปีการศึกษา 2555 – 2558

6.1 สถานศึกษามีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในวิชาหลัก 8 วิชา ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50

6.2 สถานศึกษาผ่านการรับรองมาตรฐานการประเมินคุณภาพภายนอกโดยมีผลการประเมินระดับดีขึ้นไป ไม่น้อยกว่าร้อยละ 90

6.3 สถานศึกษาทุกแห่งจัดทำหลักสูตรที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของนักเรียนมีการใช้แหล่งเรียนรู้และการสร้างเครือข่าย ความร่วมมือจากชุมชน สถาบันการศึกษา แหล่งวิชาการ สถานประกอบการ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดและกลุ่มจังหวัด

6.4 สถานศึกษาทุกแห่งมีการพัฒนาครู และมีผลการประเมินมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานที่ 10 ครูมีความสามารถจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ อยู่ในระดับดีและดีมาก

6.5 สถานศึกษาจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เสริมสร้างพัฒนาการของนักเรียนเต็มตามศักยภาพสอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และสมรรถนะสำคัญตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 หรือหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551

6.6 สถานศึกษาได้รับการพัฒนาให้มีมาตรฐานคุณภาพเป็นที่ยอมรับของสังคมและสามารถพัฒนาสู่ความเป็นเลิศ เทียบเคียงมาตรฐานสากลเพิ่มขึ้น

6.7 สถานศึกษามีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์สื่อเทคโนโลยีสอดคล้องกับแผนการจัดชั้นเรียน

6.8 สถานศึกษามีครูเพียงพอ อัตราส่วนครู ต่อนักเรียนเป็นไปตามเกณฑ์มีครูครบทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เพียงพอตามแผนการจัดชั้นเรียน

6.9 สถานศึกษามีอัตราส่วนนักเรียนต่อคอมพิวเตอร์ต่ำกว่า 2 : 1 และสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษาเป็นเครื่องมือสำหรับเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษาและการจัดการเรียนรู้

7. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษา

- 7.1 โรงเรียนขนาดเล็ก ครูไม่ครบชั้น และมีหลายโรงเรียนขาดแคลนครูในสาขาที่จำเป็น
- 7.2 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนยังไม่เป็นที่น่าพอใจ และยังไม่บรรลุเป้าหมาย
- 7.3 นักเรียนที่อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ยังมีข้อมูลปรากฏ
- 7.4 โรงเรียนส่วนใหญ่ยังขาดแคลนอาคารเรียน อาคารประกอบ เนื่องจากชำรุดทรุดโทรมก่อสร้างมานาน ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน
- 7.5 การดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษายังไม่ครอบคลุมประเด็นปัญหาและความต้องการของเด็กและเยาวชน
- 7.6 ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ปรับไม่ทันกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิดช่องว่างระหว่างครูและนักเรียนอย่างรวดเร็วและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น
- 7.7 การร่วมมือบริหารจัดการศึกษา การมีส่วนร่วม ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนยังมีน้อย เนื่องจากชุมชนหรือผู้ปกครอง มักจะมอบหมายหรือเห็นชอบกับโรงเรียนเมื่อมีการเสนอความคิดเห็น เสนอแนะ แนวทางการทำงานทำให้ขาดการมีส่วนร่วม
- 7.8 ข้อมูลนักเรียน ประชากรวัยเรียน เด็กออกกลางคัน ไม่เป็นปัจจุบันขาดต่อการช่วยเหลือติดตาม
- 7.9 กระบวนการจัดการเรียนรู้ ยังยึดครูเป็นศูนย์กลาง
- 7.10 ขาดสื่อ นวัตกรรมที่ทันสมัย
- 7.11 ขาดงานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
- 7.12 ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไม่มีประสิทธิภาพ

8. ข้อเสนอแนะ

- 8.1 พัฒนาครูสู่มืออาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้น โรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนที่ไม่มีอัตราสาขาที่ขาดแคลน โรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนต่ำ
- 8.2 ควรมีการส่งเสริมสนับสนุน องค์กร บุคคล ให้มีส่วนร่วมบริหารจัดการศึกษาให้มากยิ่งขึ้น
- 8.3 อบรบสัมมนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้เป็นแบบอย่างด้านคุณธรรม จริยธรรม ให้นักเรียนมีลักษณะที่พึงประสงค์ สร้างแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชนดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

8.4 ส่งเสริม สนับสนุน สร้างนวัตกรรม จัดทำงานวิจัยเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้สูงขึ้น

8.5 จัดทำระบบติดตามนักเรียนออกกลางคัน เด็กด้อยโอกาส เด็กพิการ เพื่อให้ความช่วยเหลือกับเด็กที่มีปัญหาอย่างจริงจัง

8.6 จัดทำนวัตกรรม สร้างสื่อการเรียนการสอน ช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

จิตรภา กาญจนวิบูลย์ (2539 : 78) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาปัญหาการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) งานด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ผู้บริหารและครูไม่ศึกษาและทำความเข้าใจหลักสูตรให้ชัดเจน 2) งานด้านการเรียนการสอน สถานที่ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้และห้องพิเศษไม่เพียงพอต่อการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอน 3) งานด้านวัสดุ ประกอบหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน ครูไม่เห็นความสำคัญของการใช้สื่อ 4) ด้านการวัดและประเมินผล เอกสาร วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อการใช้วัดผลและประเมินผลไม่เพียงพอ

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540 : 80-91) ได้วิจัยเรื่อง การเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จ พัฒนาจากเครือข่ายระหว่างคนต่อคน ไปสู่คนต่อกลุ่ม และกลุ่มต่อกลุ่ม ส่วนกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้พบว่า 1) การก่อตัวเริ่มจากการสร้างผู้นำโดยอาจเป็นผู้นำตามธรรมชาติ หรืออาจเป็นผู้นำภายในหรือภายนอกชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนให้แก่ปัญหาของชุมชน 2) การขยายและการเชื่อมประสานเน้นการสร้างการรวมกลุ่มให้เกิดองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง การร่วมแก้ปัญหาการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ พัฒนารูปร่างความรู้เดิม และสร้างองค์ความรู้ใหม่ซึ่งเชื่อมโยงภูมิปัญญาเดิมและวิทยาการสมัยใหม่ 3) การดำรงอยู่เน้นให้สมาชิกของเครือข่ายมีการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมอย่างต่อเนื่อง พัฒนาศักยภาพของสมาชิกในการเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์ และร่วมแก้ปัญหาตลอดจนมีการขยายพื้นที่เครือข่ายที่สนับสนุนกิจกรรม โดยมีการวางแผนอย่างมีเป้าหมาย

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม (2553 : 41) ได้ศึกษาความต้องการรูปแบบการพัฒนาประสิทธิภาพโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่า ครูและผู้บริหารโรงเรียนเห็นด้วยกับการใช้รูปแบบการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในระดับมาก จำนวน 3 รูปแบบ คือ รูปแบบเครือข่ายโรงเรียนศูนย์ปฏิรูปการศึกษา รูปแบบเครือข่ายวิชาการ และรูปแบบการยุบหรือล้มเลิกโรงเรียน

วิโรจน์ จันทสิงค์ (2542 , อ้างถึงใน พิธาน พื้นทอง. 2548 : 61-62) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารงานโรงเรียนขนาดเล็ก ที่ได้รับรางวัลพระราชทาน : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนบ้านมุกมัน โนนอุดมสามัคคี สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา พบว่า 1) งานวิชาการ มีการกำหนดแผนเพื่อจัดการเรียนการสอน ให้ครูทุกคนจัดทำแผนการสอน การใช้สื่อ สอนซ่อมเสริม 2) งานบุคคล มีการจัดโครงสร้างอย่างเป็นระบบ มีการมอบหมายงานให้ทุกคนรับผิดชอบ ตรงตามความรู้ความสามารถของแต่ละคน 3) งานกิจการนักเรียน มีการจัดบริการด้านอาหารกลางวัน 4) งานธุรการ การเงิน การบัญชี และพัสดุ มีการมอบหมายให้ครูที่มีความรู้ ความสามารถและละเอียดรอบคอบ 5) งานอาคารสถานที่ มีการปรับปรุงอาคารสถานที่เป็นพิเศษ เป็นสัดส่วน สะอาด สบาย ร่มรื่นน่าอยู่ 6) งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนในเขตบริการอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งให้ความช่วยเหลือร่วมมือกิจกรรมท้องถิ่นอย่างจริงจังโดยไม่หวังผลตอบแทน

อุทัย บุญประเสริฐ (2543 : 24-27) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ประกอบไปด้วย 4 รูปแบบใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ 1) รูปแบบที่ผู้บริหารโรงเรียนเป็นหลัก (Administrative Control SBM) 2) รูปแบบที่ครูเป็นหลัก (Professional Control SBM) 3) รูปแบบที่ชุมชนมีบทบาทหลัก (Community Control SBM) 4) รูปแบบที่ครูและชุมชนมีบทบาทหลัก (Professional / Community control SBM)

ไมตรี คำพิมาน (2544 : 78) ได้ศึกษาเรื่อง การใช้ทรัพยากรทางการศึกษาร่วมกันของสหวิทยาเขต โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดอุดรธานี พบว่า มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันของสหวิทยาเขต ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านการเงินและพัสดุ ด้านอาคารสถานที่ และด้านสื่อและนวัตกรรม

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2545 : 75-76) ได้ศึกษารูปแบบเครือข่ายการพัฒนาครู และบุคลากรทางการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผลการวิจัยมีสาระสรุปได้ว่า

1. หลักการในการสร้างเครือข่าย อาศัยแนวคิดเกี่ยวกับการจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ตามมาตรา 9 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
2. กลยุทธ์ในการพัฒนาบุคลากร อาศัยแนวคิดตามมาตรา 15 คือ การพัฒนาด้วยกลยุทธ์ของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย
3. วิธีการในการพัฒนา ประกอบด้วย 1) การฝึกอบรม 2) การเรียนรู้ด้วยตนเองหรือการพัฒนาตนเอง 3) การวิจัยปฏิบัติการ 4) การศึกษาดูงาน 5) การจัดกิจกรรมทางวิชาการ 6) การจัดระบบพี่เลี้ยง (Mentor) และ 7) การศึกษาต่อ
4. กลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา ประกอบด้วย 1) ครู 2) บุคลากรทางการศึกษา
5. องค์ประกอบของรูปแบบเครือข่าย ประกอบด้วย
 - 5.1 หน่วยงานที่กำหนดนโยบาย แผน และมาตรฐานของการพัฒนาตามพระราชบัญญัติ ประกอบด้วย
 - 5.2 แม่ข่าย เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา และแต่ละเขตพื้นที่การศึกษามีแม่ข่ายหนึ่งแม่ข่าย
 - 5.3 ลูกข่าย เป็นหน่วยงานที่ให้บริการการพัฒนาแก่หน่วยรับการพัฒนารูปแบบของลูกข่าย มีดังนี้
 - 5.3.1 ลูกข่ายบุคคล เช่น ครูต้นแบบ ครูแห่งชาติ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้บริหารดีเด่น เป็นต้น
 - 5.3.2 ลูกข่ายองค์กรภาครัฐ เช่น คณะศึกษาศาสตร์ คณะครุศาสตร์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาของรัฐ เป็นต้น
 - 5.3.3 ลูกข่ายองค์กรเอกชน เช่น มูลนิธิ สโมสรร ชมรมครู กลุ่มสนใจของครู องค์กรอิสระภาคเอกชน (NGO) สถานศึกษาเอกชน บริษัทเอกชน เป็นต้น
 - 5.3.4 ลูกข่ายองค์กรวิชาชีพ เช่น สมาคมคณิตศาสตร์ สมาคมแนะแนว สมาคมอนุบาลศึกษา สมาคมครูภาษาไทย เป็นต้น
 - 5.3.5 ลูกข่ายสารสนเทศ

5.4 หน่วยรับการพัฒนา เป็นบุคคล สถานศึกษา หรือหน่วยงานทางการศึกษาที่ประสงค์จะขอรับการพัฒนาวิชาชีพจากลูกข่ายหรือแม่ข่าย

6. ความเชื่อมโยง ทุกองค์ประกอบเครือข่ายสามารถเชื่อมโยงติดต่อกันได้ทั้ง 3 ลักษณะ คือ 1) จากบนลงล่าง 2) จากล่างขึ้นบน 3) ตามแนวนอน

7. ทรัพยากร ทรัพยากรการบริหารจัดการเครือข่าย ประกอบด้วย 1) ด้านงบประมาณ 2) ด้านวิชาการ 3) ด้านบุคคล 4) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

8. การประเมินเครือข่าย เป็นการประเมินจากการพัฒนาโดยใช้การปฏิบัติเป็นฐาน (Performance-Based Development) หรือประเมินจากการพัฒนาโดยใช้ผลลัพธ์เป็นฐาน (Result-Based Development) เป็นการประเมินตนเองและผู้อื่นประเมิน ทั้งผู้ให้การพัฒนาและผู้รับการพัฒนา

9. ข้อเสนอแนะ ในระยะแรกควรดำเนินการจัดตั้งแม่ข่ายและลูกข่ายที่จำเป็นโดยเร่งด่วน พัฒนาอย่างเร่งด่วนเกี่ยวกับการเตรียมครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อเข้าสู่เขตพื้นที่การศึกษาซึ่งจำเป็นจะต้องปรับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ ต้องทำงานร่วมกับผู้อื่นภายใต้เขตพื้นที่การศึกษาเดียวกัน โดยไม่มีกรมเจ้าสังกัด

ดิเรก วรรณเสียร (2546 : 13-16) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณ์ในการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมกับบริบทประเทศไทย ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบด้วยกัน คือ

1. องค์ประกอบเบื้องต้น (Introduction) ได้แก่ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ลักษณะโรงเรียนซึ่งบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน หลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เงื่อนไขของรูปแบบและวิธีการใช้รูปแบบ

2. องค์ประกอบด้านการวางแผน (Planning) ได้แก่ การวางแผนกลยุทธ์การจัดโครงสร้างงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน การจัดทำแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการประจำปี

3. องค์ประกอบด้านการจัดองค์การ (Organizing) ได้แก่ การจัดโครงสร้างองค์กรและแผนภูมิการบริหารจัดการเป้าหมายของโรงเรียน การจัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษา การกำหนดภารกิจของโรงเรียนเกี่ยวกับงานวิชาการ งบประมาณ การบริหารบุคคลและการบริหารทั่วไป

4. องค์ประกอบด้านการนำ (Leading) ได้แก่ ภาวะผู้นำของผู้บริหาร การบริหารโดยองค์คณะบุคคล การบริหารแบบมีส่วนร่วมและการทำงานเป็นทีม การสื่อสาร

ที่มีประสิทธิภาพและการจัดการความขัดแย้ง

5. องค์ประกอบด้านการควบคุม (Controlling) ได้แก่ การประกันคุณภาพ และการจัดระบบการควบคุมภายใน

6. องค์ประกอบเกี่ยวกับการจัดระบบการจัดการสารสนเทศทางการศึกษา (Educational Management Information System : EMIS)

มณูญ ชัยพันธ์ (2546 : 76) ได้ศึกษาความต้องการในการพัฒนาประสิทธิภาพ โรงเรียนขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย พบว่า ครู และผู้บริหารโรงเรียนมีความต้องการรูปแบบการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในระดับมาก 3 รูปแบบ คือ รูปแบบการหลอมรวมชั้นเรียน รูปแบบการบูรณาการภายในช่วงชั้นและรูปแบบเครือข่ายวิชาการ

สมุทร ชำนาญ (2546 : 19-22) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหาร ที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหาร ในด้านการ กำหนดโครงสร้างองค์กร การบริหารวิชาการ การบริหารทรัพยากรบุคคล การบริหาร งบประมาณ และการบริหารทั่วไป พบว่า รูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่ เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย ประกอบด้วยดังนี้

1. ด้านโครงสร้างองค์กร ประกอบด้วย กลุ่มภารกิจ จำนวน 9 ข้อ ซึ่งข้อที่มีความสำคัญ 3 ลำดับแรก ได้แก่ การกำหนดวิสัยทัศน์ของโรงเรียน การกำหนดเป้าหมายของโรงเรียนและการกำหนดวัตถุประสงค์ของโรงเรียน

2. ด้านการบริหารวิชาการ ประกอบด้วย กลุ่มภารกิจ จำนวน 19 ข้อ โดยข้อที่มีความสำคัญ 3 ลำดับแรก ได้แก่ การอนุมัติการเลื่อนชั้น การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนและการหาแนวทางการแก้ไขปัญหาการเรียนการสอน

3. ด้านการบริหารทรัพยากรบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มภารกิจ จำนวน 9 ข้อ โดยข้อที่มีความสำคัญ 3 ลำดับแรก ได้แก่ การพัฒนาบุคคล การประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้บริหารโรงเรียน และการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียน

4. ด้านการบริหารงบประมาณ ประกอบด้วย กลุ่มภารกิจ จำนวน 8 ข้อ โดยข้อที่มีความสำคัญ 3 ลำดับแรก ได้แก่ การกำหนดแผนงานและงบประมาณของโรงเรียน การรายงานผลการดำเนินงานของโรงเรียน และการอนุมัติ การสั่งซื้อและสั่งจ้างในโรงเรียน

5. ด้านการบริหารงานทั่วไป ประกอบด้วย กลุ่มภารกิจ จำนวน 25 ข้อ โดยข้อที่มีความสำคัญ 3 ลำดับแรก ได้แก่ การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของโรงเรียน การจัดทำแผนพัฒนาโรงเรียน การกำหนดนโยบายของโรงเรียน และการจัดทำธรรมนูญโรงเรียน

พิธาน พันธ์ทอง (2547 : 147-152) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการบริหารการจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ด้านวิชาการ โรงเรียนขนาดเล็กมีการจัดทำหลักสูตรที่เป็นหลักสูตรบูรณาการมากขึ้น มีการจัดการด้านการสอนที่เป็นแบบบูรณาการมากกว่า กล่าวคือ มีการสอบแบบรวมชั้นในบางชั้นเรียน ลักษณะของการเรียนการสอนจะเป็นลักษณะที่ครูและนักเรียนนั่งล้อมวง หรือเป็นลักษณะกลุ่มเล็กหรือเป็นรายบุคคลมากขึ้นกว่าโรงเรียนที่มีขนาดใหญ่กว่าที่มีการสอนเป็นแบบชั้นเรียน มีข้อค้นพบที่สำคัญ 2 ประการ คือ ในเชิงการเรียนการสอนครูมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนมาเป็นแบบกลุ่มเล็กหรือรายบุคคลและบูรณาการในการสอนมากขึ้นในเชิงการบริหารจัดการ พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกกระบวนการบริหารจะสามารถเอาชนะข้อจำกัดทุกอย่างทั้งในเชิงทรัพยากรบริหารและคุณภาพของการเรียนการสอน ด้านการบริหารวิชาการ ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการทำหลักสูตรสถานศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพและบริบทของสถานศึกษา ร่วมวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา ร่วมวางแผนการจัดการเรียนรู้ โดยให้มีการบูรณาการหน่วยการเรียนรู้และการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เน้นการปฏิบัติจริง เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้สถานประกอบการและภูมิปัญญาท้องถิ่น การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง และมีการรายงานผลการเรียน ผลงานนักเรียนให้ผู้ปกครองและชุมชนทราบทุกครั้ง นอกจากนี้ผลการศึกษายังได้แนวทางในการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็ก

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2547 : 1-10) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา โดยได้ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการศึกษาในส่วนกลาง อำนาจในการบริหาร การกระจายอำนาจในการบริหารคน การกระจายอำนาจในการบริหารเงินและการกระจายอำนาจในการบริหารวัสดุ อุปกรณ์ พบว่า

1. การกระจายอำนาจในการบริหาร อาจได้มาโดยอำนาจกฎหมายการแบ่งอำนาจซึ่งระบุไว้ในกฎหมายและการมอบอำนาจ แต่การมอบอำนาจมีข้อจำกัดอยู่ที่ว่าอำนาจที่รับมอบจะมอบอำนาจนั้นให้แก่ผู้ดำรงตำแหน่งอื่นต่อไปไม่ได้ จึงทำให้การกระจายอำนาจในการบริหารสู่ท้องถิ่นหรือสถานศึกษาจะกระทำได้ในขอบเขตจำกัด เว้นแต่หน่วยงานที่มีพระราชบัญญัติเฉพาะของตนเอง

2. การกระจายอำนาจในการบริหารคน ทั้งข้าราชการพลเรือนและข้าราชการครูนั้น อาจทำได้โดยการแบ่งอำนาจให้โดยระบุในกฎหมายการกระจายอำนาจโดยการมอบอำนาจ แต่การกระจายอำนาจโดยการมอบอำนาจมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น ขอบข่ายและปริมาณของอำนาจที่มอบให้ การเรียกคืนอำนาจที่มอบให้ เจตจำนงในการมอบอำนาจ อำนาจที่ได้รับมอบมาจะมอบต่อได้หรือไม่ ข้อจำกัดเหล่านี้ทำให้การกระจายอำนาจในการบริหารคน ซึ่งเป็นข้าราชการครูไปสู่ภูมิภาคนั้นเป็นไปได้ด้วยความลำบากแต่หากกรมใดมีพระราชบัญญัติของตนการกระจายอำนาจในการบริหารคนไปสู่ท้องถิ่นย่อมกระทำได้โดยไม่ยากนัก

3. การกระจายอำนาจในการบริหารการเงิน กระทำใน 2 ลักษณะ คือ การแบ่งอำนาจเป็นอำนาจหน้าที่ที่แบ่งให้แก่หัวหน้าส่วนราชการ คณะกรรมการระดับชาติ คณะกรรมการระดับจังหวัด อำนาจในการบริหารเหล่านั้น ระเบียบหรือพระราชบัญญัติระบุว่าอำนาจอะไรเป็นอำนาจของใคร และมอบอำนาจโดยมากแล้วการมอบอำนาจนั้นเป็นการมอบตามสายบังคับบัญชาหรือมอบให้ผู้ว่าราชการจังหวัด นอกจากนี้จะมีพระราชบัญญัติเฉพาะเรื่อง เช่น คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติมอบอำนาจให้คณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัด ข้อจำกัดของการกระจายอำนาจโดยการมอบอำนาจนั้น สามารถมอบลงไปได้ถึงบางระดับชั้นของจังหวัดเท่านั้น อาจมอบถึงระดับสถานศึกษาไม่ได้และอำนาจบางอย่างที่ได้รับมอบนั้นไม่สามารถมอบต่อไปได้ ข้อจำกัดที่สำคัญ อีกอย่างหนึ่งคือ ลักษณะและขอบเขตของอำนาจที่มอบให้ และอำนาจที่มอบนั้นให้มากน้อยเพียงใด มอบแล้วเรียกคืนหรือไม่

4. การกระจายอำนาจการบริหารวัสดุ อุปกรณ์ สามารถมอบอำนาจไปถึงท้องถิ่นและสถานศึกษาได้

พิธาน พื้นทอง (2548 : 154-163) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า

1. การจัดโครงสร้างระบบการบริหารงานของโรงเรียนที่มีขนาดเล็กกลางจะมีโครงสร้าง ซึ่งยืดหยุ่นมากขึ้นแตกต่างจากโครงสร้างแบบระบบราชการ (Bureaucracy) ในโรงเรียนทั่วไปที่มีขนาดใหญ่กว่าซึ่งจะมีการมอบหมายงานให้บุคลากรตามความรู้ความสามารถ (Division of Labors) ในขณะที่โรงเรียนขนาดเล็ก โครงสร้างจะเป็นแบบยืดหยุ่นมากกว่าการที่โรงเรียนขนาดเล็กจะทำให้ความเป็นระบบราชการจะลดลง การจัดโครงสร้างการทำงานจะแบ่งงานกันทำตามสถานการณ์ ครูจะถูกมอบหมายงานให้ทำหลาย ๆ อย่างและสอนหลาย ๆ วิชา ซึ่งงานที่ได้รับมอบหมายเป็นงานที่ทำหาความสามารถ ถ้ามีการ

พัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างเพียงพอจะทำให้การปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียนขนาดเล็กดังกล่าวเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2. รูปแบบการบริหารจัดการในโรงเรียนขนาดเล็ก จะต้องมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ มีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้มีส่วนได้เสียได้รับทราบเพื่อให้เกิดศรัทธาในองค์กรในอันที่สร้างความร่วมมือในการบริหารจัดการทุกรูปแบบ ทั้งนี้การบริหารงานจะต้องอาศัย ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ เพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนาการจัดการศึกษา อย่างเป็นระบบ

3. การจำแนกงานภายในโรงเรียน ควรแยกเป็นงานจำเป็นที่ต้องทำด้วยตนเอง และงานที่ไม่สำคัญจำเป็น การบริหารจัดการงานจำเป็นต้องทำ ผู้บริหารต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีการมอบหมายงาน การประสานงาน ควบคุม กำกับให้การดำเนินงานเกิด ประสิทธิภาพ ใช้เวลาน้อยที่สุดเพื่อใช้เวลาส่วนใหญ่จัดการเรียนการสอน ส่วนงานไม่สำคัญ จำเป็นควรมีการประสานงานเพื่อขอความร่วมมือ ความช่วยเหลือจากชุมชนช่วยดำเนินการ หรือให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือ โรงเรียนใกล้เคียงเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการแทน

4. ข้อจำกัดด้านงบประมาณ เนื่องจากว่างบประมาณที่จัดสรรให้โรงเรียน ขนาดเล็กไม่เพียงพอต่อการปรับปรุงพัฒนาโรงเรียนจะต้องมีการประสานงานอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ชุมชนช่วยระดมทุนทรัพย์ แรงงาน ทั้งนี้เน้นการมีส่วนร่วมตามหลัก Education for All หรือ All for Education โดยให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การติดตามตรวจสอบ และประเมินผลงาน

5. การพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนขนาดเล็ก ต้องส่งเสริมให้ผู้บริหารและครู เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ส่งเสริมพัฒนาให้มีความสามารถ มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน ควรมีการผสมผสานระหว่างครูใหม่กับ ครูเก่าให้ลงตัว เพื่อใช้ประสบการณ์ครูเก่ามาหลอมครูใหม่และครูอัตราจ้างให้ทำงานได้อย่างมี ประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้บริหารและครูมีขวัญกำลังใจ โดยสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องการจัดสรรงบประมาณ ให้โรงเรียนจ้างครูช่วยสอน แก้ปัญหาครูไม่ ครบชั้น จัดสรรวงเงินที่ใช้พิจารณาความดีความชอบ ให้โรงเรียนขนาดเล็กเป็นกรณีพิเศษ การประเมินผลงานควรคำนึงถึงขนาดโรงเรียนและเน้นคุณภาพผู้เรียนเป็นสำคัญ ไม่ควรมีการ

โยกย้ายผู้บริหาร โรงเรียนขนาดเล็กบ่อยเกินไป ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแต่งตั้งโยกย้ายและสรรหาผู้บริหาร ครูและบุคลากรในโรงเรียน

7. ส่งเสริมสนับสนุนให้โรงเรียนจัดหา ผลิตและใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอก ตลอดจนการให้บริการหนังสือแบบเรียนและอุปกรณ์การเรียนการสอนเพื่อการเรียนการสอนหลาย ๆ รูปแบบ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ติดตามตรวจสอบประเมินการใช้สื่อ ตลอดจนการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูมีการทำวิจัยและนำผลการวิจัยมาใช้พัฒนาผู้เรียน

8. การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก มีข้อจำกัดหลายด้าน การจัดการเรียนการสอนมีการเปลี่ยนรูปแบบจาก 1 คน ต่อ 1 ชั้น หรือการสอนในลักษณะกลุ่มใหญ่ (Large Group) มาเป็นการเรียนการสอนแบบกลุ่มย่อยหรือรายบุคคล (Individual) มากขึ้น จึงต้องมีการฝึกอบรมครูให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะ สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลายและบูรณาการหลักสูตรและวิธีการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมตามศักยภาพของโรงเรียน มีการใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัดเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมประเพณี อาชีพในท้องถิ่นสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ มีการนิเทศ ช่วยเหลือครู มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ และมีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง มีการจัดทำแผนผลงานและมีการสอนซ่อมเสริมเพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาด้านการเรียน

สุวิมล โพร้กกลิ่น (2549 : 143-149) วิจัยการพัฒนา รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก พบว่า รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก และ 33 องค์ประกอบย่อย ดังต่อไปนี้
องค์ประกอบหลักที่ 1 คือ ส่วนประกอบที่สำคัญของเครือข่ายความร่วมมือประกอบด้วย แกนนำ/ผู้นำเครือข่าย สมาชิกเครือข่าย บทบาทหน้าที่/ภาระหน้าที่ การมีส่วนร่วมของสมาชิก การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน องค์ประกอบหลักที่ 2 คือ ขอบข่ายและภารกิจงานด้านวิชาการ ประกอบด้วย การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาอื่น การจัดหาและพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา การนิเทศการศึกษาและการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา องค์ประกอบหลักที่ 3

คือ กระบวนการปฏิบัติงานของเครือข่าย ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและปัญหา การระบุจุดหมายหรือเป้าหมาย การจัดทำแผนกลยุทธ์ การประเมินผลและการรายงานผล องค์ประกอบหลักที่ 4 คือ คุณลักษณะที่ดีของแกนนำ ประกอบด้วย มีบุคลิกภาพกระตือรือร้นในการทำงานมีความคิดสร้างสรรค์ ควบคุมอารมณ์ได้ดี มีความรับผิดชอบและมีความมุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จ องค์ประกอบหลักที่ 5 คือ เทคนิควิธีการพัฒนาสมาชิกเครือข่าย ประกอบด้วย การบรรยาย การอภิปราย การระดมสมอง การสัมมนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการปฏิบัติจริง

อภิษฐ์ กรมเมือง (2552 : 135-142) สรุปผลจากการวิจัย พบว่า เครือข่ายโรงเรียนขนาดเล็กที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษามีโครงสร้าง และองค์ประกอบที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ดังนี้

1. จัดระบบงานและกระบวนการจัดการเครือข่ายร่วมกันของโรงเรียนขนาดเล็กในเครือข่ายให้ครอบคลุมทั้งด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร และด้านบริหารทั่วไป
2. แนวทางการบริหารจัดการอัสัยบุคลากรมีส่วนร่วม หลักความมีเอกภาพในนโยบาย และหลักการกระจายอำนาจ
3. ใช้ระบบและกลไกในการดำเนินงาน โดยมีคณะกรรมการบริหารจัดการเครือข่ายให้มีบทบาทหน้าที่ร่วมกันดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่องจนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน คือ 1) อาศัยการรวมกลุ่มเครือข่าย 2) การวิเคราะห์ปัญหา 3) การกำหนดจุดหมายและเป้าหมายร่วมกัน 4) การทำแผนการดำเนินงาน 5) การจัดทำงบประมาณ 6) การดำเนินงานตามแผน 7) การประเมินผลงาน และ 8) การรายงานผล นอกจากนี้ความสำเร็จในการบริหารเครือข่ายจำเป็นต้องอาศัยภาวะผู้นำของแกนนำเครือข่าย และคณะกรรมการบริหารจัดการศึกษาเครือข่าย และอาศัยการมีส่วนร่วมโดยความสมัครใจของผู้อำนวยการ โรงเรียน ครู ผู้ปกครอง และคณะกรรมการสถานศึกษาที่อยู่ในตำบลเดียวกัน หรือเขตติดต่อกันภายใน 5 กิโลเมตร กอปรกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร่วมกันกำหนดนโยบายและให้แนวปฏิบัติเครือข่ายที่ชัดเจน
4. ผลการประเมินรูปแบบ ปรากฏว่า รูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายมีประโยชน์ต่อคุณภาพการศึกษามากที่สุด โรงเรียนขนาดเล็กมั่นใจในคุณภาพการจัดการศึกษามากขึ้นนำไปสู่คุณภาพนักเรียน และเป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้เป็นอย่างดี

คุณ วงศ์อนันต์ (2553 : 174-179) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาสมรรถนะ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก พบว่า มีความต้องการให้จัดกิจกรรมพัฒนาสมรรถนะอยู่ในระดับมาก รูปแบบการพัฒนามีประสิทธิผลต้องอาศัย 1) หลักการพัฒนาตนเอง ณ ฐาน โรงเรียน หลักบูรณาการ หลักความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการเฉพาะที่ หลักความรับผิดชอบ มีส่วนร่วม 2) มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) มีกลไกด้านระบบบริหารงาน 3 ระดับ คือ ระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับศูนย์เครือข่ายและระดับสถานศึกษา 4) การพัฒนา ดำเนินการ 3 ระดับ คือ ระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับศูนย์เครือข่ายและระดับสถานศึกษา ซึ่งการพัฒนาในระดับสถานศึกษานั้นดำเนินการพัฒนาเบื้องต้น และพัฒนาเสริมประสบการณ์ 5) มีการประเมินผลโดยใช้วิธีการที่หลากหลาย 6) อาศัยเงื่อนไขที่ผู้บริหารระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับศูนย์เครือข่าย ระดับสถานศึกษา และคณะกรรมการ มีความตระหนัก มีวิสัยทัศน์ร่วม มีจิตสำนึกเป็นเจ้าของมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจน ให้การสนับสนุนงบประมาณ พัฒนาต่อเนื่องเป็นระบบ มีส่วนร่วม เป้าหมายเพื่อเด็ก มีผู้ประสานงานจากเขตพื้นที่การศึกษา ผ่านศูนย์เครือข่ายไปที่สถานศึกษา และระหว่างสถานศึกษากับคณะกรรมการสถานศึกษา 15 พฤษภาคม 2556 ที่กระทรวงศึกษาธิการ โดย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงฯ นายพงศ์เทพ เทพกาญจนา ประชุมร่วมกับเครือข่าย โรงเรียนชุมชนและสมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย เสนอ 6 แนวทาง ยุบ - ควบรวม โรงเรียนขนาดเล็ก ดังนี้

1. การพัฒนา โรงเรียนขนาดเล็ก เป็น โรงเรียนชุมชน โดยจัดการศึกษา
2. รูปแบบในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย
2. จัดตั้งกองทุนพัฒนาคุณภาพ โรงเรียนชุมชน(โรงเรียนขนาดเล็ก) แห่งละ 2 แสนบาทต่อปี
3. ปรับแก้กฎหมายและระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา
4. จัดสรรครูให้เพียงพอทุกห้องเรียน
5. เสนอร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการบริหารจัดการโรงเรียนชุมชนและการศึกษาทางเลือกไทย เพื่อเป็นผู้ดูแลโรงเรียนขนาดเล็กแทนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
6. ให้กระทรวงศึกษาธิการจริงจังในการแก้ปัญหา เช่น การไม่จัดผู้บริหารทดแทนตำแหน่งที่ว่างในโรงเรียนที่มีนักเรียนไม่เกิน 60 คน หรือการไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (ข่าว THAI PBS NEWS. 16 พฤษภาคม 2556)

สอดคล้องกับบทความของ ศ.ดร.ธีระ รุญเจริญ นายกสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหาร การศึกษาแห่งประเทศไทย ที่ได้เสนอปัญหาหลักที่แท้จริงว่า ไม่ใช่ความเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก อย่างเดียว แต่เป็นเพราะเหตุปัจจัยอื่นที่ทำให้คุณภาพนักเรียนของ โรงเรียนขนาดเล็กต่ำ เช่น ผู้บริหารโรงเรียน ครู สับเปลี่ยนโยกย้ายบ่อย ความเป็นมืออาชีพ ขาดจิตสำนึก จิตวิญญาณ ความรับผิดชอบในความเป็นครูไม่ดีพอ บริหารจัดการไม่เหมาะสม หลักสูตรไม่ยืดหยุ่น ครู และผู้เรียนไม่มีสมรรถนะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา มีอย่างจำกัด ในอดีตเมื่อปี พ.ศ. 2520 ดร.รุ่ง แก้วแดง ศ.ดร.ธีระ รุญเจริญ และศ.ดร.เจอร์ราร์ด ฟราย (Gerald Fry) ได้ทำการวิจัยหาทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก เช่น การรับ นักเรียนปีเว้นปี การใช้สื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง การควบชั้นสอน การเคลื่อนย้ายนักเรียนไป เรียนในโรงเรียนข้างเคียง ซึ่งผลการวิจัย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องก็ไม่ได้นำไปใช้ในทางปฏิบัติอย่าง จริงจัง และเป็นปัญหามาเกือบครึ่งศตวรรษ ที่จริงคุณภาพการศึกษาไม่ได้เกิดขึ้นภายใน โรงเรียนเป็นหลัก ดร.รุ่ง แก้วแดง เคยกล่าวไว้ว่า สมรรถนะหรือศักยภาพของผู้เรียนเกิดจาก ภายในโรงเรียนไม่เกิน 30 เปอร์เซ็นต์ ที่เหลือเกิดขึ้นนอกโรงเรียนในชีวิตประจำวัน ดังนั้นจึง ควรเปิดโอกาสให้ชุมชน หรือหน่วยงานอื่นเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เป็นหุ้นส่วน รับผิดชอบในการจัดการศึกษา และตระหนักถึงประโยชน์ของผู้เรียนเป็นหลัก แล้ว โรงเรียน ขนาดเล็กจะเล็กเพียงแต่ชื่อ โรงเรียนจิวแต่คุณภาพแจ้วจะเกิดขึ้น นโยบายการยุบรวม/ยุบเลิก ก็ จะไม่ต้องเกิดขึ้นอีก

สอดคล้องกับบทความ “อนาคตโรงเรียนขนาดเล็กของเมืองไทย การแก้ปัญหา จะต้องไม่มีรูปแบบเดียว” ดร.พิชญ์ ตูลสุข หัวหน้าผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ (Daily News ; 15 พ.ค. 2556 : 2) เสนอการแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กจะต้องไม่มีรูปแบบเดียว มูลเหตุของปัญหาคือ คุณภาพของนักเรียนและการขาดแคลนทรัพยากร (คน เงิน วัสดุอุปกรณ์) และการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

ชุมชนมีความสุขอยู่กับ โรงเรียนที่เป็นศูนย์รวมในการพัฒนาของหมู่บ้านและ ชุมชน ถึงอย่างไรโรงเรียนขนาดเล็กก็ยังเป็นสถานที่ให้เด็กไทยที่เกิดในถิ่นฐาน ได้สิทธิและ โอกาสในการก้าวถึงการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานอย่างมีคุณภาพและทั่วถึง แม้ว่าจะเป็นการลงทุนต่อ หน่วย (จำนวนเด็กนักเรียน) สูงกว่าพื้นที่ปกติก็จะต้องทำ เดิมโรงเรียนสังกัด สำนักงาน คณะกรรมการการประถม ศึกษาแห่งชาติ (สพช.) ประมาณ 35,000 โรง ปัจจุบันเหลือ ประมาณ 31,116 โรง แสดงให้เห็นถึงความคงอยู่และเลิกสั้มไปตามสภาพของความจำเป็น และการจ่ายอม แต่การยุบเลิกย่อมไม่ใช่ทางออกทางเดียว และปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กก็

จะต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน จึงเกิด โครงการวิจัยเพื่อกำหนดอนาคตโรงเรียนขนาดเล็กของประเทศไทย โดยมีหัวข้อวิจัย 16 เรื่อง และอยู่ภายใต้หลักการสำคัญ 3 ประการ คือ 1) คุณภาพของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก 2) สิทธิและโอกาสในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชนคนไทยทุกคนตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด และ 3) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของภาครัฐ ซึ่งหลักการวิจัยทั้ง 16 เรื่อง มีดังนี้ 1) ผลคุณภาพนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก 2) ผลการประเมินคุณภาพภายนอก 3) การบริหารจัดการ 4) ปัจจัยที่ทำให้โรงเรียนขนาดเล็กอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ 5) รูปแบบการบริหารจัดการศึกษา 6) ความคุ้มค่าเชิงการลงทุน 7) ผลกระทบด้านสิทธิและโอกาสทางการศึกษาจากการยุบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก 8) ความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก 9) ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการรวมหรือเลิกสั้มโรงเรียนขนาดเล็ก 10) การบริหารงานบุคคลเพื่อรองรับการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กในอนาคต 11) รูปแบบการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพ 12) การจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กโดยอาศัยองค์กรเอกชน (เป็นแนวคิดใหม่) 13) การบริหารทรัพยากรสิ้นโรงเรียนขนาดเล็กกรณีที่ยุบรวมหรือเลิกสั้ม (เตรียมหาทางออกไว้ก่อน) 14) รูปแบบการใช้แท็บเล็ต เพื่อยกระดับคุณภาพนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก 15) การพัฒนาการจัดการศึกษาแบบคละชั้นในโรงเรียนขนาดเล็กและ 16) สามทศวรรษโรงเรียนขนาดเล็กของประเทศไทย ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่บ่งบอกถึงความพยายามในการแก้ปัญหาที่ผ่านมากกว่า 30 ปี เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อเป็นหลักฐานในการพยากรณ์และกำหนดนโยบายอนาคตได้ค่อนข้างแม่นยำ มีประสิทธิภาพและน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยเป็นข้าราชการสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันอุดมศึกษาระดับปริญญาเอก จำนวน 100 กว่าคน 16 ทีม

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Barnhart (2001 : 2863-A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยเสี่ยงที่จะทำให้การจัดการศึกษาล้มเหลว เมื่อพิจารณาจำแนกโรงเรียนเป็น 3 ประเภท คือ โรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนที่อยู่ชนบท และโรงเรียนที่มีความพร้อมทางทรัพยากรบริหาร โดยได้ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพจากกรณีตัวอย่าง 2 กรณี ผลปรากฏว่า

1. การรับทราบสภาพปัญหาทางการเงินของโรงเรียนของผู้มีส่วนได้เสียแตกต่างกัน บางกลุ่มรับทราบข้อมูลละเอียด บางกลุ่มรับทราบทั่วไป และบางกลุ่มรับทราบอยู่ในวงจำกัด

2. ผู้มีส่วนได้เสียของโรงเรียนจะมอบภาระเรื่องงบประมาณว่าเป็นเรื่องที่รัฐจะต้องรับภาระ

3. ผู้มีส่วนได้เสียของโรงเรียนจะดำเนินการที่จะสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนบ้าง แต่ก็เฉพาะ โรงเรียนของตัวเองเท่านั้น

4. ผู้มีส่วนได้เสียของโรงเรียนรับทราบและตระหนักดีว่า การที่โรงเรียนขนาดเล็กมีแนวโน้มที่จะมีความเสี่ยงเรื่องภาระค่าใช้จ่ายที่สูงกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่

5. ผู้มีส่วนได้เสียของโรงเรียนรู้ว่าคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กมักจะไม่ได้ในเรื่องของหลักสูตรและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

Birecnbaum (2001 : 3124-A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนขนาดเล็กได้ใช้ในการลดภาระค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาทั่วไปในแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ผลของการศึกษาพบว่ายุทธศาสตร์การดำเนินงาน 3 ยุทธศาสตร์ คือ

1. การลดหรือจำกัดจำนวนของเด็กพิเศษ เนื่องจากเด็กกลุ่มนี้ต้องการรูปแบบการจัดการศึกษาที่จำเพาะเจาะจงกับความต้องการพิเศษ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูงกว่ากลุ่มเด็กทั่วไปในโรงเรียน ซึ่งเด็กกลุ่มที่มีความต้องการพิเศษ ควรจะได้เรียนในโรงเรียนที่รัฐบาลกลางจัดให้ โดยเฉพาะ

2. พิจารณาดำเนินการในเรื่องการจัดสถานที่เรียนให้เด็กอย่างรอบคอบเพื่อให้เรียนในภูมิภาคที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น วัฒนธรรม อาชีพ และความต้องการของชุมชน

3. พัฒนาโปรแกรมหรือรูปแบบวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เด็กกลุ่มที่มีความต้องการพิเศษ สามารถเรียนร่วมกับเด็กกลุ่มปกติในโรงเรียนได้ ซึ่งรูปแบบการจัดการเรียนการสอนนั้น หมายความว่ารวมถึงยุทธศาสตร์การสอนและความร่วมมือกันจัดการเรียนการสอนระหว่างครูปกติและครูที่สอนเด็กกลุ่มที่มีความต้องการพิเศษด้วย

นอกจากนี้ในงานวิจัยยังได้เสนอแนะให้จำแนกประเภทของเด็กที่มีความต้องการพิเศษเพื่อที่จะได้จัดรูปแบบการศึกษา สถานที่และโปรแกรมการเรียนที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มของเด็ก

Griffin (2001 : 2938-A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการจัดโครงสร้างโรงเรียนขนาดเล็กที่จัดโครงสร้างทางการบริหารขึ้นอยู่กับโรงเรียนมัธยมขนาดใหญ่ว่า โรงเรียนขนาดเล็กนี้จะดำเนินการได้ดีถ้าได้ดำเนินการตามขั้นตอน 8 ขั้น คือ

1. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
2. ให้โรงเรียนได้มีโอกาสในการสรรหาครูด้วยตนเอง

3. เน้นหลักสูตรเกี่ยวกับการเตรียมตัวครู และเตรียมการเรียนการสอน
4. เน้นการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาที่หลากหลาย
5. จัดตารางการเรียนแบบยืดหยุ่นตามกิจกรรมการสอน
6. ครูจัดการเรียนการสอนโดยการคำนึงถึงเป้าหมายของโรงเรียน
7. ครูมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของโรงเรียน
8. การวัดและประเมินผลดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเน้นที่ผลลัพธ์ที่เกิดกับ

ตัวนักเรียน

Moseley (2002 : 3244-A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโรงเรียนขนาดเล็กในมิสซูรี โดยจำแนกโรงเรียนเป็น 4 ประเภท คือ 1) นักเรียน 350 คนลงมา จำนวน 94 โรงเรียน 2) นักเรียน 351-599 คน จำนวน 85 โรงเรียน 3) นักเรียน 600-999 คน จำนวน 93 โรงเรียน 4) นักเรียน 1,000 คนขึ้นไป จำนวน 173 โรงเรียน จำแนกตัวแปรด้านประสิทธิภาพเป็น 7 ตัว คือ 1) การวัดและประเมินผลที่เสมอภาคกัน 2) จำนวนนักเรียนที่ได้รับบริการอาหารกลางวัน 3) อัตราเฉลี่ยของการมาเรียน 4) อัตราครูต่อนักเรียน 5) อัตราเฉลี่ยค่าใช้จ่ายของโรงเรียนต่อรายหัวนักเรียน 6) ความหนาแน่นของประชากรในชุมชน 7) อัตราการเสี่ยภาษี

การวัดประสิทธิภาพของโรงเรียนวัดจากนักเรียนเกรด 3, 6 และ 10 โดยใช้แบบวัดผลการเรียนรู้ของรัฐทดสอบการอ่าน คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพของโรงเรียนเมื่อจำแนกตามขนาดแล้ว มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยโรงเรียนขนาดเล็กมีประสิทธิภาพต่ำกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ แต่ในส่วน of ประสิทธิภาพของโรงเรียนไม่พบว่ามี ความแตกต่างกัน

Pushpanadham and Anjali (2003 : 38-39) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำมืออาชีพสำหรับการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในบริบทของประเทศอินเดีย วิธีการวิจัยใช้การฝึกรอบรมผู้บริหารโรงเรียน 3 ขั้นตอน คือ

1. การสร้างความตระหนัก (Awareness) เป็นแนวอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโรงเรียนในปัจจุบันและนโยบายการดำเนินงาน
2. การเพิ่มพูนทักษะ (Enrichment) เป็นการพัฒนาทักษะที่มีความจำเป็นสำหรับการเพิ่มความสามารถในการบริหารจัดการ
3. การสร้างแนวทางที่เหมาะสม (Fine Tuning) เป็นการค้นหาเอกลักษณ์และกลยุทธ์ในการปรับปรุงทักษะของตนเอง

เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย เป็นแบบฝึกด้วยตนเอง (Self-Instructional Materials) ด้านการพัฒนาทักษะ ภาวะผู้นำ มีอาชีพสำหรับการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน จำนวน 7 แบบฝึก ดังนี้

1. การพัฒนาตนเองสำหรับการบริหารจัดการศึกษา (Self-Development for Educational Management)
2. หลักการบริหารจัดการศึกษา (Principles of Educational Management)
3. การบริหารงานบุคคล (Personnel Management)
4. การบริหารจัดการหลักสูตรและทรัพยากร (Managing the Curriculum and Resources)
5. การบริหารจัดการงบประมาณ (Financial Management)
6. การกำกับติดตามประสิทธิผลของโรงเรียน (Monitoring School Effectiveness)
7. การบริหารจัดการโรงเรียนที่ดี (The Governance of School)

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการโรงเรียนในประเทศอินเดียมุ่งเน้นที่ จะต้องพัฒนาภาวะผู้นำมืออาชีพของผู้บริหารโรงเรียน โดยเตรียมการผู้บริหารมืออาชีพ สำหรับการพัฒนาโรงเรียนโดยวิธีการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานให้ประสบความสำเร็จ

สรุปได้ว่า จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า โรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหาการบริหารจัดการศึกษาทั้ง 4 ด้าน ที่เป็นภารกิจหลักของโรงเรียนตามที่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนด ซึ่งแต่ละปัญหามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน คือ ด้านวิชาการนักเรียนมีคุณภาพต่ำ ทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ด้านงบประมาณไม่เพียงพอกับความต้องการจำเป็นของโรงเรียนส่งผลให้ทรัพยากรทางการบริหารขาดแคลน ด้านการบริหารงานบุคคล ครูไม่ครบชั้น ไม่ครบวิชา ครูขาดขวัญกำลังใจ ด้านการบริหารทั่วไป ครูมีภารกิจมากต้องปฏิบัติงานธุรการโรงเรียนเอง การระดมทรัพยากรได้น้อยเพราะผู้ปกครอง และชุมชนยากจน การบริหารจัดการศึกษาที่จะสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ คือ การรวมโรงเรียนขนาดเล็กใกล้เคียงกันเป็นเครือข่ายการบริหารจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กให้บริหารจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โรงเรียนเครือข่ายดำเนินการ ดังนี้

1. หลักการต้องมีความเอกภาพในการกำหนดและการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ ผู้มีส่วนได้เสียและผู้เกี่ยวข้องต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษา ผู้บริหารและครูทุกคนในเครือข่ายต้องเป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง และหน่วยงานบังคับบัญชาต้องมีการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการและการตัดสินใจวินิจฉัยสั่งการให้กับเครือข่ายและโรงเรียนในเครือข่ายทุกด้าน เพื่อให้มีความเป็นอิสระความคล่องตัวในการบริหารจัดการเครือข่าย

2. ระบบและองค์ประกอบของรูปแบบเครือข่ายต้องเน้นการมีส่วนร่วมในการดำเนินการทุกกระบวนการ โดยการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการหรือคณะบุคคลทำหน้าที่บริหารจัดการภารกิจของโรงเรียนในเครือข่ายร่วมกัน

3. ขอบข่าย ภารกิจที่ดำเนินการต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดซึ่งประกอบด้วยภารกิจ 4 ด้าน ด้านวิชาการถือเป็นภารกิจหลักที่สำคัญที่สุดและอีก 3 ด้าน คือ ด้านบริหารงานบุคคล ด้านงบประมาณ และด้านบริหารทั่วไป เป็นภารกิจส่งเสริมสนับสนุน

4. กระบวนการดำเนินงานของเครือข่ายต้องเป็นระบบ ครบวงจร การบริหารจัดการโดยเริ่มจาก มีการรวมกลุ่มเครือข่ายกันด้วยความสมัครใจ มีการวางแผนและกำหนดเป้าหมายปฏิบัติตามแผน การวัดและประเมินผลร่วมกัน รวมถึงการใช้ทรัพยากรทางการศึกษา ร่วมกัน